

Kognitiv lingvistisk framstilling av grammatikken i undervisingen av norsk som fremmedspråk på A1 nivå

Smiljana Stajić

Veileder

Boriana Vukovska

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen.
Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de
metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.*

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	4
1.1. Problemstilling	5
1.2. Disposisjon	6
2. Teori	7
2.1. Kognitiv lingvistik – teoretisk innledning	8
2.2. <i>Construal</i>	13
2.1.1. Spesifisitet	14
2.1.2. Fokusering	14
2.1.3. Prominens	15
2.1.4. Perspektiv	16
2.3. Metafor og metonymi	18
2.4. Kategorisasjon	20
2.5. <i>Embodiment</i>	24
2.6. Bruksbasert språk og frekvens	26
2.7. Ensyklopedisk kunnskap	27
2.8. Oppsummering	28
3. Analyse	32
3.1. Fremgangsmåten av analysedelen	33
3.2. Alfabetet og uttaler av enkeltlydene	33
3.2.1. Vokaler	38
3.2.2. Konsonanter	41
3.3. Personlige pronomen	43
3.4. Verb i presens	47
3.5. Spørreord	50
3.6. Ordstilling i helsetninger	53
3.7. Pronomen: objektsform	57
3.8. Substantiv og artikkel – grammatisk kjønn	60
3.9. Substantiv i ubestemt form, entall og flertall	63
3.10. Substantiv i bestemt form	66
3.11. Avdverb: <i>hit – her, dit – der</i>	68
3.12. Preposisjoner	70
3.13. Infinitiv med <i>å</i>	73

3.14. Modalverb + infinitiv	75
3.15. Refleksivt pronomen	80
3.16. Verb i preteritum	82
3.17. Adjektiv i ubestemt form	86
3.18. Pronomen: <i>denne, dette</i> og <i>disse</i>	89
3.19. <i>Hvilken, hvilket</i> og <i>hvilke</i>	93
3.20. Leddsetninger med <i>at</i> og <i>om</i>	96
3.21. Imperativ	99
3.22. Eiendomsord: <i>min, din, sin, vår</i>	102
3.23. Adverb: <i>Det smaker godt.</i>	106
4. Oppsummering og konklusjon	108
Litteraturliste	111

Innledning

1.1 Problemstilling

Som lærer får man en stor utfordring å presentere grammatikken av et språk på en sånn måte at alle studentene i klasserommet kan nå en forståelse. Og det viktigste spørsmålet er – hvilken måte er den riktige? Skal man bare vise reglene og eksemplene og anta at det er nok for at forståelse kan bli nådd eller prøve å bruke andre metoder? Skal man bruke bare grammatikken for å (prøve) å forklare grammatikken eller skal man vende seg mot andre forklaringsressurser? Alt dette er avhengig av hvordan man selv opplever et språk og dets grammatikk. Hvis man ser språket fra et kognitiv lingvistisk perspektiv, vil forklaringen ta utgangspunkt i det at språket eksisterer i sosial interaksjon, og at det er en dypere mening bak hver grammatisk enhet. Hvis man har et mer tradisjonelt synspunkt, vil man da se språket som en separat enhet og presentere grammatikken som et sett av regler som nesten alltid har noe avvik. Kognitiv lingvistisk måte er ikke den enkleste forklaringsmåte, men den tar hensyn til verdenen rundt oss og måten vi tenker på.

Jeg skal prøve her å forklare den norske grammatikken utfra en kognitiv lingvistisk synsvinkel hvor jeg setter fokus på måten vi tenker på og måten vi ser verden på, og så prøve å svare på følgende spørsmål: Hvordan kan kognitiv lingvistikk brukes for å forklare tradisjonelle grammatiske enheter og hvordan kan kognitiv lingvistisk tilnærming hjelpe til at det blir nådd en forståelse hos serbiske studenter som begynner å lære norsk som fremmedspråk? Det som er også viktig er hvordan man lager en bro mellom ulikheter i to språk og hvor viktige likheter mellom to språk er i selve læringsprosessen. Jeg skal ta utgangspunkt i serbisk grammatikk og lage en del kontrastering. Jeg skal konsentrere meg om både likheter og ulikheter mellom norsk og serbisk.

Grunnen til at jeg velger å framstille og forklare norsk grammatikk utfra et kognitiv lingvistisk perspektiv er fordi jeg synes at en god forklaring kommer fra det å kombinere forskjellige fag og kunnskaper og ikke holde seg bare til et fag som f.eks bare lingvistikk i dette tilfellet. Faarlud (1987) skriver at det må lages et skille mellom beskrivelse og forklaring og at dette skillet ligger nettopp i det at i forklaringen man henter fakta fra andre domener mens beskrivelse bruker bare fakta innenfor sitt eget domene. Kognitiv lingvistikk har sitt

utgangspunkt i det at språket er direkte knyttet til den fysiske verdenen rundt oss, og for å kunne forklare språket, må vi bruke kunnskapene vi har om verdenen rundt oss.

Alle fenomenene i et språk har en grunn for sin eksistens. Spørsmålet er om vi kan finne hva disse grunnene er og forklare dem til en språksstudent. Og om vi finner dem, skal vi forklare alle grunnene for alle språklige enheter eller skal vi fokusere bare på de viktige? Jeg skal prøve å finne ut hva kognitiv lingvistikk mener om dette og hva slags forklaring den tilbyr.

1.2 Disposisjon

Denne oppgaven består av to hoveddeler – teoridel og analysedel. Teoridelen består av en framstilling av grunnleggende prinsipper som gjelder kognitiv lingvistikk med spesielt hensyn til de som er anvedbare i undervisningen og læringen av et fremmedspråk. Før analysedelen skal jeg kort presentere dens disposisjon og metodene som jeg har valgt å bruke. Analysedelen består av kognitivlingvistisk analyse av grammatiske enheter framstilt i læreboken for norsk som fremmedspråk *På vei* (Ellingsen og Mac Donald, 2012). De grammatiske enhetene er drøften etter den rekkefølgen de opptrer i boka. Oppgaven avsluttes med en oppsummering og konklusjon.

TEORIDEL

2.1. Kognitiv lingvistikk – teoretisk innledning

Kognitiv lingvistikk tar utgangspunkt i at språk har to grunnleggende funksjoner – semiologisk og interaktiv. Den semiologiske (eller symbolske) funksjonen gjelder at konseptualisasjon er symbolisert ved hjelp av lyd og bevegelser, og den interaktive funksjonen gjelder kommunikasjon, manipulasjon, ekspressivitet og sosial kommunisjon. (Langacker, 2008a) De to funksjonene kan ikke stå separat og er direkte avhengige av hverandre. Det betyr at den semiologiske funksjonen er bestemt av den interaktive, altså at meningen er basert på kommunikasjon og avtalen mellom mennesker involvert i kommunikasjonen. Langacker (*ibid.*) sier at selve interaksjon er svært avhengig av mening eller konseptualisasjon. Han sier også at mening er tilsvarende til konseptualisasjon, og at det er distribuert gjennom et språklig samfunn, indirekte kontekst, og den fysiske og sosiokulturelle verdenen. Mening er faktisk definert som konseptualisering av lingvistiske utsagn hvor selve konseptualisasjonen er basert inn i den fysiske verdenen rundt oss. (Langacker, 2008a). Dette impliserer at vi ikke er i stand til å finne meningen i de lingvistiske utsagnene uten hjelp av den fysiske verdenen. Vår oppfatning av språket er direkte avhengig av hvordan vi oppfatter den fysiske verdenen og prinsippene som gjelder innenfor den. Måten vi konseptualiserer f.eks. en prosess på, er avhengig av vår motoriske erfaring, konseptualiseringen av tid og forandringen av en prosess gjennom tid og så videre. Kognitiv lingvistikk tar hensyn til vår intellektuelle, emosjonelle, motoriske og sensoriske erfaring; den tar også hensyn til den psykologiske, kulturelle og sosiale konteksten. (Langacker, 2008a). Alt dette betyr at kognitiv lingvistikk ikke ser på språket som *sui generis*, men helst som noe som er direkte avhengig og er en del av verden rundt oss og vår erfaring av denne verdenen. Dette kan suppleres med det faktum at ord er svært begrensede ekspresjonsmidler, og at vi må, for å kunne forstå hva noen sier, ha mer kunnskap om selve diskusjonsobjektet. Det betyr at ord er bare en utløser for et sett av kognitive prosesser som involverer vår generelle kunnskap. Vi forstår mye mer enn det som sies med ord. (Littlemore, 2009)

Konseptualiseringen skjer dynamisk, og det betyr at den aktiverer et sett av prosesser inne i våre hoder, og vi kommer til et endelig resultat ved hjelp av flere faktorer. Men konseptualisering er også dynamisk fordi den forandrer seg hele tiden. Måten vi konseptualiserer på er direkte avhengig av våre erfaringer, og jo flere erfaringer vi får, dess mer forandrer vårt

konseptualiseringssystem seg. Konseptualiseringen forandres gjennom tiden på to måter – individuell og kollektiv. Individuell måte gjelder hvordan vi oppfatter verden som nyfødte, og hvordan denne oppfatningen forandrer seg, mens vi vokser opp. Kollektiv gjelder hvordan vår måte å se og forstå verden på, har endret seg i evolusjonsprosessen av mennesket som art. Vår konseptualisasjon er nå på et helt annet nivå enn det var for ti tusen år siden.

Mening er ikke bare distribuert i det språklige samfunnet, men den finnes også i våre hoder. Det finnes faktisk et samspill mellom individer og samfunn når det gjelder mening, og selve konseptualiseringsprosessen som fører til at begge deler er like relevante for språkets eksistens og utvikling. Et språksamfunn består av individer, og individer kan ikke lære språk eller utføre kommunikasjon uten andre individer. Tyler (2012) definerer kommunikasjon som eksternalisasjon av interne konseptualiseringer, som faktisk igjen betyr samspill, men denne gangen mellom den interne og den eksterne verdenen. Med interne verden mener jeg den som finnes i våre hoder. Vi bygger altså opp vår språkkunnskap ved hjelp av kommunikasjon med andre mennesker så vel som ved hjelp våre erfaringer fra den fysiske verdenen rundt oss. Vår språkkunnskap forandrer seg også gjennom tiden, og den er direkte avhengig av språkbruk og interaksjon. I kognitiv lingvistikk hevdes det at språk er bruksbasert. (Littlemore, 2009) Det betyr at bruken av språket bestemmer våre kunnskaper om det. Tyler (2012) skriver også om bruksbasert språk:

“ Saying that the language is usage-based, that it is learned through usage events or contextualized encounters with members of the discourse community using the language, means that we learn the language as contextualized, discourse oriented-information.” (Tyler, 2012:53)

Det Tyler sier her betyr at språkbruken er kontekstorientert, og at vi ikke kan bruke språk utenfor en kontekst. Hun sier også at språket er avhengig av menneskenes hukommelse, som er veldig sensitiv mot frekvens av en input. Det betyr at jo mer vi gjentar noenting, jo større sansynligheten er at vi skal huske det og implementere det inn i vår språkkunnskap. Denne prosessen kalles innenfor kognitiv lingvistikk for *forskansning*(*entrenchment*). Langacker (2008a) mener at forskansninger en følge av automatisering, prosessen som gjelder gjentakelse og repetisjon som fører til at en kompleks struktur blir mestret. En slik kompleks struktur (som f.eks. å lære å knytte skoliser) etter mange gjentakelser blir automatisert eller *forskanset* og blir til en *enhet*. (Langacker,2008a) Dette gjelder ikke bare språket men også andre aspekter ved

menneskelige evner. I språket manifesteres forskansning i det at vi bruker godt forskansede enheter uten å tenke på dem – de ”flyter” på en måte. Jo mer bruker vi f.eks. et ord eller frase, jo mer det blir forskanset som en del av vårt hverdagslige språk, dvs. det blir automatisert. Vi er flinkere til å bruke de ordene som vi bruker til daglig enn de som vi ikke bruker, og dette er direkte knyttet til hva slags diskurs vi møter på hverdagslig basis. Dette betyr at en psykolog vil være flinkere til å bruke ord fra psykologisk fagfelt enn ord fra et annet fagfelt som han/hun ikke kjenner uansett at ordenes betydning kanskje er kjent til ham/henne. Som nevnt før er språkbruken kontekstbasert, og det betyr at selve forskansningen av en enhet ikke kan være velykket utenfor en kontekst. Når man lærer et nytt ord, har man større sjanser til å huske dette ordet hvis man bruker det i konkrete kontekstsituasjoner enn når man prøver bare å lære det utenatt, uten å knytte det til en kontekst. Språklæring må altså baseres på konteksten for å være effektiv.

Langacker (2008a) sier at kognitiv lingvistikk har to funksjoner – semiologisk og interaktiv. Men etter Nuyts (2007) mening legger Langacker altfor mye vekt på den semiologiske funksjonen og neglisjerer den interaktive. Konseptualisering og hvordan vi konseptualiserer står som den viktigste dimensjonen av språket innenfor kognitiv lingvistikk, mens den kommunikative funksjonen ikke blir sett på som like viktig. Han sier også at det ikke blir tatt så mye hensyn til hvordan et utsagn (syntaktisk enhet) forholder seg til det foregående utsagnet og hvordan de blir knyttet sammen. (Nuyts, 2007). I følge Langacker (2008a) kan den kommunikative funksjonen nesten ikke eksistere uten konseptualisering. Han hevder også at språket er en integrert del av menneskelig kognisjon. Kognitiv lingvistikk setter ikke noen skarpe grenser mellom språk og psykologiske fenomener. (Langacker, *ibid.*) Man priorierer altså det psykologiske aspektet ved språket framfor kommunikasjonsaspektet.

Det at konseptualisering og mening betraktes som viktigste aspekter ved språket generelt, fører til at dette også gjelder grammatikken som er en del av språket. Etter kognitiv lingvistisk synspunkt er grammatikken meningsfull og kan forklares ved hjelp av begreper fra kognitiv lingvistikk. Det finnes en konkret grunn til eksistensen av hver regel eller hvert unntak, og alle kan forklares ut fra et kognitivt perspektiv. Det at grammatikken er meningsfull betyr at bak hvert element i grammatikken finnes det en spesifikk konseptualisering. Hvert grammatisk element har faktisk sin egen konseptualiseringsmåte. Som sagt før, betraktes mening som

ekvivalent til konseptualisasjon (Langacker, 2008a). Ved å forklare hvordan vi konseptualiserer et grammatisk element, forklarer vi også selve elementet. Hvis vi f.eks.prøver å forklare et språks syntaks utfra kognitiv lingvistisk perspektiv, vil vi først ta i betraktning hvordan språkbrukere konstruerer setninger og hvorfor disse ser ut sånn, og videre ta også hensyn til sosiale og kulturelle faktorer. Altså er det som forklaringen fokuserer på, faktisk språkbrukeren og hans/hennes konseptualisering av en situasjon. Dette fører til påstanden at meningen finnes i språkbrukerens hode. Men, som sagt før, er en språkbruker avhengig av språksamfunnet, og derved er meningen ikke bare i språkbrukerens hode, men den er også distribuert gjennom språksamfunnet, den indirekte konteksten så vel som den fysiske og sosiokulturelle verden. Meningen er følgelig et resultat av en avtale (Langacker, 2008a). Det å forklare grammatikken av et språk utfra kognitiv lingvistisk synsvinkel hjelper også til å forstå hvordan brukerne av dette språket tenker. Slik lærer vi ikke bare et språk, men også psykologien til dets brukere. Som sagt før - Faarlund (1987) påstår at vi får forklaring ved å kombinere sammen forskjellige vitenskapelige domener, og for å kunne forklare en ting fra et vitenskapelig domene må vi vende oss mot andre vitenskapelige domener. Han mener også at hvis man bruker f.eks. bare grammatikken for å forklare grammatikken får man ikke noen forklaring men helst bare beskrivelse. (Faarlund, 1987) Kognitiv lingvistikk gjør nettopp det – tar elementer fra andre domener for å forklare språket. Den fokuserer først og fremst på hvordan vi tenker – altså psykologi – og anvender det i sin forklaring av hvordan språket og grammatikken fungerer. Det gjør at kognitiv lingvistikk ikke er en formalistisk vitenskap som bare beskriver, men helst en vitenskap som tilbyr noen konkrete forklaringer og svar på *hvorfor*-spørsmål.

Måten kognitiv lingvistikk betrakter og forklarer språket på er anvendbar i undervisningen av fremmedspråk. Her legger kognitiv lingvistikk stor vekt på konseptuell semantisk forklaring. Langacker (2008a) kritiserer den tradisjonelle måten å undervise i et språk på og sier at den er altfor mekanisk, basert på memorisering og mestring av regler, og memorisering av avvik. Kognitiv lingvistikk tilbyr en forklaringsmåte som er har sine røtter i semantikk. Den forklarer hvorfor noe blir sagt på en måte og ikke på en annen. Den tilbyr også et sett av grammatiske regler, men de har mer form av konstrueringsskjemaer eller generalisasjoner, dvs. de blir helst sett på som mønstre enn som regler. Disse mønstrene har sitt grunnlag i måten vi konseptualiserer verden rundt oss på, dvs. de er meningsbaserte. Dette fører til at f.eks.syntaksstruktur kan være forklart utfra et semantisk perspektiv (Pütz, 2007). Hver

grammatisk enhet framstiller faktisk hvordan vi konseptualiserer en situasjon – eller mer presist hvordan vi konstruerer den situasjonen i våre hoder. Det å konstruere en situasjon på en bestemt måte heter *construal*, og vi kan som oftest velge mellom flere *construals* for å presentere en situasjon, avhengig av hva slags budskap vi ønsker å sende. *Construal* er en viktig del av våre kognitive evner, og jeg skal si noe mer om den videre i oppgaven.

Meningen står sentralt i kognitiv lingvistikk, og vår mål ved bruk av språket er å uttrykke mening, og ikke manipulere syntaktiske former som generativistene hevder (Langacker, 2008b). Som sagt er språkbruk en veldig viktig faktor innenfor kognitiv lingvistikk. Langacker (*ibid.*) sier at konvensjonelle enheter er abstrahert fra virkelige eksempler av språkbruk, eller såkalte *usage events*. Alle lingvistiske enheter er skjematisk relatert til *usage events* de står for, og læringen av de enhetene er avhengig av deres anvending på de konkrete situasjoner eller enheter de står for. Studentene må vises til representative eksempler av bruken av en enhet for å kunne mestre den. Alt må dessuten skje tett knyttet til en kontekst som framstiller en normal språkbrukssituasjon. (Langacker, 2008b). Det betyr at mestringen av en enhet, som fører til dens forskansning, må skje innenfor en meningsramme.

Språklæringen må etter kognitiv lingvistikk skje innen en meningsbasert og interaktiv ramme. Språklæringen aktiverer noen kognitive prosesser og i følge Littlemore (2009) er de: sammenligning, kategorisering, mønster-oppdaging og *blending*. Det de fleste gjør når de møter et nytt språk, er å sammenligne det med et språk de allerede kan (ikke nødvendigvis morsmålet). Allerede ved sammenligningen skjer det kategorisering, dvs. setting av de nye ordene inn i kjente kategorier. Når man for første gang møter f.eks. et substantiv fra et nytt språk, vil man sette det inn i *substantiv* kategorien. Oppdagingen av mønstre representerer vår evne å finne skjematisk likheter innenfor lingvistiske strukturer og knytte dem sammen. Denne evnen hjelper oss til å forstå og forutsi hvordan en språklig struktur vil se ut. *Blending* defineres slikt: “Structure from two (or more) input mental spaces is projected into a separate space, the blend, where it is integrated into a single conceptual unit. Crucially, the blend can develop structure of its own (i.e., structure which was not present in either input), known as emergent structure.” (Broccias, 2008:79). *Blending* gjelder altså vår evne å kombinere lingvistiske strukturer sammen og derved få en helt ny struktur som er meningsfull.

Littlemore (2009) mener at det er åtte kognitivelingvistiske konsepter som er relevante for språklæring: *construal*, kategorisering, ensyklopedisk kunnskap, metafor, metonymi, *embodiment*, motivasjon og konstruksjongrammatikk.¹ For Tyler (2012) er det også fem nøkkelkonsepter, og de er: *construal*, metafor, kategoriformasjoner (prototyper og radiale kategorier), *embodiment* og språkets bruksbaserte natur. Begge er altså enige om de fleste punktene – *construal*, metafor (samt med metonymi som er relatert til metafor), *embodiment* og kategorisering, mens relevansen av de andre varierer. Jeg skal presentere konseptene som Tyler synes er viktige, men sette også litt fokus på ensyklopedisk kunnskap og det Taylor kaller for *inferencing* (Taylor, 2002) fordi jeg mener at det er en svært viktig kognitiv evne mennesker har. Denne evnen gjelder nemlig at vi kan forstå mer enn det blir sagt, og at det er flere forskjellige faktorer som fører til dette.

Jeg skal prøve å vise hvordan disse konseptene kan være relevante innen undervisning og læring av norsk som fremmedspråk med spesielt fokus på læring av norsk grammatikk på A1 nivå. Jeg skal presentere de kognitivelingvistiske konseptene i rekkefølgen: *construal*, metafor, kategorisasjon, *embodiment*, brukbasert språk og ensyklopedisk kunnskap.

2.2. Construal

Langacker definerer *construal* slik: ”Construal is our multifaceted capacity to conceive and portray the same situation in alternate ways.” (Langacker, 2007:435). Han sier at måten vi konstruerer et konseptuelt innhold på er like viktig som meningen det har. Det viktigste ved *construal* er at vi ikke kan framstille en situasjon fra et nøytralt perspektiv. Det er umulig å framstille et fenomen helt objektivt fordi vi ser verden gjennom våre menneskelige øyne og fra vårt menneskelige perspektiv. Vi framstiller et fenomen bare ut fra hvordan vi selv ser det. Det impliserer at språket selv ikke er helt objektivt. Det er svært avhengig av dets brukere. Måten et fenomen blir presentert på er ikke den samme i alle språk. Bruk av preposisjoner viser veldig godt denne forskjellen i *construal*. Et eksempel på *construal* vil være spørresetningen *Hva heter du?* som er konstruert på en helt forskjellig måte i serbisk. I serbisk vil nemlig et sånt spørsmål

¹For noen av de konseptene klarte jeg ikke å finne tilsvarende begrep og derfor valgte jeg å beholde de originale termene på engelsk.

begynne med spørreordet *hvordan* som viser til at måten man spør noen om navnet på i serbisk skiller seg fra den i norsk. Så i serbisk vil dette spørsmålet gjelde *måten* en blir kalt på som er, sett fra et norsk perspektiv, litt ulogisk. *Construal* kan også vise kulturelle forskjeller. Norsk bruker mer passivformer enn serbisk gjør, og dette kan føre til konklusjonen at nordmenn holder seg litt mer nøytrale enn serbere gjør det i forskjellige situasjoner eller at de legger mer vekt på handlingen enn på agensen.

Construal kan ha flere dimensjoner. Langacker (2008a) sier at det nemlig finnes fire dimensjoner av *costrual* og de er: ***spesifisitet, fokusering, prominens og perspektiv***. Jeg skal forklare dem kort her.

2.2.1. Spesifisitet

Spesifisitet gjelder spesifisering, dvs. hvor detaljert en situasjon blir framstilt. Det gjelder også kategorisering – om vi bruker det spesifiserte eksemplet av en kategori eller om vi er mer generelle. Vi velger hvor spesifikke vi skal være, og det bestemmer hvordan vi konstruerer et utsagn. For eksempel kan en kvinne velge om hun skal si at hun kjøpte en ting eller en veske eller en Prada veske som koster 5000 kroner. Det som hun velger å si, bestemmer hvordan hennes mann vil reagere. Vi kan spesifisere så mye vi vil og kan, og jo mer spesifikke vi er, jo bedre identifisert eksemplet er. Prada vesken kunne ha vært mye mer spesifisert hvis kvinnen som kjøpte den sa *den svarte Prada skinnvesken som jeg så i butikken i går og som koster 5000 kroner*, og så videre. Selfølgelig kan denne spesifiseringsrekke ikke være uendelig, og det følger visse språklige normer når det gjelder lengde.

2.2.2. Fokusering

Fokusering gjelder hvordan vi konseptualiserer en scene, hva det er som kommer først i fokus og hva det er som står i bakgrunnen. Langacker (2008a) nevner to hovedaspekter ved fokusering: *forgrunn* og *bakgrunn* (*foreground and background*), og framstiller konseptuelle domener som er satt eller ikke satt i fokus. Det er mulig å sette i fokus bare et begrenset antall domener, dvs. å sette dem i forgrunnen. En manifestasjon av fokusering er også kategorisering –

hvor eksemplet står i fokus, mens selve kategorien (skjemaet) det hører til står i bakgrunn. Det betyr at bakgrunn kan betraktes som en karakteristikk som blir inneholdt i det fokuserte eksemplet, det kan også betraktes som kunnskap som vi har om eksemplet (Langacker, 2008a).

2.2.3. Prominens

Prominens kan faktisk betraktes som en del av fokusering siden den gjelder det som står i forgrunnen. Det er to typer prominens – *profilering* og *trajectory/landmark* innretning. Ved å produsere et utsagn, lager vi et konseptuelt grunnlag (*base*) som inneholder flere konseptuelle domener som aktiveres, og hvor oppmerksomheten settes på et bestemt element. Dette elementet er *profilert* altså det står som mest oppmerket i ”scenen” framstilles i utsagnet. (Langacker, 2008a). I en frase som *hundens hale* blir hele hunden konseptualisert, mens hale blir *profilert*, altså det blir satt spesielt fokus på den. Selve frasen *hundens hale* inneholder flere konseptuelle domener som blir aktivert – vår kunnskap om hunden eller hunder blir aktivert. Profilering gjelder ting og relasjoner. Det som kanskje er problematisk når det gjelder profilering av ting, er at de har relasjoner i sitt grunnlag som er mer eller mindre synlig.

I profilering av relasjoner knyttes en del av prominens til partisipaner som deltar i en relasjon. Den som fokuseres på heter *trajectory*, mens det som ikke er så prominent heter *landmark* (Langacker, 2008a). Det finnes også andre begreper innen kognitiv lingvistikk som brukes istedenfor *trajectory* og *landmark*, og de er *figure* og *ground*. *Trajectory* og *landmark* er faktisk begrepene Langacker bruker. Siden jeg støtter mest på hans teori, skal jeg bruke hans begreper også videre i oppgaven.

Forholdet mellom *trajectory* og *landmark* er basert på oppmerksomhet, som et mentalt fenomen og kan sammenlignes med hvordan vi visuelt oppfatter verden rundt oss. Vi kan ikke fokusere på alt som er rundt oss samtidig og må velge hva vi først skal fokusere på. Fokuset vi setter på en *trajectory* er ikke fast og kan forandres – vi kan skifte vårt fokus (Taylor, 2002). Det kan sees f.eks. i bruk av passiv hvor *trajectory* og *landmark* bytter plass i forhold til hvordan vi framstiller en situasjon. Så i setningen *Per knuste vinduet.*, er *Per trajectory* fordi fokuset er på ham som noen som aktiverer en handling, og *landmark* er *vinduet* dvs. det ligger i det andre fokuset. Men hvis vi

skriver denne setningen om i passiv, da vil *trajector* og *landmark* bytte plass: *Vinduet ble knust av Per*. Her er *vinduet trajector*, mens *Per* er *landmark*. Det er satt fokus på *vinduet* som det viktigste elementet i relasjonen. Vi kan kanskje si at i den første setningen er fokuset på det *hvem* som knuste vinduet, mens i den andre – på *hva* som ble knust. Vi kunne faktisk ha formulert denne setningen som *Vinduet ble knust.*, hvor det ikke finnes en synlig *landmark*. Det er også andre relasjoner hvor det ikke finnes en synlig *landmark*, som f.eks i adjektivenes tilfelle, men jeg skal skrive mer om dette i delkapitlet om adjektiver. Så i setningene ovenfor ble en og samme relasjon beskrevet på to, eller tre (hvis vi også tar med den siste uten agens), ulike måter. Mange vil tenke at en typisk *trajector* har subjektsfunksjon i en setning, men passive setninger viser at det ikke er en regel.

2.2.4. Perspektiv

Perspektiv gjelder hvordan deltakerne i en samtale ser en situasjon. Det inneholder to elementer – den aktuelle samtalsituasjonen hvor samtaledeltakerne, eller *interlocutors*, finnes og den språklige situasjonen. Et viktig begrep er *vantage point* som står for den virkelige lokasjonen av *interlocutors*. Lokasjonen gjelder her ikke bare rom, men også tid. Samtaledeltakerne har to roller – talerensrolle og hørerensrolle. Det er faktisk alltid en taler som er aktiv, men det kan være flere aktive lyttere. De er framstilt i kognitiv lingvistikk som *speaker* og *hearer* (Langacker, 2008a). *Vantage point* gjelder altså hvor samtaledeltakerne står i forhold til det de snakker om. De kan snakke om det som finnes i nærheten eller om noe som er svært fjernt, men *vantage point* gjelder *her og nå* og den brukes som en orienteringspunkt. Vi orienterer oss i forhold til hvor vi finnes nå. Vi refererer til tiden som har gått i forhold til nåtiden. Vi sier f.eks. *for tre år siden*, og det innebærer at det er tre år fra nå til da. Det samme gjelder når vi sier *jeg var der i går* hvor *der* og *i går* betyr *ikke her* og *ikke nå*.

Vår kognitive evne gjør det også mulig å referere til enheter som ikke eksisterer i det hele tatt eller å snakke om noe som vi selv ikke har opplevd. Det betyr at vi ikke er språklig bundet til vår *vantage point* og at vi kan skille oss konseptuelt fra *her* og *nå*.

Et annet element av perspektiv gjelder subjektivitet og objektivitet, nemlig hvordan vi konseptualiserer verden i forhold til oss selv. Det finnes en sanselig asymmetri i måten vi konseptualiserer verden på. Samtaledeltakerne er sett som subjekter av konseptualiseringen, mens det som de snakker om er objekt av konseptualiseringen. Det gjelder også når vi konseptualiserer oss selv. Da er vi subjekter, mens verden er objekt av konseptualiseringen. Vi konseptualiserer oss selv med maksimal subjektivitet, mens verden rundt konseptualiserer vi med maksimal objektivitet (Langacker, 2008a). Maksimal subjektivitet gjelder også det at vi ofte kan være ubevisste om oss selv, som f.eks. når vi leser en bok eller ser en film hvor vår oppmerksomhet er absolutt konsentrert om det som skjer i boka eller på skjermen, og vi glemmer oss selv.

Når det gjelder forhold mellom taleren og høreren (The speaker og the hearer) det er viktig å nevne *ground*. Langacker definerer den slik:

”The term **ground** is used for the speaker and the hearer, the speech event in which they participate, and their immediate circumstances (e.g. the time and place of speaking). As The “platform” for apprehending the content evoked, the ground enters into the meaning of every expression, even when construed with maximal subjectivity.” (Langacker, 2008a: 78).

Det betyr at det finnes *ground* til utsagn som er maksimalt subjektive (som Æsj!), for de omfatter også talerens erfaring som kan også sees som objekt av konseptualisering (Verhagen, 2007).

Når man snakker om *ground* det er også viktig å nevne **grounding**. *Grounding* er et aspekt av konseptuell organisasjon, og det gjør at samtaledeltakerne etablerer en mental kontakt med enheten det er snakk om (Taylor, 2002). Det har funksjonen å posisjonere og identifisere fenomenet det snakkes om innenfor samtalekonteksten.

Det finnes et element til når det gjelder perspektiv, og det er *dynamisitet* (dynamicity). Konseptualisering skjer dynamisk – dette er en prosess som skjer i våre hoder og krever tid for å bli prosessert. *Dynamisitet* gjelder altså hvordan konseptualisering utfolder seg i prosesseringstiden. Prosesseringstiden er ikke det samme som tiden som er objekt av vår konseptualisering. Tiden er konstruert objektivt når vi profilerer et tidsomfang. Vi kan profilere et øyeblikk, et minutt, et år og så videre og de er sett som fokus av vår oppmerksomhet. Men vi

kan også konstruere tiden som et domene hvor en annen profilert relasjon er manifestert, som *før* eller *etter*. Men selve konseptualiseringen av tiden skjer gjennom tiden – prosesseringstiden (Langacker, 2008a). Så hvis noen sier: *Jeg skal spise først, og etter det skal jeg hvile litt.*, skal vi relatere dette utsagnet til framtida, dvs. vi skal posisjonere denne situasjonen i tiden som ikke er *nå* og som ikke ennå har kommet. Vi skal altså lage et perspektiv i forhold til vår *vantage point* dvs. tiden vi er nå. Etter dette skal vi sette de situasjonene i en rekkefølge hvor den spise-handlingen kommer først og så hvile-handlingen. Men i utsagnet *Jeg skal hvile litt etter at jeg har spist.*, vil rekkefølgen av konseptualiseringen bli forandret.

Spørsmålet som følger er – hvordan kan *construal* hjelpe i undervisningen og læringen av et fremmedspråk? Det finnes faktisk flere måter å anvende *construal* i undervisningen på. Det kan gjøres ved å fokusere bare på et element, og ikke på flere samtidig, og prøve å beskrive dette elementet så spesifikt som mulig. En sånt kontrollert fokusering kan hjelpe å vekke bevisstheten hos studentene. Vi kan fokusere bare på et visst antall av enheter samtidig, og jo færre enheter det er, dess større og klarere fokuseringen er. Derfor er det nyttig å presentere først bare en enhet, spesifisere den og prøve å vekke oppmerksomhet. En anvendelse til er sammenligning av *construals* i to forskjellige språk for å vise ulikheter eller til og med likheter. Som oftest er vi ikke bevisste hva slags *construal* vi bruker i vårt hverdagslige språk eller om vi bruker *construal* i det hele tatt. Vekking av oppmerksomhet ved å vise og forklare *construal* kan føre til at man blir flinkere til å anvende den i bruken av et nytt språk. Jeg skal prøve å vise i analysedelen hvor *construal* kan anvendes i undervisningen av norskgrammatikk.

2.3. Metafor og metonymi

Metafor er en kognitiv prosess som ligger i grunnen av måten vi tenker på. Den gjelder vår evne å produsere og forstå abstrakte konsepter. Vi konstruerer abstrakte fenomener som konkrete enheter, altså vi framstiller abstrakte fenomener som konkrete. Metafor er definert som relasjon av substitusjon, dvs. å framstille en ting i form av en annen, dvs. en abstrakt ting i form av en konkret ting. Den er også sett på som et mønster for konseptuell assosiasjon (Grady, 2007). Den viktigste prosessen innen metafor er *mapping*. Mapping er en prosess som gjelder projisering av elementer fra et domene til et annet domene: fra et kildedomene (source) til et måldomene

(target). Kildedomenet er knyttet til våre fysiske erfaringer, mens måldomene er knyttet til mer abstrakte fenomener (Littlemore, 2009). Littlemore (*ibid.*) gir et eksempel på en konseptuell metafor: BEVEGELSE GJENNOM TID ER BEVEGELSE GJENNOM ROM. Bevegelse gjennom tid er abstrakt og kan ikke konseptualiseres uten hjelp av noe konkret, som bevegelse av konkrete enheter gjennom rom. Konseptuell metafor blir notert med store bokstaver og framstiller konseptuelle enheter som ligger i bunnen av en lingvistisk metafor. Lingvistisk metafor er det konkrete eksempelet av metafor i bruk. En lingvistisk metafor for den nevnte konseptuelle metaforen vil være f.eks. *Bananer nærmer seg å bli utryddet*. Det finnes en annen type metafor som ligger i bunnen av vår tenkning og dette er *primær metafor*. Primære metafor er enkle mønstre som viser forholdet mellom ordbruk, konseptuell struktur og hvordan vi opplever verden. Noen kildekonsepter for primær metafor er OPP, NED, TUNG, LYS, FRAM, TILBAKE og så videre. De konseptene gjelder grunnleggende fysiske konsepter som er basert i vår erfaring. Tilsvarende målkonsepter vil være DOMINANT, TRIST, VANSKELIG, GLAD, SUKSESS, FORTID og så videre. Forbindelsen mellom dem er direkte basert på erfaringen vi har om verden. Mappingen skjer fra et sanselig til et ikke-sanselig konsept (Grady, 2007). Vi kan lage forbindelse mellom OPP og DOMINANT utfra enkle betraktninger av verdenen rundt oss – f.eks unge eller svake hunder vil legge seg ned foran de mer dominante hunder, hvor de er *nede* i forhold til de sterkere hunder som er *oppe*. Alt dette viser at vi baserer vår konseptualisering på konkrete fakta fra verdenen rundt oss.

Metafor er sett på som en del av en større kognitiv prosess som heter *blending* eller *konseptuell integrasjon*. Konseptuell integrasjon er en mental operasjon som gjelder hvordan vi knytter *mental spaces* sammen. *Mental spaces* er definert slikt: "Mental space are very partial assemblies constructed as we think and talk for purposes of local understanding and action." (Fauconnier, 2007:351). Konseptuell integrasjon er altså manifestert i vår hverdagspråk. Til forskjell fra metafor som gjelder to domener – kilde- og måldomene – gjelder konseptuell integrasjon fire *mental spaces*. Det gjelder nemlig to *input spaces*, altså de domenenene som skal være knyttet sammen, *generic space* som inneholder likheter mellom de to input-domener og til slutt er det *blending space* eller bare *blend* som gjelder produktet av de to input-domener sammen. (Grady, 2007). Denne *blending*-prosessen gjelder også hvordan assosieringen fungerer og hvordan vi knytter våre tanker sammen.

Når det gjelder språklæring, bør metafor ikke presenteres altfor tidlig. Det er viktig at studentene først behersker de konkrete betydninger, dvs. potensielle kildeomener for å kunne senere projisere disse domene til de mer abstrakte. Den konkrete betydningen står sentralt i en radial kategori, mens metaforisk betydning står mer unna fra senteret. Littlemore (2009) sier at de som lærer et fremmedspråk unngår å bruke metafor uansett hvor avanserte de er. Hun sier at bruk av metaforer er mer dominant i morsmålsbruk. Det som kanskje er interessant er at de som bruker metaforer i sitt morsmål er som oftest ubevisste om metaforens eksistens i deres språk, mens de som lærer et nytt språk har mer bevissthet om dette og er flinkere til å analysere den. (Littlemore, *ibid.*). Det er viktig å analysere metaforiske utsagn for studentene slik at de kan bedre forstå dem og etterhvert begynne å bruke dem. I analysedelen skal jeg ikke fokusere så mye på metafor siden det er et begynnernivå i språkopplæringen hvor bare de konkrete betydningene blir framstilt.

Metonymi er forskjellig fra metafor i det at den er en litt annerledes type mapping, som skjer innenfor bare et domene. Det som skjer er at vi plukker en enhet som er mest prominent innenfor et domene og mapper andre elementene fra domenet på denne enheten (Radden og Dirven, 2007). Den kan framstilles konseptuelt som DEL FOR HELHET og får språklig uttrykk i for eksempel *Fabrikken trenger flere hender*. Her står *hender* for mennesker, dvs. konseptuell ramme som gjelder mennesker hvor hender er bare en del. Hender blir sett som mest prominent når det gjelder arbeid og derfor er de plukket for mapping. En annen situasjon gjelder den konseptuelle metonymien HELHET FOR DEL hvor mappingen har en motsatt retning. Eksempelet på tilsvarende lingvistisk metonymi vil være *Fabrikken gikk ut i streik.*, hvor *fabrikken* står for sine ansatte – altså en del. Til forskjell fra metafor gjelder metonymi som oftest ikke abstrakte fenomener, men helst konkrete. Det betyr at hvis vi framstiller betydningene av et ord i en radial kategori, vil den konkrete meningen stå sentralt mens metonymi vil stå lenger bort fra senteret og metafor vil stå lengst bort fra senteret. Det ligger altså midtveis mellom en konkret og en abstrakt framstilling.

Når det gjelder hvor viktig metonymi er for språklæring, er det samme svar som for metafor. I selve begynnelsen av språklæring spiller den ikke en så stor rolle, men etterhvert blir dens rolle større. Littlemore (2009) skriver at studentene sliter med metonymi på samme måte de sliter med

metafor. Det trenges altså en forklaring som er basert på analyse så vel som en eksplisitt forklaring.

2.4. Kategorisasjon

Kategorisasjon er vår kognitive evne til å strukturere verden rundt oss. Vi setter konseptene vi kjenner inn i kategorier for å skape en struktur og for å ha en bedre oversikt over hva som finnes i verden. Når vi møter noe for første gang, prøver vi å sette det i en kjent kategori. Vi klasifiserer og kategoriserer alle nye konseptene for å ha kontroll over dem. Når man lærer et ord fra et nytt språk, setter man det i en kjent kategori – f.eks. substantiv. Man kjenner substantivkategorien fra sitt eget morsmål og kjenner noe av karakteristikker substantivene har. Når man setter det nye ordet i substantivkategorien, får man mer informasjon om selve ordet og dets bruk.

Kategori er definert som konseptualisering av en samling av erfaringer som har noe til felles og som er meningsfulle og relevante for oss. Det er viktig å gjøre forskjell mellom konseptuelle kategorier og lingvistiske kategorier – konseptuelle kategorier er rent mentale fenomener, mens lingvistiske kategorier er språklige fenomener. Lingvistiske kategorier er sett på som lingvistiske tegn som symboliserer konseptuelle tanker, hvorav ord er de vanligste lingvistiske kategoriene. Lingvistiske kategorier dekker bare delvis de konseptuelle kategoriene og er ikke så presise. (Radden og Dirven, 2007).

Lingvistiske kategorier kan være leksikalske og grammatiske. De har til felles det at de har prototypiske og periferiske medlemmer. Medlemene kan være mer eller mindre prototypiske og de viser en forskjellig grad av medlemskap. Vi bestemmer prototyper basert på hva vår intuisjon sier. Vi ser et element som prototypisk hvis det passer til kategorien bedre enn de andre elementer. (Radden og Dirven, 2007). Det betyr at prototypen ikke har en fast verdi men at den er avhengig av mange andre faktorer – psykologiske, sosiale, kulturelle, geografiske og så videre. Prototyper kan også ha en konvensjonell verdi som betyr at medlemene i et språklig samfunn har blitt enige om at dette elementet skal være prototypen i en visst kategori. Lewandowska – Tomaszczyk (2007) påstår at prototype fungerer som mental referansepunktet

(*reference point*). Vi måler nye fenomener vi møter i forhold til prototyper som vi kjenner. Det betyr at vi bygger kunnskap om de nye fenomener vi møter på kunnskapen om lignende fenomener som vi kjenner fra før.

Hver kategori er en del av et større kategorisystem. Radden og Dirven(2007) hevder at kategoriene kan konseptuelt gruperes slik: a) Kategoriene kan være hierarkiske – det kalles for taksonomi. Jo høyere et element er i hierarkien jo mer er den skjematisk og ikke konkret og vice versa. Eksempelet på en sånn kategori vil være forhold mellom *levendevesen – menneske – mann – Per*. Hvor *Per* er den enkelte instansen og står laveste i hierarkien og er mest konkret mens *levende vesen* står høyest i hierarkien og viser en mest skjematisk trekk, altså det framstiller ikke noe konkret. b) Kategoriene kan være en del av en annen kategori og det kalles for partonomi. Det kan vises i forholdet mellom *hus – dør – håndtak*. Her går kategorisasjon fra helhet til del, dvs. fra *hus* som helhet, gjennom *dør* som er en del av *hus*, til *håndtaksom* er en del av *dør* men også en del av *hus*. c) Og til slutt kategoriene kan danne et koherent konseptualisasjonsområde (Radden og Dirven, 2007). Det gjelder at kategori lages på grunn av f.eks. en felles funksjon. Vi knytter sånne kategorier ut fra vår egen kunnskap. Vi kan lage en kategori hvor vi setter alle kunstnere som hører til kubisme. Vi lager en sånn kategori på grunnlag av vår kunnskap om kubisme. En sånn kategorisering kan gjøres på utallige forskjellige måter. Så lenge vi finner en felles karakteristikk på flere fenomener kan vi sette dem i en kategori. Et element kan settes i flere kategorier og jo flere kategorier kan omfatte et element dess mer kompliserende dette elementet er. Kategoriene er koblet mellom hverandre med de elementene som de har til felles. En kategori kan derved være koblet til et utall andre kategorier på utallige forskjellige måter. Uansett at alt dette kanskje ser kaotisk ut, kategoriseringen er en essensiell prosess i strukturering og laging av orden i verden rundt oss.

Radden og Dirven (2007) nevner to begreper –*konseptuell ramme* og *konseptuelt domene*. Begge to spiller en viktig rolle i prosessen av kategorisering, og ikke bare i den, men også i andre kognitive prosesser. Konseptuell ramme inneholder alle våre koherente småbiter av kunnskap. Den hjelper oss å identifisere elementene som er koherente og koble dem sammen – sette dem i en kategori. Konseptuelt domene gjelder et generelt område hvor konseptuell ramme hører til i det bestemte tilfellet. En konseptuell ramme vil være all vår kunnskap om en konkret kniv. Vi vet hvordan den ser ut, hvordan den brukes og så videre. Konseptuelt domene vil gjelde

generelle konseptualiseringsområder når det gjelder denne kniven vil de domenene være f.eks. *å spise* eller *å slåss* (Radden og Dirven, *ibid.*).

For å kunne gjennomføre kategorisering, må man ha kunnskap om de konseptuelle rammene og domenene et element hører til. I språkundervisning kan det være nyttig å bruke kategorisering når nye ord eller uttrykk introduseres. Det gjelder spesielt ord og uttrykk som finnes i fremmedspråket, men ikke i morsmålet. Man kategoriserer alle de nye informasjonene som en del av sin naturlige kognitive evne, og det kan gjøres enda mer effektivt hvis kategoriseringsprosessen blir eksplisitt framstilt og forklart.

Littlemore (2009) støtter bruken av radiale kategorier som et læringshjelpemiddel. Radiale kategorier kan brukes for å forklare polysemi. Den sentrale og konkrete betydningen settes i senteret av en radial kategori, mens betydningene som ikke er så konkrete beveger seg mot periferien. I begynnelsen av språklæringen bør det først presenteres de betydningene som er i senteret av en kategori - altså de som har en konkret betydning og så de betydningene som er lenger borte fra senteret –altså metonymisk og metaforisk betydning. Det virkelige språket vi som mennesker bruker ligger faktisk på periferien av en radial kategori. Mye av det vi sier har ikke den bokstavelige betydningen og er mer metaforisk i sin essens (Littlemore, *ibid.*). Vi kan bruke også radiale kategorier for å forklare hvordan grammatiske regler fungerer. De eksemplene som følger en regel i sin helhet settes inn i senteret av kategorien mens de som viser avvik beveger seg mot periferien – jo mer avvikende de er, jo lenger borte fra senteret de er.

Det kan stilles her et spørsmål - hvorfor bruker vi nettopp radiale kategorier og ikke en annen type? Svaret på dette vil være at fordi radiale kategorier gjenspeiler selve prosessen av konseptualisering som er basert på vår erfaring av rom rundt oss. Hvis senteret av en kategori gjenspeiler sentral (konkret) mening, da vil alt som ikke har sentral mening, stå bort fra senteret. Jo større avstanden fra senteret, jo mer metaforisk meningen er. Det hjelper oss å visualisere og forstå forholdet mellom en konkret og en metonymisk eller en metaforisk betydning.

2.5. Embodiment

Kognitiv lingvistisk språkmodellgjenspeiler interaksjonen av menneskelig nevroanatomisk arkitektur med den fysiske verdenen. Det betyr at måten vi snakker på er tett knyttet til vår anatomi, vår tenkemåte og hvordan alt dette gjennomfører interaksjon med verdenen rundt oss. Måten vi snakker og ser verden på er en følge av vår anatomi (Littlemore, 2009). Vi sanser verden annerledes enn andre arter og vår sterkeste sans er synsansen. Som følge er konseptualisering og tenkning svært mye basert på synsansen. Hunder gjenkjenner hverandre og verden rundt ved hjelp av luktesans, mens vi bruker først og fremst synsansen. At vi går på to bein og har binokulært syn bestemmer mye hvordan vi opplever verden. Når vi står, har vi bedre oversikt over verden rundt og har kontroll over det som skjer, mens hvis vi er liggende, ser vi ikke så godt hva som skjer rundt oss og vi er også mer sårbare enn når vi er stående. Derfor opplever vi det å være nede som noe negativt (Tyler, 2012).² Vi konseptualiserer ved hjelp av bilder og ved hjelp av hvordan vi visuelt opplever rommet. Vår konseptualisering, tenkning og språk er direkte avhengig av hvordan vi oppfatter verden rundt oss med sansene. Vår forståelse av kraftdynamikken (force dynamics) som f.eks. gravitasjon, lar oss lage kognitive skjemaer som vi senere bruker for å forstå andre erfaringsdomener. Når vi står, kjemper vi mot gravitasjon, og det å være stående oppfattes som en manifestasjon av styrke (Tyler, *ibid.*).

Embodiment betyr nettopp at den fysiske verden rundt oss lager grunnlag for våre konseptuelle og lingvistiske systemer. *Embodiment* er et svært bredt begrep som ikke gjelder bare kognitiv lingvistikk men også andre vitenskapelige disipliner. Rohrer (2007) hevder at det finnes mange betydninger av *embodiment* og bare en del gjelder kognitiv lingvistikk. Han sier at *embodiment* er en viktig faktor for metaforlagning – vi begynner fra det sanselige og fysiske kildedomenet, som vi kjenner godt, til det måldomene som er mer abstrakt og ikke så godt kjent. Dette viser unidireksjonalitet til *embodiment* – vi begynner fra det vi kjenner, nemlig den fysiske verdenen (Rohrer, 2007).

Man kan si at *embodiment* er grunnlaget av hele kognitive lingvistikken. Det finnes i grunnlaget av metafor teorien, *construal*, kategorisasjon og så videre. Det gjelder spesielt de primære

²Her kan bruke igjen som eksempel Gradys primær metafor OPP ER DOMINANT hvor tilsvarende opposisjon ville være det at *ned* er knyttet til svakhet og sårbarhet men ikke tristhet.

metaforene Grady (2007) snakker om. Littlemore (2009) sier at et av de argumentene for påstanden at de primære metaforene ligger i grunnen av vår konseptualisering av verden, er at nyfødte opplever dem som et enkelt domene. Den primære metaforen ØNSKE ER SULT manifesteres nemlig hos de nyfødte som et og samme domene siden de ikke har andre ønsker enn å være mette (Littlemore, *ibid.*). Når barnet er 10 til 12 måneder, blir alle de grunnleggende primære metaforene etablert. Det betyr at grunnlaget for utviklingen av lingvistiske systemer er opprettet. De primære metaforene ³ er et konseptuelt grunnlag for lingvistiske mønstre som f.eks. transitiv og ikke-transitiv bevegelse (Tyler, 2012).

At *embodiment* er mest basert på synsansen, fører til at en stor del av vår menneskelige kommunikasjon bygger på visuell kommunikasjon eller på kroppsspråk. Kroppsspråk eller ikke-verbal kommunikasjon fungerer synkronisk med verbal kommunikasjon siden begge to stammer fra en felles tenkningprosess. De kan ikke være analysert separat siden de kommer fra den samme semantiske kilden i våre hoder (Littlemore, 2009).

Teorien om *embodiment* kan også anvendes i undervisningen av fremmedspråk, nærmere bestemt ved å bruke visuell forklaring. Tyler (2012) nevner flere eksempler på anvending av visuelle hjelpemidler, f.eks. visning av bilder som kan bidra til mer effektiv læring av billedspråk (metafor og metonymi), imitering av handlinger som noe verb presenterer og så videre. Men det er viktig at de visuelle hjelpemidler blir innført etter at verbal informasjon er innført for hvis de er presentert samtidig vil den verbale informasjonen falle ut fra fokuset. Synsansen er mer dominant enn hørsel og derfor er svært viktig å ikke engasjere begge to samtidig. Hvis de blir engasjert samtidig, vil informasjon som blir sett, stå sentralt i fokuset, mens informasjonen som blir hørt vil være neglisjert og derved ikke prosessert. I de fleste tilfellene viser resultatene at læring blir mye mer effektiv etter at de visuelle hjelpemidler blir brukt (Tyler, *ibid.*).

³Tyler bruker nemlig Johnsons begrep *image schema* men jeg valgte å fortsette å bruke Gradys begrep *primær metafor* fordi det ble innført og forklart i delen om metafor.

2.6. Brukbasert språk og frekvens

Frekvens spiller en stor og viktig rolle i språklæring. Vi som mennesker er veldig sensitive mot frekvens av et fenomen. Jo oftere vi møter et fenomen, dess mer vi kjenner det. Språkprosessering er tett knyttet til input frekvens. Hvis en slags informasjon har høy frekvens, finnes det en stor sansylighet at denne informasjonen blir husket og behandlet som kjent. Tyler (2012) viser til en studie som konkluderer med at en setningskonstruksjons betydning svarer til betydningentil de mest frekvente verbene som opptrer i en sånn konstruksjon. De mest frekvente verbene kan som oftest betraktes som prototypiske og derved kan lage grunnlag til en prototypisk setningskonstruksjon. Dette gjelder f.eks. verbet *å gi* som er det mest frekvente verbet i en konstruksjon med to objekter. Det forklares også med at først barna lærer konstruksjon med to objekter, og da bruker de nettopp verbet *å gi* (Tyler, *ibid.*). Gjentakelse av dette verbet fører til ikke bare dets mestring, men også til utvidelse av dets mening og bruk. Dette kan også anvendes til mestring og utvidelse av mening og bruk av konstruksjoner, ikke bare enkelte ord. Det betyr at det er veldig viktig i språklæring å mestre prototypene først for å kunne være i stand til å utvide deres betydning og bruk senere. Prototypene er normalt de mest frekvente lingvistiske enheter. Lingvistiske regler kan betraktes som regelmessigheter. Reglene er først illustrert ved hjelp av de enkleste og mest frekvente eksempler og senere med mer komplekse eksempler.

Hvor viktig bruk og frekvens er, kan godt vises med uregelrette verb. De fleste uregelrette verb er svært frekvente og avviker fra regler som gjelder verbform. Slike verb er ikke bare vanskelig å forklare, men også å huske. De blir som oftest lært utenatt uten at man helt forstår hvorfor de har en sånn form som de har. Det som gjør at de blir så godt forskanset i vårt språk er nettopp frekvens. De brukes veldig ofte og det fører til dette at de blir ikke bare husket, men også at deres funksjon blir utviklet videre og til og med utvidet.

2.7. Ensyklopedisk kunnskap

I delen om kategorisasjon har jeg forklart det som kalles for konseptuell ramme og konseptuelt domene. Konseptuell ramme gjelder alle de relevante små elementer av kunnskap. Littlemore (2009) bruker begrepet *ensyklopedisk kunnskap*. Ensyklopedisk kunnskap gjelder all informasjon vi har i vårt sinn, og den konstituerer et stort inventar av strukturert kunnskap. Dette inventaret inneholder både denotasjoner og konotasjoner. Det betyr at den samler all vår kunnskap om en enhet. Forskjellige områder innen EK (ensyklopedisk kunnskap) er aktivert ved bruk av enkelte ord eller fraser. Alle de forskjellige områdene innen EK er sammenflettet, altså den består av et stort assosiativt nettverk. (Littlemore, *ibid.*).

Ensyklopedisk kunnskap spiller en stor rolle i vokabularlæring. Som sagt består EK av et nettverk, og læringen av vokabularet av et fremmedspråk basert på et nettverksprinsipp er mye mer effektiv enn det å lære en liste over enkeltord. Et nettverk lagingsprinsipp gjelder også kategorisasjon: vi kan sette forskjellige fenomener sammen i en gruppe basert på vår kunnskap om dem. Dette prinsippet er et av prinsippene som fungerer innen ensyklopedisk kunnskapsnettverk.

Vokabular kan ha bredde og dybde. Bredden gjelder hvor mange ord det inneholder, mens dybdehandler om hvor mye kunnskap en har om hvert enkelt ord. Vokabularet dybde inneholder altså et assosiativt nettverk mellom ordene. Det sies at morsmål har det mest komplekse nettverk, mens fremmedspråk har et mindre kompleksnettverk. Dette begrunnes ved det at det tar kortere tid å prosessere et ord og finne tilsvarende assosiasjon på morsmål enn det tar på et fremmedspråk (Littlemore, 2009).

Taylor (2002) peker også på inferens som en viktig evne. Det er nemlig en følge av ensyklopedisk kunnskap. Vi forstår mye mer enn det som faktisk blir sagt. Språket er bare en overflate, og meningen ligger i dybden av vår kunnskap om verden. Vi er i stand til å rekonstruere en hel handling ut fra bare et par gitte elementer. Vi kan forstå hva vår samtalepartner mener ved å bruke bare et ord. Kommunikasjon baseres mye mer på vår kunnskap enn på språket selv.

Spørsmålet som oppstår her er hvor viktig ensyklopedisk kunnskap er for undervisningen og læringen av et fremmedspråk? Som sagt før erlæringen mer effektiv hvis et språks vokabular framstilles som et nettverk og ikke som en liste. Assosiasjon- og nettverklaging danner grunnlag for en mer meningsfull læring og en bedre forståelse av språket. Det er også svært viktig å velge forsiktig hvilke elementene av et vokabular skal forklares fra et nettverksperspektiv og i dybden fordi ikke alle elementene kan være presentert så detaljert. Hvis alle elementen blir presentert veldig detaljert, fører det til en informasjonsmetning der det blir umulig å prosessere dem videre like effektiv. Det anbefales nemlig at en detaljert forklaring gjennomføres bare med de svært frekvente og prototypiske ordene. Her kan det godt brukes en radial kategori som forklaringsmiddel. Littlemore (2009) sier også at bortsett fra de høy frekvente ordene, bør man presentere mer detaljert de såkalte kulturelle nøkkelord. Det er de ordene som reflekterer mest et språklig samfunn og kultur.

Alt dette viser at vår kunnskap om et språk er avhengig av vår kunnskap om verden. Jo større vår kunnskap om verden er, dess flere lenker er mellom konseptuelle enheter og dess mer kompleks nettverksystem blir bygget i vårt sinn. Det betyr også at undervisningen av et språk ikke kan skilles fra undervisningen av kulturen dette språket hører til. Og her kan vi igjen henviser til Faarlunds påstand (1987) om at en velykket forklaring nås ved å hente forklaringer fra andre domener, dvs. en velykket forklaring av et språk kan ikke nås uten bruk av forklaringer fra kulturelle domener.

2.8. Oppsummering

Det viktigste prinsippene når det gjelder anvendelsen av kognitiv lingvistikk i undervisningen og læringen av fremmedspråk er baserte på forklaring av meningen. Det å forstå meningen ved språket står foran alt annet. Ved å bruke *construal* viser vi hvordan man tenker og konseptualiserer verden rundt. Det forklarer hvorfor vi ser verden sånt som vi ser den, og hvorfor det ikke finnes et absolutt objektivt perspektiv. Vi kan se verden bare fra vår eget subjektivt perspektiv og det påvirker i stor grad hvordan vi selv opplever verden, og samtidig hvordan vi bruker språket. Vårt perspektiv er bestemt av flere faktorer, både individuelle og generelle. Vi er påvirket av verdenen rundt oss, og det er synlig i selve måten vi konseptualiserer på.

Vi er i stand å fokuseresamtidig bare på et visst tall enheter, og bare en kan stå sentralt i fokus. Enheten som står mest sentralt, opplever vi som mest prominent, og derfor setter vi større vekt på den enn på de andre. Det gjelder også hvordan vi opplever språket – det som er mest prominent ser vi som en viktig informasjon og analyserer det mer detaljert. Vi kan identifisere et enkelt tilfelle ved hjelp av språket, men vi kan også generalisere og identifisere mer generelle fenomener. For å kunne identifisere et enkelt tilfelle, må vi være i stand til å koble det til en bestemt samtalekontekst og få mental kontakt med våre samtalepartnere. Samtalekonteksten er sett på som et veldig viktig element i bruken av et språk, og det virkelige språket skjer alltid innenfor en kontekst. Samtalekonteksten er en del av en enda større enhet – den såkalte *ground*. *Ground* omfatter en hel haug av forskjellige elementer og faktorer – fra samtaledeltakerne, omstendighetene, samtalekonteksten, kunnskapen som samtaledeltakerne har og så videre. *Ground* er en viktig forankringpunkt innen kognitiv lingvistik, og uten den kan språket ikke fungere i det hele tatt. Vi kan godt si at selve språket må være forankret i *ground* for å kunne være meningsfullt.

Måten vi konseptualiserer verden på har konsekvenser også fordens kategorisering, klasifisering og strukturering. Ved å kategorisere enkelte elementer og sette dem i større grupper gjør vi det lettere å identifisere de elementene, men også å orientere oss i verden. Kunnskapen om enkelte kategorier hjelper oss å kunne identifisere enkelte elementer som hører til den kategorien. Denne kunnskapen om kategoriene har hjalp oss å overleve som menneskearten i tusenvis av år. Vi kan lage kategorier på flere måter – hierarkisk, partonomisk og ved å binde enkelte elementer ved hjelp av vår kunnskap om dem.

Konseptualisering skjer alltid fra det konkrete til det mer abstrakte, altså fra det fysiske til det mentale. De fleste av oss opplever verden gjennom synsansen som bestemmer måten vi konseptualiserer på. Sidenvi oppfatter verden mest gjennom synsansen, betyr det at vi konseptualiserer mest ved hjelp av bilder. Konseptualiseringen av et eksempel skjer ved visualisering av dette eksemplet og dets fysiske utseende. Det samme gjelder prosesser – vi konseptualiserer deltakere og deres bevegelser. Det at vi bygger vår konseptualisering på en konkret og fysisk opplevelse av verden, danner grunnlag for metaforlagning som et hjelpemiddel for forståelsen av abstrakte fenomener. Vi konseptualiserer abstrakte fenomener ved hjelp av de

konkrete eller mer presist – vi baserer vår konseptualisering av abstrakte fenomener på konseptualisering av de konkrete.

Bak hver konseptuell enhet ligger det en god del kunnskap om den. Vi har evnen til å koble konseptene sammen ved hjelp av kunnskapen vi har om den. Vår kunnskap om verden rundt oss er et sammenflettet nettverk, og vi er i stand til å orientere oss inenn dette nettverket uten noe store vansker. Hver konseptuell enhet er del av en større og er koblet til en mengde andre enheter og ved å aktivere en enhet vi aktiverer ikke bare vår kunnskap om den men også kunnskap om de andre enheter den er koblet til. Det fører til at ved å bruke bare et ord, kan vi aktivere en hel mengde av forskjellige konseptuelle enheter og meninger. Det betyr at språket ikke kan uttrykke hele meningen men likevel er vi i stand til å forstå hele meningen. Språket er bare overflaten som symbolsk presenterer vår indre konseptuelle verden.

Vår kunnskap om noe er avhengig av hvor godt den er forskanset i våre sinn. Hvis den er aktivert og brukt svært ofte, er det mer forskanset enn andre kunnskaper som ikke er det. Det betyr at vår kunnskap om noe er mye sterkere og lettere aktivert hvis brukt oftere.

Alt dette viser hvordan vi som mennesker tenker og kan anvendes til undervisningen og læringen av et nytt språk. Vi merker de mest prominente elementer, gjentar og husker dem, og etterhvert begynner vi å bruke dem. Vi setter ny informasjon i de kjente kategoriene og kobler den nye kunnskapen til den gamle. Vi forklarer abstrakte fenomener ved bruk av konkrete eksempler og språket– ved hjelp av vår kunnskap om verden. En kognitiv lingvistisk forklaring betyr en dypere forklaring av mening så vel som eksplisitt forklaring av hvordan språket fungerer i forhold til kognitivlingvistiske prinsipper. For å kunne forklare et fremmed språk må man kunne mye mer enn bare ordene i dette språket. Det gjelder sosiale og kulturelle faktorer så vel som alle andre mulige faktorer. Hvordan man velger hva manskalt forklare i dybden, er avhengig av hva man synes er viktig. Hvis et uttrykk har betyr det samme som et uttrykk i morsmålet, er da en dypere forklaring ikke nødvendig. Hvis det ikke finnes en lignende uttrykk i morsmålet, da er en dypere forklaring helst betraktet som nødvendig. Det gjelder spesielt metaforiske uttrykk som i grunnevarierer fra språk til språk, og det er behov for en mer konkret og analytisk forklaring.

Jeg skal prøve å se hvordan de kognitivlingvistiske prinsippene kan brukes i undervisningen av grammatikken i norsk som fremmedspråk der serbisk er morsmål og prøve å finne ut hvilke er mest anvendbare.

Analysedel

3.1 Fremgangsmåten av analysedelen

Analysedelen består av en kognitivlingvistisk analyse av de grammatiske enhetene framstilt i boka *På vei* (Ellingsen og Golden, 2012) i A1 nivå delen og tar for seg anvendelsen av kognitivlingvistiske prinsipperså vel som hvordan de kan brukes innfor undervisningen av norsk som fremmedspråk.

Jeg har valgt å begrense materialet bare til de grammatiske temaene fra den første delen av boka, altså nivå A1. Nesten alle eksemplene i analysen nedenfor er hentet fra *På vei*, og bare en liten del er mine egne eksempler. Disse viser noen spesifikasjoner som ikke finnes i eksemplene brukt i boka. De grammatiske enhetene presenteres og analyseres i den rekkefølgen de er framstilt i boka. Det finnes faktisk rundt 26 grammatiske enheter i boka men jeg valgte å analysere bare 21 pluss alfabetet som en inføring og en fonologisk analyse.

De som jeg valgte å se bort fra er tall, uttrykkene *Ja det er det/Ja det gjør det*, forholdet mellom *derfor* og *fordi* og setningsadverbialene *jo* og *vel*. Tallord valgte jeg å se bort fra fordi de har mye mer med vokabular å gjøre enn med grammatikken. Jeg synes også at norske tallord trenger ikke en kognitivlingvistisk analyse siden de ikke er en stor utfordring for serbisktalende. De to uttrykkene og adverbialene krever en mer leksikalsk analyse som jeg valgte å ikke gjennomføre i denne oppgaven, mens i forholdet mellom *derfor* og *fordi* ligger et logisk skille som ikke krever en dypere kognitivlingvistisk analyse. Jeg har også valgt å se litt på uttalen bare i delen om alfabetet.

Enhetene som jeg valgte å analysere står i denne rekkefølgen:

1. Alfabetet
2. Personlige pronomen
3. Verb i presens
4. Spørreord
5. Ordstilling i helsetninger
6. Pronomen: objektsform
7. Ubestemt artikkel
8. Substantiv i ubestemt form, entall og flertall
9. Substantiv i bestemt form

10. Adverb: *hit – her, dit – der*
11. Preposisjoner
12. Infinitiv med *å*
13. Modalverb+ infinitiv
14. Refleksivt pronomen
15. Verb i preteritum
16. Adjektiv i ubestemt form
17. Pronomen: *denne, dette og disse*
18. *Hvilken, hvilket og hvilke*
19. Ledsetninger med *at* og *om*
20. Imperativ
21. Eiendomsord: *min, din, sin, vår*
22. Adverb: *Det smaker godt*

Rekkefølgen er faktisk litt endret sammenlignet med den i boka. Jeg har nemlig satt sammen de tre delene om substantivene der jeg først skriver om artikler, ubestemt form og til slutt bestemt form. De enhetene som står i boka inni mellom de delene om substantivene har jeg flyttet.

Først skal jeg presentere hvert enkelt element utfra et kognitivlingvistisk perspektiv – hvordan kognitiv lingvistikk ser på og forklarer dette elementet. Så skal jeg prøve å finne ut om en kognitivlingvistisk framstilling kan være anvendbar i undervisningen og læringen av den grammatiske enheten. Jeg skal også sette de norske eksemplene opp mot de serbiske og se om det finnes noen store forskjeller og om det er mulig å forklare forskjellene. Jeg skal mest fokusere på meningen og måten hvert enkelt element blir konseptualisert på siden det er det som er grunnlaget av kognitivlingvistisk teori.

3.2. Alfabet og uttalen av enkeltlydene

Det første som blir introdusert ved læring av ett nytt språk er alfabetet og uttalen av enkeltlydene. Det blir sett på som det første trinnet i språklæring. Her ser man de første forskjellene mellom to språk – et som man kjenner godt og et som man lærer. Kognitiv grammatikk betrakter fonologi som et grunnleggende element i språkets struktur. Språket består av fonologisk struktur og semantisk struktur som er knyttet sammen ved hjelp av symbolsk relasjon (Taylor, 2002). Fonologisk struktur er faktisk det konkrete i språket – det som blir uttalt. Et utsagn symboliserer noen konseptuelle enheter. Det betyr også at et utsagn ikke nødvendigvis må symbolisere bare en konseptuel enhet, men helst at den kan aktivere konseptualiseringen av flere samtidig.

Vi kan betrakte et fonem som det minste elementet som gir struktur til et språk. Ved å kombinere forskjellige fonemer, får man forskjellige strukturer med forskjellige betydninger. Men et fonem er ikke konkret; det er en skjematisk representasjon for konkrete lyder eller allofoner. Allofoner er de minste elementene som gir fysisk struktur til et språk. Det betyr at et fonem er en mental enhet, mens allofoner er en konkrete fysiske enheter.

For å være i stand til å kombinere forskjellige fonemer og så lage mer komplekse strukturer, må man kjenne godt alle fonemene i et språk. Og siden fonemet er på en måte grunnlaget, må dette grunnlaget være sterkt nok for å holde språkbygningen fast. Det gjøres ved å introdusere først alfabetet av et nytt språk og uttalen av de enkelte lydene. Derfor introduserer man først det konkrete grunnlaget for språkbygning. Vi bygger språket i våre sinn, men input tar vi fra den fysiske verdenen rundt oss. Grafemer og allofoner er konkrete enheter og de er den første input som fører til videre språkprosessering og danning av mer komplekse abstrakte strukturer. Vi må først presentere noe konkret for å danne grunnlag for lagning av noe abstrakt. Ved å presentere allofoner og grafemer skaper vi grunnlag til en mer abstrakt fonemisk prosessering i våre sinn som fører videre til kombinerings av de forskjellige fonemer i meningsfulle helheter dvs. ord og utsagn.

Det finnes flere kognitive metoder som er viktige ved introdueringen og læringen av fonologiske enheter i et nytt språk. Det første er selvfølgelig kategorisering. Kategorisering er viktig for at man skal sette ny informasjon i et kjent konseptuelle domene.

Men det er ikke så lett når man lærer fonemer. For fonemer kan nesten ikke bindes til komplekse semantiske konsepter. Det man «ser» i hodet, når man tenker på et fonem er som oftest et bilde av en bokstav eller av denne bokstaven som et element i et ord. Ved læring av fonemer er det to kognitive fenomener som er viktige – kategorisering i forhold til de kjente fonemer fra morsmålet og forskansing, altså automatisering. Forskansing fungerer veldig godt i læringen av fonemer fordi de er grunnleggende elementer og blir gjentatt hver gang man vil si noe. En annen metode som fungerer i nært forhold til kategorisering, er kontrastering – å finne forskjeller mellom morsmålet og språket man begynner å lære og kategoriserer disse forskjellene.

I tekstmotivet ”Pa vei” (Ellingsen & Mac Donald, 2012) er det første som blir introdusert, grafemer – språkets alfabet. Hvert grafem presenteres sammen med uttalen. Man lager altså et fonemisk grunnlag på den visuelle input – konkrete bokstaver.

Når en serbisk student kommer for første gang i kontakt med dette alfabetet, er det første han merker forskjellene mellom serbisk og norsk alfabet⁴. Ulikheter er mye mer prominente enn likheter. Vi fokuserer derfor mye mer på de ulikhetene og også analyserer dem mer nøye.

Hvis jeg setter det serbiske mot det norske alfabetet, da er forskjellene helt iøynefallende.

Norsk alfabet

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Æ Ø Å

Serbisk alfabet

A B C Č Ć D Đ Ž Đ E F G H I J K L Lj M N Nj O P R S Š T U V Z Ž

⁴Jeg skal se bort fra det kyrilliske alfabetet og snakke bare om det latinske fordi det er mye lettere å sammenligne to latinske alfabeter enn kyrillisk og latinsk. Som allerede sagt – det første som man merker her er forskjeller.

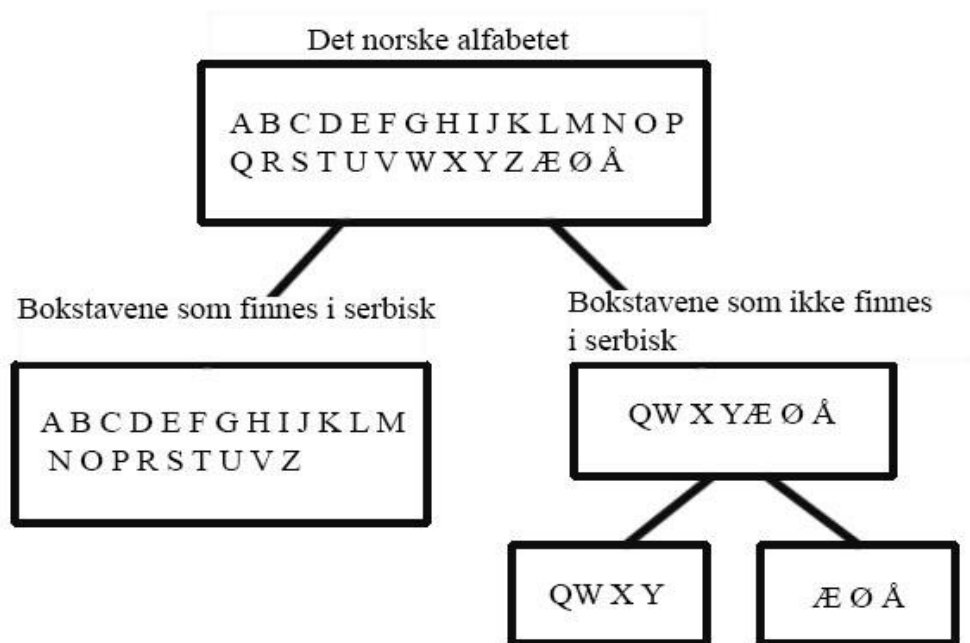
Det som en serbisk student vil først merke, er bokstavene som ikke finnes i serbisk alfabet: Q, W, X, Y, Æ, Ø og Å. Det som man gjør her er kontrastering som fører til kategorisering. Her begynner man med kategorisering av de konkrete visuelle elementene. Og her kan man lage flere kategorier. Den første er den som omfatter alle bokstavene (grafemene) som ikke finnes i serbisk alfabet. Denne kategorien kan deles i to – en kategori med bokstaver som er kjent fra noen andre språk (Q, W, X og Y) og de som er ”mer norske” og som de fleste ikke har sett før – Æ, Ø og Å. Denne kategoriseringen fungerer imidlertid bare hvis studenten kan eller kjenner til noen andre språk enn bare serbisk. En annen kategoriseringsmåte er ved å lage en gruppe med mer frekvente og mindre frekvente bokstaver, hvor de mindre frekvente er Q, W og X, og mer frekvente er Y, Æ, Ø og Å. Da jeg underviste, pleide jeg bare å nevne til studentene bokstavene som ikke er frekvente og fokusere mer på de mer frekvente. Jeg mener nemlig at siden de ikke er så ofte brukt i norsk, bør man helst konsentrere seg om de mer brukte og prøve å beherske dem så godt som mulig. Det som vi har kommet til nå, er at en serbisk student bør bare prøve å huske de fire nye bokstavene – Y, Æ, Ø og Å. Og det skal ikke være en vanskelig oppgave i det hele tatt.

Resten av alfabetet er identisk med serbisk og kan betraktes som en kjent bakgrunn. De kjente elementene er ikke så prominente siden de allerede er godt forskansede enheter i mormålet. Et godt forskanset enhet definerer Endresen (1995) sånt :

”Ei enhet er en kognitiv struktur som en person mestrer så godt han/ho kan aktivere den mer eller mindre automatisk, uten at det krever oppmerksomhet om delene. Ei enhet er så godt forskansa at den kan fremkalles som ei helhet og prosesseres mer eller mindre automatisk når den første er satt i gang”(Endresen, 1995:76)

Dette gjelder ikke bare de konkrete grafemene, men også fonemene. De fonemene som man bruker til daglig i språket sitt er så godt forskanset at man bruker dem helt automatisk og ikke en gang legger merke til dem. Det er nettopp når man møter nye fonemer at man begynner å være bevisst de fonemene som man bruker til daglig. De nye fonemene må man prøve å forkanse så godt som mulig for å kunne bruke også dem automatisk.

Men hvis vi går tilbake til kategoriseringen av grafemene i det norske alfabetet, kan vi oppsummere den ved hjelp av følgende skjema:

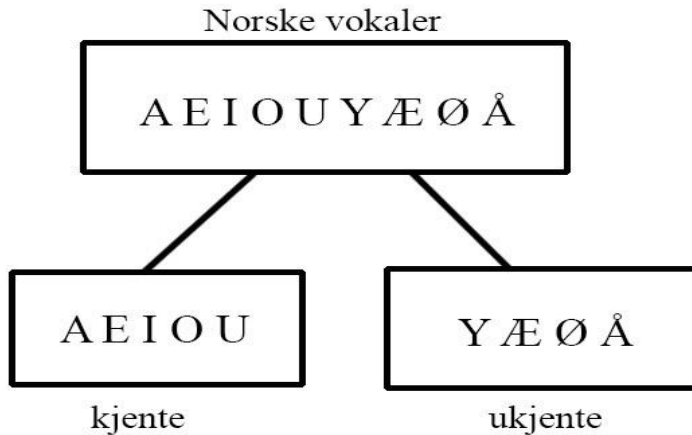

figur 1: Kategorisering av det norske alfabetet etter bokstavene som finnes og ikke finnes i serbisk

3.2.1. Vokaler

Det første som kommer i fokus i møtet med det norske alfabetet, er vokalene. Det er fordi de største forskjellene finner man er nettopp i uttalen av vokalene. Noen av bokstavene ser ut til å være de samme som i serbisk, men uttales annerledes, for eksempel serbisk <u>uttales som [u], mens i norsk er det som oftest [ʉ]. Vi kan lage to typer kategoriseringer her ved å ta hensyn enten bare til grafemer eller bare til foner. : Jeg skal begynne med vokalbokstavene, for det er det første man legger vekt på når man introduserer alfabetet.

I serbisk finnes det bare fem vokaler: *a*, *e*, *i*, *o*, *u* og siden de også finnes i norsk, kan man se på dem som prototyper. Her står bare grafemene i fokus. De norske grafemene finnes som oppfattes som «atypiske» av serbiske studenter er *y*, *æ*, *ø* og *å*. Disse «atypiske» vokalbokstaver må finne sin vei til å være en del av språksbygning, dvs. å bli så godt forskanset at de skalkunne brukes for å bygge opp språket på hverdaglig basis. Kategoriseringen kan representeres slik:

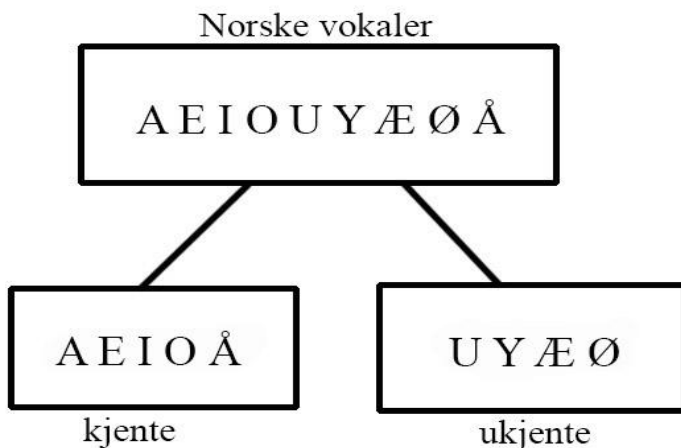

Figur 2: Kategorisering av norske vokaler etter kjennskap

Hvis man nå tar med uttalen også, vil kategoriseringskjemaet se litt annerledes ut. Det norske alfabetet har ni vokaler, men når det gjelder fonemer er situasjonen litt mer komplisert. I følge Husby (2007:44) har norsk til og med 18 vokaler. Grunnen til det er at man skiller mellom lange og korte vokaler. Husby sier også at det kan oppstå et problem for serbokroatisktalende med fonemet /a/ fordi dette fonemet har en svært åpen uttale i serbisk, og derfor er det litt problematisk å høre forskjellen mellom /a/ og /æ/. (Husby, 2007). Det som jeg selv har lagt merke til, er at når serbiske studenter lærer å uttale [æ], uttaler de fleste noe som ligner på [ɛ], og denne uttalen bevares helt til slutten av A1 nivået. Det samme gjelder forskjellen mellom /ɯ/ og /u/ hvor de kan godt høre forskjellen, men de glemmer på en måte å uttale [ɯ] når de snakker. Derfor er det viktig å forklare denne forskjellen ved å bruke minimale par, som f.eks. hvorfor er det viktig å si [dɯ:], og ikke [du:] når man snakker til noen.

Kategoriseringentar utgangspunkt i kjente lyder, altså de som høres nesten⁵ det samme ut som i serbisk, og sette disse opp mot lydene som serbisk ikke har.

⁵Nesten er et viktig poeng her fordi i de fleste tilfeller finnes det forskjeller i uttalen, men i begynnelsen av norsklæringen er det svært vanskelig å høre dem.

Figur 3: Kategorisering av norske vokaler etter lydene som ikke finnes i serbisk

Det som kan være problematisk med kategoriseringen av vokaler på en denne måten, er grafemet /o/ som kan uttales både som [ɔ] og [u]. Likevel har jeg satt det i den kjente kategorien fordi begge uttaler høres kjent ut for en serbisk student.

Så hvis man antar at studentene ikke trenger å konsentrere seg noe mer om vokalene som de faktisk kan uttale riktig, da kommer de til å lære bare de vokalene som de ikke har brukt før. De finnes ikke i studentenes språkssystem og må følgelig settes inn. Men før forskansnig begynner, må man først finne hvordan man skal forbinde den ukjente informasjonen med noe kjent. Man kan prøve å sammenligne den ukjente uttalen med en uttale som man har hørt før, og si for eksempel at [æ] uttales som noe innimellom [a] og [e]. Uttalen av [ɥ] kan analogisk introduseres som omman sier [u] etter å ha spist sitron. Det er min antakelse at enhver har et «uttalelseskjema» i sitt hode, og når man lærer å uttale noe nytt, må man finne riktig plass for dette i sitt skjema. Da kan man tegne en tenkt linje mellom /a/ og /e/ og sette /æ/ innimellom. På denne måten kan man si at det finnes også konseptuelle skjemaer når det gjelder fonemer. Det kan kanskje være smart å tegne dette forholdet mellom /a/, /e/ og /æ/ på en tavle for at studentene kan visualisere det. Det samme gjelder forholdet mellom /e/, /o/ og /ø/ hvor den siste kan settes innimellom de første to. Et annet fonem som bør nevnes er /y/ fordi det kann settes mellom /i/ og /ɥ/, men først etter at studentene har lært å mestre /ɥ/.

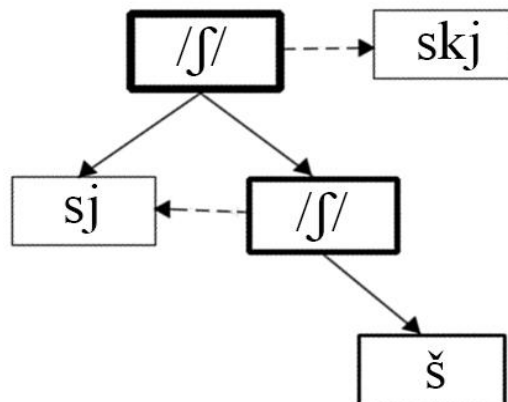
Kort oppsummert kan man si at i læringen av vokalenei et nytt språk er det kategorisering, prototypikalisering, forskansning og til slutt lagning av skjemaer som spiller en viktig rolle i læreprosessen.

3.2.2. Konsonanter

De fleste norske konsonatene høres ut nesten det samme som i serbisk, og dette gjør forklaringssituasjonen litt lettere. Det som kanskje kan være vanskelig er uttalen av <c> fordi i norsk uttales den som [k] eller [s], men siden det ikke er så ofte brukt, kan det betraktes som mindre relevant. Et problematisk fonem er /ç/ siden det ikke finnes i serbisk. Det står imidlertid svært nært det serbiske /ć/ som uttales som [tç], og i noen norske dialekter uttales det nettopp slik, så dette kan brukes som et referansepunkt.

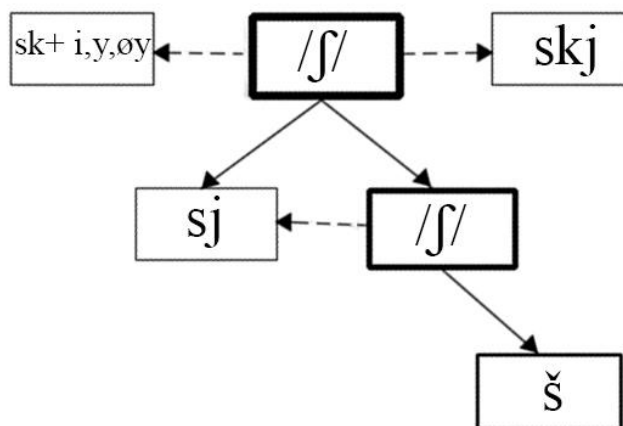
En annen ting som også kan være problematisk er å forbinde de kjente fonemene med konsonantgrupper, som for eksempel /ʃ/ med gruppen <skj> eller <sj> siden /ʃ/ tilsvarer bare grafemet <š> i serbisk. Det som kan en serbisk student gjøre her er å betrakte <skj> og <sj> som utbygging (extension) eller som ikke protoypiske tegn for fonemet /ʃ/, hvor det prototypiske tegnet nettopp er <š>.

Her blir man nesten nødt til å bruke begrepene *instans* og *skjema*. De to begrepene er knyttet til måten man konseptualiserer på – vi kan konseptualisere mer generelt eller mer spesifikt. De mer generelle konseptualiseringene er mer abstrakte, mens de som er mer spesifikke er mer konkrete. Skjema omfatter det som flere instanser har til felles i en situasjon hvor ingen av instansen er helt like. Her finnes det en taksonomisk relasjon mellom skjema og instans (Taylor, 2002). Noen av instansene kan betraktes som prototypiske representanter av et skjema, og noen av dem er mer prototypiske enn de andre. Fonemet /ʃ/ betraktes som skjema for allofoner som er instanser av et skjema. Det betraktes også som skjema for grafemer, for bak hvert grafem står det en konseptualiseringsenhet – et fonem. Grafemet <š> kan betraktes som prototypisk for de serbisktalende, mens grafemene som finnes i norsk kan betraktes som utbygginger. Hvis man bruker Endresens (1995) skjema for instansiering og utbygging, da vil det se slik ut for /ʃ/ :

Figur 4: skjema – instans forhold for fonemet /ʃ/

Her er grafemet <sj> betraktet som instansiering på et lavere nivå enn <skj> fordi serbiske studenter er kjent med det at to bokstaver kan stå for en lyd (f.eks dž), men de er som oftest ikke kjent med at tre bokstaver kan stå for en lyd. Da blir det litt vanskeligere å prosessere informasjonen at <skj> uttales på samme måte som <š>. Her er det mulig å sette et nivå til og sette <g> og <j> som utbygginger av /ʃ/ siden de er uttalt som [ʃ] i noe ord som for eksempel *generell*, *gelatin*, *journalist*. Men siden det er noe som gjelder bare noe ord, skal jeg ikke sette de to inn i skjemaet ovenfor. En annen utbygning gjelder uttalen av *ski*, *sky* og *skøyter* hvor <sk> i begynnelsen av ord blir uttalt som [ʃ]. I dette tilfellet kan skjemaet se ut slikt:

Figur 5: utbygging av skjema for fonemet /f/

Det samme skjemaet kan brukes for konsonantgruppene <gj> og <hj>. De kan betraktes som utbygginger av /j/, og kombinasjonene <gi>,< ge> og <gy> - som utbygninger av /j/ på et høyere nivå.

Det er faktisk en konsonant som kan ses på som annerledes fra serbisk perspektiv: /r/ Det finnes to allofoner av det, nemlig skarre-r og rulle-r. De fleste serbiske studentene kan ikke prosessere de to allofonene i begynnelsen, og de pleier å bruke den serbiske uttalen av <r> gjennom det hele første trinnet.

Det som er lettere ved læring av konsonanter, er at de kan forbindes med kjente lyder og settes i samme gruppe med kjente bokstaver. Da blir det bygd opp et nytt nettverk. Dette nettverket forbinder de kjente konseptene på en helt ny måte. Etter det er det må forskansning komme inn i bildet og spille sin rolle.

3.3. Personlige pronomen

Hvis vi antar at man allerede har mestret alfabetet, da er det på tide å gå til neste trinn – nemlig å begynne å bruke lesekunnskaper. Det neste som man lærer etter *På vei* er personlige pronomen. I *Norsk som fremmedspråk* blir personlige pronomen definert slikt: ”De fleste pronomene er henvisningsord og får mening først når vi vet hva eller hvem de viser til.” (Golden et al. 2008:49). Denne definisjonen gjelder også serbisk. Pronomen kan være i 1., 2. og 3. person, entall eller flertall. Den beste måten å framstille dem på er å sammenligne dem med de serbiske. Det er mulig å lage en tabell her for at man kan få litt bedre oversikt:

		serbisk	Norsk
entall	1.pers.	ja	jeg
	2.pers.	ti	du
	3.pers.	on	han

		ona ono	hun den/det
flertall	1.pers.	mi	vi
	2 pers.	vi	dere
	3.pers.	oni one ona	de

Tabell 1: serbiske personlige pronomen vs. norske personlige pronomen

En slik tabell viser et tilsynelatende helt enkel mappingssystem, men det er ikke tilfellet. Det finnes noen avvik som gjør alt litt mer komplisert. Men først må man betrakte de personlige pronomene fra serbisk som et grunnlag. Konseptene som gjelder personlige pronomen hjelper oss til å orientere oss i forhold til de andre: å sette *meg* i en gruppe eller mot en gruppe eller person. Måten vi bruker personlige pronomen på, viser hvordan vi ser på verden rundt oss og hvordan vi konstruerer en situasjon i våre hoder. En situasjon kan være framstilt på flere forskjellige måter avhengig av perspektiv, subjektivitet og synspunkt, og alle de bestemmer hvordan en situasjon skal være konstruert dvs. hvordan *construal* vil se ut. *Construal* gjelder måten vi presenterer en situasjon på eller hvordan vi kategoriserer en situasjon (Verhagen, 2007). Radden et al. (2007) sier at det er til og med 9 dimensjoner av *construal*. Her kan det nevnes bare subjektivitet og objektivitet som gjelder om subjektet – *jeg-et* – er deltaker i en handling eller ikke så vel som synspunkt som gjelder hvor *jeg-et* er posisjonert. Her kan det sies at første persons pronomen er direkte knyttet til *jeg-et* fordi det er deltaker i en handling, mens andre og tredje personspronomen er de personene som ikke er *jeg-et* eller en gruppe hvor *jeget* er deltaker.

Men vi som mennesker er bevisst at den andre som vi snakker med (*du*) har også sin bevissthet. Langacker (2007) sier at *jeg* og *du* er *interlocutors*, mens *han*, *hun*, *den* og *det*, *de* er bare individer eller en gruppe som ikke er *interlocutors*. Så fokuset står på første og andre person (i entall). Langacker nevner også at subjektet (*jeg*) er mindre framtrædende enn objektet (*du*) som er i fokus. En kan ikke fokusere på seg selv, mens en snakker med en annen.

Det som Langacker også nevner er at bare *jeg* og *du* kan spesifisere *interlocutors* mens tredje person er bare noe som refereres til. Tredjepersons pronomen kan ikke i seg selv identifisere hvem eller hva det blir referert til. Så uten kontekst er tredjepersons pronomen upersonalisert. Da oppstår det en liten paradoks etter Langacker (2007) – hvordan kan et personlig pronomen fungerere også som upersonalisert pronomen?

Når det gjelder det å sette personlige pronomen inn i et kjent konsept, er dette ikke så problematisk for serbiske studenter siden konseptene er nesten de samme. Det man gjør er å sette et nytt ord inn i et kjent konsept. Der *ja* står, skal man sette *jeg* siden det har den samme betydning – det refererer til subjektet, til *meg*. *Du* settes i domenet hvor *ti* er og det er konseptet som refererer til subjektet, samtalepartneren – dvs. *du*. Tredje person pronomen *han*, *hun*, *den* og *det* skal settes på plassen hvor *on*, *ona*, *ono* er og som refererer til noen eller noe som ikke deltar i samtalen.

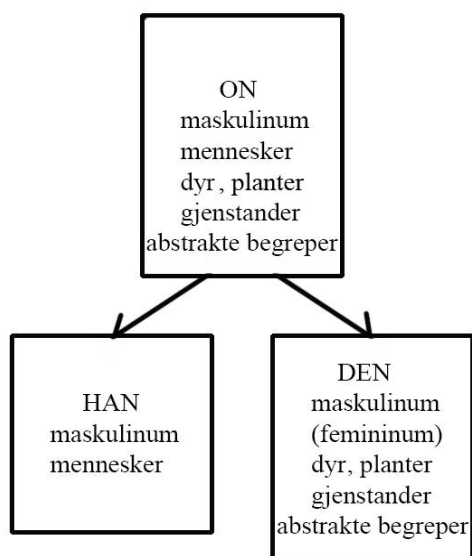
Det samme gjelder flertall – *vi* skal hvor *mi* er, og refererer til en gruppe hvor subjektet (jeg) er eller hører til. *Dere* skal til *vi*, og konseptet som refererer til en gruppe som deltar i samtalen. Her består subjektet av flere personer. Og til slut skal *de* til *oni*, et konsept som refererer til en gruppe som ikke deltar i samtalen.

Alt det ser veldig enkelt ut men det som kan oppstå som problematisk er hvordan man oppfatter *den* og *det* siden en sånn deling ikke finnes i serbisk. Hvis *den* og *det* har blitt satt i det domenet hvor *ono* står kommer det til en kollisjon, for man kan ikke si at *den* og *det* betyr akkurat det samme som *ono*. For å kunne sette de to der, må man ekspandere litt domenet *ono* ved å forklare forskjellen mellom *det* og *den*. Det som faktisk er vanskelig er at i serbisk refererer *ona* (hun) til alle substantivene i hunkjønn, *on* (han) brukes om hankjønn, og *ono* er strikt reservert til bare substantiv i nøytrum. Mens i norsk er *han* og *hun* reservert bare til mennesker, mens *det* og *den* refererer til alt annet som ikke hører til det menneskelige domenet. Her kan man lage et slikt skjema:

SERBISK			NORSK			
on	ona	ono	han	hun	den	det
maskulinum	femininum	nøytrum	maskulinum	femininum	mask./fem.	nøytrum
mennesker	mennesker	mennesker	mennesker	mennesker	dyr	dyr
dyr	dyr	dyr			planter	planter
planter	planter	planter			gjenstander	gjenstander
gjenstander	gjenstander	gjenstander			abstrakte	abstrakte
abstrakte	abstrakte	abstrakte			begreper	begreper
begreper	begreper	begreper				

Tabell 2 : forskjeller mellom konseptuelle domener av personlige pronomener i serbisk og norsk

Det som er synlig her er at betydninger snevres og flyttes, og det er en ganske komplisert prosess. Domenet hvor *on* står skal knyttes til *han* domenet, og refeansene til dyr, planter, gjenstander og abstrakte domener skal fjernes derfra og flyttes til *den* domenet. Det som faktisk skjer er en todeling av *on* domenet:

Figur 6: deling av domenet *on*

Domenet *den* inneholder kjente konsepter, men selve *den* som enkelt konsept finnes ikke i serbisk. Derfor er det svært vanskelig for serbiske studenter å gjøre forskjell mellom *han* og *den* og det som ofte skjer er at de bruker *han* for *den*. En måte å forklare dette problemet på er å lage et kategoriseringskjema og prøve å vise forskjeller mellom *den* og *han*. Det samme gjelder for *hun* og *den*.

Når det gjelder pronomenet *det*, er situasjonen litt enklere siden det ikke er så stor forskjell mellom konseptet *ono* og *det*. Begge to refererer til substantiv i nøytrum, og de fleste av disse substantivene betegner dyr, planter, gjenstander og abstrakte begreper. Men når det kommer til det å knytte *den* til *ono*, da oppstår det vanskeligheter igjen. De hører til forskjellige kjønn, og derfor er det så komplisert å sette de to i samme domene. De overlapper i sin referanse, nemlig - dyr, planter, gjenstander og abstrakte begreper. Og hvis man setter alt det i et kategorisering skjema, blir *det* og *den* underordnede i betydning i forhold til *ono*, men *den* ligger lenger borte fra *ono* sammenlignet med *det*.

Det som kan konkluderes her, er at i framstillingen av personlige pronomener er det viktig å bruke kategorisering som et forklaringsmiddel. Norsktalende og serbisktalende kategoriserer litt forskjellig noen av de pronomener, og det kan illustreres bare ved eksplisitt visning av kategoriseringsprosessen.

3.4. Verb i presens

Verb blir introdusert rett etter pronomener. Nå blir det mulig for studentene å lage sine første helsetninger på norsk. Det er bare få verb som blir introdusert i første kapittel, og disse verbene er svært frekvente. På side 22 i *På vei* kan man finne flere verb: *heter, er, går, kommer, bor og snakker*.

I *Norsk som fremmedspråk. Grammatikk* (Golden et al.2008) defineres verb slik: ”Et verb forteller om en handling, dvs. hva noen gjør (*Carlos kjører buss*), om en tilstand, dvs. hva som finnes (*Det er mange mennesker der.*), eller om en hendelse, dvs hva som skjer.” (2008:54).

Langacker (2008a) sier at et grunnleggende kognitiv grammatisk utsagn er at et verb profilerer en prosess. Det finnes to forskjellige typer verb – perfektive og imperfektive verb (Langacker 2011). Perfektive verb er de som framstiller en prosess som skjer, som har sin begynnelse og slutt, mens imperfektive framstiller en stabil situasjon som ikke forandres . Perfektive verb er bundet til tid, og man kan ikke tenke seg en prosess uten tidslinje. Han sier også at sånne prosesser og tid har en profilert relasjon. Det betyr at deres forhold blir vist i hver eneste *slice*, for man tenker i flere *slices* når man tenker på en prosess. Hver *slice* er et profil som er en del av et større bilde – det som Langacker kaller for *scope*. Det som er fascinerende er at vi som mennesker er i stand til å ha oversikt både over de store og små bilder samtidig. Det er det som Langacker (2008a) kaller for *scanning* og som han deler i *sequential scanning* (sekvensiell skanning) og *summary scanning* (helhetlig skanning).

Sequential scanning gjelder det å følge mentalt en handling mens den utfoldes gjennom tidsaksen, og her følges det hver handlingskomponent separat. *Summary scanning* gjelder det at vi har oversikt over handlingen i dens helhet, mens vi gjennomfører *sequential scanning* – vi sumerer alle de enkelte komponentene. (Langacker, 2008a)

Imperfektive prosesser er uavhengige av tidslinjen og gjeldere alltid, hele tiden. Hvis vi går tilbake nå til de verbene som introduseres i *På vei*, kan vi merke at bare *kommer* betegner en perfektiv prosess, mens alle de andre er imperfektive. Men det som kan virke litt forvirrende er nemlig det at *kommer* også kan betraktes som en imperfektiv prosess. Hvis jeg sier *Jeg kommer fra Serbia*, gjelder dette generelt, og jeg kan ikke slutte å være et menneske som kommer fra Serbia. Men hvis vi følger det som Langacker sier, da kan denne prosessen sees som perfektiv – den har sin begynnelse og sin slutt. Et mulig bilde som kommer frem i hodet når man sier *Jeg kommer fra Serbia*, inneholder flere deler (*slices*) – nemlig bevegelse fra punktum A (Serbia) til punktum B (Norge). Det kan framstilles som et VEI konsept som omfatter både tid og rom. Men her er det kanskje bedre å betrakte *kommer* i konteksten som utsagnet *Jeg kommer fra Serbia* gir. Da framstiller verbet *kommer* snarere et kjennetegn enn en prosess og er helt uavhengig av tid.

Når det gjelder verb i presens generelt, framstiller de først og fremst handlinger som skjer akkurat nå eller generelle, allmenne utsagn uavhengige av tid så vel som gjentakelser som fortsatt er aktuelle (Golden et al. 2008). Det som blir litt paradoksalt i presens konteksten er bruken av perfekte verb siden de beskriver en handling som er ferdig. En handling som har tatt slutt, kan ikke være gyldig i det øyeblikket noen snakker om den, dvs. den er ikke i presens (Boogart and Janssen, 2007). Og hvis man går tilbake til verbet *kommer*, er det åpenbart at det helst beskriver et kjennetegn enn en prosess, som allerede sagt.

Forskjellen mellom perfekte og imperfektive prosesser er ikke morfologisk synlig i norsk, mens i serbisk er den det. I norsk gjelder, for eksempel, verbet *å gå* både en imperfektiv og perfektiv prosess, mens i serbisk vil det her være to forskjellige verb, nemlig *ići* for en imperfektiv prosess og *otići* som en perfektiv prosess. Det betyr at det er en domenesnevring: norsk har bare en form som dekker i meningen flere former i serbisk.

Bruk av presens er tett knyttet til nivået av sikkerhet, dvs. at mennesker er opplevelsesmessig mer sikre om virkeligheten som de umiddelbart opplever med sine fysiske sanser, enn om det som de ikke kan oppleve umiddelbart. Vi stoler mer på våre fysiske sanser enn på vår hukommelse. Det kan også gjelde når vi snakker om framtid hvor nivået av sikkerhet ligger enda lavere. Metaforen HER ER NÅ viser faktisk at vi kan snakke med nesten absolutt nøyaktighet bare om de handlingene eller tilstander som vi opplever umiddelbart og at vår virkelighet er basert på alt som skjer nå og her (Tyler, 2012). Presens framstiller først og fremst nåtid eller noe som gjelder akkurat nå. *Nå* er også vår faste synsvinkel fordi vi ser virkeligheten ut fra den. Vi orienterer oss til andre tidspunkter ut fra nåtid eller ut fra dette punktet vi er nå. Det betyr at presens er tett knyttet til den virkelige språklige situasjonen. Vi kan referere i presens bare til de situasjonene som gjelder akkurat nå. Eksempelene som brukes i tekstboka for å framstille presens, illustrerer en tenkt nåtidssituasjon og reflekterer ikke den virkelige presensbruken.

Imperfektive verb, som f.eks. *heter*, kan betraktes som (nesten) alltid gyldige. En heter f.eks. Thor hele sitt liv (hvis han ikke bytter navnet sitt), og dette gjelder hvert eneste øyeblikk, dvs. hvert nåtidspunkt.

Verbene som blir introdusert i boka kan betraktes som prototypiske. De er verb som man først møter i ei lærebok, og de brukes for å komme i gang med språket – nemlig ved introduksjon av

seg selv. Hvis man tenker på hvilke verb en vil bruke for å introdusere seg selv for klassen, vil de 6 verbene nevnt ovenfor være et første valg. De er også de mest frekvente verbene i begynnelsen av språklæring, og det spiller en viktig rolle i forskningsprosessen.

Når det gjelder selve læringen av verbene, er utfordringen ikke så stor for serbiske studenter. Norske verb (i presens) bøyes ikke i tall eller i person, mens serbiske gjør det. Så her har vi igjen en domenesnevring hvor en verbform i norsk dekker flere former i serbisk. For eksempel: *kommer* dekker domenet *dolazim, dolaziš, dolazi, dolazimo, dolazite* og *dolaze*⁶. En norsk form dekker altså 6 former i serbisk.

Norsk og serbisk bruker nesten den samme måten å konstruere nåtid, og den største forskjellen ligger i at serbisk har flere former, og norsk bare en. Dessuten finnes det i serbisk separate former for imperfektive og perfektive verb med samme betydning.

3.5. Spørreord

En prototypisk dialog består som oftest av spørsmål og svar. I begynnelsen av læringen av et språk starter den prototypiske (eller bare typiske i denne sammenhengen) første dialogen med spørsmålet *Hva heter du?*, fulgt av svaret *Jeg heter...* Hvis vi antar at studentene allerede er kjente med å svare hva de heter, men de ikke ennå kan stille spørsmål på norsk, da må de først lære spørreord og hvordan de brukes. Spørreordene som en først finner i *På vei* er: *hva, hvordan, hvor, hvilke* og *hvem*. I *Norsk som fremmedspråk* nevnes det at de vanligste spørreord er nettopp de nevnte, pluss *hvorfor* og *når*. Her bli spørreord definert som ordene som innleder direkte spørsmål (Golden et al., 2008).

Vi mennesker bruker spørsmål for å få den informasjonen vi trenger. Vi plukker det spørreordet som passer best til konteksten og setter det inn i vårt spørsmål. Spørreord kan godt betraktes som et verktøy man bruker for å få tak i den informasjonen man trenger. Det som skjer her er at den som spør, prøver å få mental kontakt med den som hører og å sette fokus på den informasjonen han vil få tak i. (Langacker (2008a) kaller de samtaledeltakerne *the speaker* og *the hearer* og jeg

⁶ *Dolazim* -1.pers.ent., *dolaziš*-2.pers.ent., *dolazi*-3.pers.ent., *dolazimo*-1.pers.flert., *dolazite*-2.pers.flert. og *dolaze*-3.pers.flert.

skal bruke de begrepene her også. Hvis kontakten er gjennomført, så kan den som hørte på spørsmålet, finne ut i sitt hode hva det er som spørsmålet gjaldt og så svare på det. En vellykket kommunikasjon er den hvor både den som spør og den som svarer klarer å plukke mentalt den samme informasjonen (Tyler, 2012). Det som bestemmer om den som hører på spørsmålet kan svare på det, er nettopp valg av spørreord og selve samtalekonteksten. Det er ikke uvanlig at noen bare bruker spørreord for å stille et spørsmål og da er det samtalekonteksten som bestemmer om den som ble spurt skjønte hva dette spørsmålet gjaldt.

Spørreordene som blir introdusert i kapittel 1 i *På vei* er altså *hva, hvordan, hvor, hvilke* og *hvem*. Hvilke av disse spørreordene en vil velge, er bestemt av samtalekonteksten. *Hvem* gjelder personer; *hva* gjelder ting (i de fleste tilfellene); handlinger og abstrakter; *hvordan* gjelder måte; *hvor* bruker man for å spørre om sted og *hvilken* (pluss substantiv) bruker man for å spørre etter en eller flere av et større antall (Golden et al., 2008). Men for å komme fram til spørreordenes betydning, må en begynne fra tilsvarende serbiske spørreord:

<i>šta</i>	→	<i>hva</i>
<i>kako</i>	→	<i>hvordan</i>
<i>gde</i>	→	<i>hvor</i>
<i>koji,koje,koja</i>	→	<i>hvilke</i>
<i>ko</i>	→	<i>hvem</i>

Dette er et enkelt mapping system. Spørreordene i norsk svarer i sin betydning nesten fullstendig til spørreordene i serbisk. Det er bare i *koji, koje, koja* tilfellet at de ikke er helt tilsvarende. *Hvilke* bøyes ikke i genus når det henviser til flertall, mens *koji, koje, koja* gjør det. Og her har vi en domenesnevring hvor en norsk form dekker betydningen av flere serbiske former. Det gjør det faktisk enda lettere for serbiske studenter å lære hvordan *hvilke* fungerer.

Det som også bør nevnes er at alle de nevnte spørreordene begynner med *hv-*. Her har vi allitterasjon som hjelper å huske bedre ordene. Allitterasjon kan betraktes som katalisator for forskansningen. Spørreord som begynner med *hv-* blir satt sammen i en gruppe, og derfor er det ikke så merkelig at studentene husker bedre disse spørreordene enn f.eks. *når* som ikke hører til denne gruppen.

Det som kan skape problemer i læringen er spørreordet *hva* i spørsmålet *Hva heter du?* Dette spørsmålet kan ikke oversettes til serbisk ord for ord. Når man begynner å lære et nytt språk, er det første man gjør å oversette utsagn ord for ord. Problemene oppstår når man møter utsagn og fraser som ikke kan oversettes bokstavelig. Det tilsvarende spørsmål til *Hva heter du?* i serbisk vil være spørsmålet *Kako se zoveš?* Kollisjonen skjer ved bruk av forskjellige spørreord, nemlig *hva* og *kako*. *Hva* er tilsvarende til *šta* og *kako* er tilsvarende til *hvordan*. Og det som de fleste studentene gjør, er å lære hele utsagnet ”*hva heter du*” utenat uten å lage et korrekt mentalt konstrueringskjema. En av de måtene å lage et korrekt mentalt konstrueringskjema på er å prøve å finne ut hvorfor nettopp *hva* er brukt i denne konteksten. *Hva* refererer nemlig til navnet en har. *Hva heter du?* kan reformuleres som *hva er ditt navn?* Hvor *hva* refererer direkte til navnet. *Hva* kan her forstås også som hvilken type, og i denne konteksten kan man si at hvert enkelt navn er en type for seg selv. Det er svært vanskelig for en serbisktalende å lage en meningsbru mellom *hva heter du* og *kako se zoveš*, for de to bruker helt forskjellige konstrueringsmåter. *Hva heter du* setter fokus på selve navnet, på hva slags type det er, mens *kako se zoveš* setter fokus på måten. Hvis man prøver å oversette bokstavelig *kako se zoveš* til norsk vil det se ut som *hvordan kaller du deg selv?* som i norsk har en helt annen betydning. Et slikt problem har vi også i spørsmålet *Hva heter det på norsk?*, hvor det tilsvarende serbiske spørsmålet vil igjen være et hvordan-spørsmål: *Kako se to kaže na norveškom?*, eller oversatt til norsk: *Hvordan sies det på norsk?* Det betyr at når man spør på norsk om et ord som man ikke kan, er det fokus på navnet på det ordet, mens i serbisk er det fokus på måten man sier det på eller mer presist på selve prosessen som gjelder å lage et utsagn. Men i begge tilfeller er det et felles mål – å få tak i det ordet man ikke kan. Uansett at *construal* dvs. måten spørsmålet ble lagt på er helt annerledes, hensikten med spørsmålet er det samme.

Det som kan konkluderes herfra er at *construal* i norsk og *construal* i serbisk er helt forskjellige når det gjelder spørsmål om navn. For å kunne forstå og senere lære den norske varianten, må man først forstå norsk tenkemåte. Derfor er det viktig å vise og forklare forskjeller i *construal* mellom serbisk og norsk, dvs. forskjeller i måten norsktalende konseptualiserer noe på.

3.6. Ordstilling i helsetninger

Ordstilling i norsk er alltid fast. Alle konstituentene i en setning har sine bestemte plasser og kan ikke settes hvor som helst. Ordstilling er ikke så strikt i serbisk, og det kan være vanskelig for studentene å lære den nye setningsstrukturen som finnes i norsk. Det som skjer her er at *construal* er litt annerledes i norsk enn i serbisk, dvs. måten en handling blir konstruert og sett på. Konstrueringsmåter er ikke bare forskjellige fra språk til språk, men også fra individ til individ. Derfor defineres *construal* som forskjellig måter å se på en gitt situasjon på. Språket gir faktisk mulighet til å kategorisere situasjoner, deltakere, funksjoner og relasjoner mellom dem på mange forskjellige måter (Verhagen, 2007). En av funksjonene språket har, er å produsere mange synktaktiske konstruksjoner som har nesten det samme innholdet for at *the speaker* kunne presentere flere konstrueringsmåter av en handling og gi roller til deltakerne. Det vil si at språket gir en lang rekke utvalg av konstrueringsmåter. Setningsformen følger direkte måten en konstruerer en scene på (Tyler, 2012). Det som følger av dette er at ordstillingen i en setning ikke er tilfeldig, men følger direkte konstrueringsmåten og måten vi selv oppfatter en gitt situasjon på. Ordet vi velger å sette først i en setning er direkte knyttet til hvordan vi vil framstille en situasjon og hva vi setter fokus på. Dette innebærer at syntaksen er meningsfull og ordstillingen følger direkte måten vi oppfatter verden på og måten vi konstruerer scener på i våre hoder. Det som også bør nevnes er at i følge kognitiv lingvistikk er språket alltid knyttet til en kontekst. Og den som snakker (*the speaker*) velger de ordene som passer best til konteksten av diskurset (Tyler, 2010). Det betyr at selve syntaktisk analyse må baseres på konteksten.

Syntaksisk struktur kan betraktes som et mønster som ble skapt av de forskansede enheter (Tyler, 2012). Det betyr at når man møter et språk for første gang og lærer et par prototypiske setninger, vil man bruke mønstre fra de setningene i sin videre læring. Derfor er det ganske viktig å forklare hvorfor et språk har nettopp en sånn ordstilling og forklare hva slags konstrueringsmåter er gyldige for dette språket. Det betyr faktisk at når man forklarer ordstilling, forklarer man samtidig måten man tenker på i et språk. Det er egentlig umulig å forklare fulstendig hele syntaksen, og derfor må det settes et større fokus på de prototypiske syntaktiske konstruksjoner. Setningkonstrueringsmåten i norsk er forskjellig fra den i serbisk, dvs. måten en handling blir framstilt på, er forskjellig. Den største forskjellen ligger i det at norsk har en fast og strikt måte å bygge setninger på. En av de grunnene til det er at norsk har veldig lite bøyning.

I *På vei* blir det presentert noen setninger som kan betraktes som prototypiske. Her brukes de mest frekvente setninger som man møter i begynnelsen av språklæringen – nemlig de som hjelper noen å introdusere seg selv. Det er viktig å lære slike setninger først fordi det første man gjør når man møter noen ukjent, er å introdusere seg selv. Dette er et typisk utgangspunkt for menneskelig kommunikasjon. Og hvis vi nå prøver å tenke hvilken setning som er prototypisk i den sammenhengen, må det være *Jeg heter...* .

Hvis vi tar setningen fra side 32 i *På vei: Jeg heter Anne.*, og prøver å gå litt mer i dybden, vil vi se at det er en prototypisk introdukeringssetning og et setningsmønster som kan brukes hver gang en vil introdusere seg eller en annen. Dette er en prototypisk introdukeringssetning fordi i de fleste tilfeller sier vi først vårt navn når vi møter noen – vi definerer oss selv på den måten. En vil ikke så ofte velge å si hva en liker å spise og så si hva han eller hun heter. Det finnes en typisk rekkefølge i kommunikasjon i både norsk og serbisk. Når det gjelder rekkefølgen i denne setningen, er den direkte knyttet til *construal* man lager i hodet – dvs måten man konseptualiserer situasjonen på. I *Jeg heter Anne* brukes pronomenet *jeg* først, som identifiserer hvem som står i fokuset (i dette tilfellet hvem som er *interlocutor*) og så i resten av setningen brukes det spesifisering med verbet *heter* som blir etterfulgt av et personlig navn. Det samme gjelder serbisk. Når vi oversetter denne setningen til serbisk, får vi *Ja se zovem Ana*, som har den samme rekkefølgen – fra identifisering til spesifisering. Og det betyr at *construal* er nesten det samme i dette tilfellet.

På side 23 i *På vei*, er det flere eksempler av ordstilling i norsk. Det første er en negativ setning, nemlig *Hun kommer ikke fra Norge*. Hvis vi sammenligner denne setninger med tilsvarende i serbisk – *Ona ne dolazi iz Norveške*. – ser vi at det er bare en liten forskjell i rekkefølgen her, og det er at negasjonen kommer etter verbet i norsk og før verbet i serbisk. Dette ser ikke ut som et stort problem, men dette er faktisk en problemskapende forskjell for serbisktalende. Norskitalende konseptualiserer først en prosess og etter det kommer negasjonen av denne prosessen, mens i serbisk negeres det først og så konseptualiseres det. Det betyr at serbiske studenter som begynner å lære norsk må forandre måten de konstruerer en negasjonsprosess på. Negasjon profilerer et opposisjonsforhold, nemlig kontrast mellom to konseptualiserte situasjoner –en som er positiv og en som er negativ (Verhagen, 2007). Når man bruker negasjon, fremkaller man to mentale bilder – et hvor noen kommer fra Norge og et hvor en ikke kommer

fra Norge. Det som kan være forvirrende for serbiske studenter, er at de er vant til å profilere først negasjonen, og så knytte den til en situasjon, mens i norsk er det omvendt.

Neste setning som vi finner på side 23 er: *De er på norskkurs*. Her er tilsvarende setning i serbisk: *Oni su na kursu norveškog*. Konstrueringsmåten og ordrekkefølgen er nesten helt like i norsk og i serbisk. Og denne setningen er ikke noen stor utfordring for serbiske studenter. Det som skjer her, er at de mentale bildene man har når man konseptualiserer en sånn situasjon, blir direkte projisert fra serbisk til norsk uten noen store vanskeligheter. Det første som fokuseres på, er *de* hvor man konseptualiserer en gruppe mennesker (det som oftest blir en abstrakt konseptualisering) som sitter i et klasserom og lærer norsk. Det som bør nevnes er at for konseptualiseringen av begrepet *norskkurs* bruker man som oftest bilder av et klasserom eller en plass hvor læringen skjer. Det kunne ha vært umulig å konseptualisere situasjonen *De er på norskkurs* uten å konseptualisere rommet (scenen) hvor situasjonen får plass. En ting til som gjør det lettere å knytte den norske setningen til den serbiske, er at preposisjonen har en lik betydning i begge språkene. Dette fører til det at konseptualiseringen av rom skjer på samme måte.

En litt større utfordring kommer med neste setning: *Nå bor han i Norge*. Hvis denne setning begynte med subjektet først: *Han bor i Norge nå.*, vil det ikke være utfordrende siden konstrueringsmåten er helt lik den i serbisk. Det som skaper problemer her er at i serbisk er rekkefølgen ikke så strikt og konstituenten kan settes på flere plasser, mens i norsk har de en fast plass, eller for å være mer presist, har det finite verbalet alltid sin faste plass. Hvis vi oversetter setningen *Han bor i Norge nå* vil den se ut sånn: *On živi u Norveškoj sada*. Hvis vi vil sette foran *nå* da vil det se ut som følgende: *Sada on živi u Norveškoj.*, eller *Sada živi on u Norveškoj.*, mens i norsk har vi bare et valg: *Nå bor han i Norge.*, som er tilsvarende til: *Sada živi on u Norveškoj*. Det som man må prøve å gjøre her er å fokusere på den konstrueringsmåten som er lik den i norsk, dvs. prøve å huske at bare den konstrueringsmåten gjelder i norsk. Det er også et viktig faktor å nevne at verbalet skal alltid stå på plass 2 i en helsetning og å prøve å framheve dette i flere eksempler. Grunnen til at en konstituent står først er at den skal bli satt fokus på. I denne setningen står *nå* først fordi det blir satt fokus på tidselementet. Det samme gjelder både norsk og serbisk.

Neste setning er en spørresetningen: *Hva heter dere?* Det ble allerede forklart hva forskjellen mellom norsk og serbisk er i seksjonen om spørreord. Her finnes det som sagt en helt annen

konstrueringsmåte. Man kan si at både norsktalende og serbisktalende krever den samme informasjonen – noens navn, men måten spørsmålet blir konstruert på, er annerledes og ordstillingen er også litt forskjellig.

Setningen *Hvor kommer du fra?* svarer til *Odakle dolaziš?* Og her er det synlig at det ligger noen forskjeller i hvordan man spør om stedet en kommer fra. Den norske varianten har fire leksemer, mens serbisk har bare to. Det som skjer her er at *hvor* og *fra* sammen svarer til *odakle* og *kommer* og *du* sammen svarer til *dolaziš*. Det betyr at de to leksemene i serbisk dekker meningen til de fire i norsk. I norsk trenger man mye mer spesifisering siden verb ikke bøyes i person og tall, og for å kunne vite hvem et verb refererer til, må man nødvendigvis bruke et pronomen. Det vil si at for å kunne konseptualisere hele scenen i serbisk, trenger man bare to ord, mens i norsk må man bruke fire. Fokuset i både den norske og den serbiske setningen er på det første ordet – nemlig spørreordet. I begge setningene kreves det informasjon om hvor en kommer fra og derfor er de spørreordene framhevet ved å bli satt foran i setningen.

De neste to setningene er spørresetninger uten spørreord, dvs. de begynner med verb: *Snakker de engelsk?* og *Kommer du fra Irak?* Tilsvarende setninger i serbisk vil være: *Da li⁷ oni govore engleski?* og *Da li ti dolaziš iz Iraka?* Her er ordstillingen etter ”da li” det samme som i utsagnsetningen. Det kan også brukes en annen ordstilling som begynner med verbet – *Govore li oni engleski?* og *Dolaziš li ti iz Iraka?* som kanskje vil passe bedre for kontrastering. Hvis vi bruker den siste varianten, da er forskjell mellom det norske og det serbiske utsagnet veldig liten, og projiseringen fra serbisk til norsk blir enda lettere. Begge varianter begynner med verb, som betyr at verbene er mest fremtredende og bestemmer resten av setningen. Den som hører et spørsmål som begynner med *snakker*, er allerede i ferd med å sette spørsmålet i dens meningsdomene, dvs. i domenet som har noe med språk å gjøre. At setningen begynner med et verb, aktiverer med en gang det domenet som gjelder spørsmål, altså setningen blir med en gang identifisert som spørsmål, mens i serbisk er det partikkelen *li* som signaliserer at det følger en åpen spørresetning.

⁷ *Da li* infører spørresetning så vel som indirekte spørresetning og brukes for å lage ja/nei spørsmål. Hvis det infører spørresetning da finnes det ikke en tilsvarende oversettelse og svarer til bruk av inversjon i norsk. I indirekte spørresetninger blir det oversatt som *om*.

Selve ordstillingen i de nevnte setningene er ikke i så stor grad forskjellig mellom serbisk og norsk som gjør det lettere for begynnere å konseptualisere riktig ved å direkte projisere konsepter fra serbisk til norsk.

Det som kan konkluderes ut fra alt dette, er at forskjeller i *construal* i serbisk og i norsk varierer, og en mengde setninger kan direkte projiseres fra serbisk til norsk, mens resten trenger en mer detaljert analyse og framstilling. Det ble nevnt at syntaksen er meningsfull og kontekstbasert og kan brukes når man skal forklare ordstilling – nemlig hvorfor en setning har en sånn ordstilling den har. Ordvalget følger direkte samtalekonteksten – og det som skal framheves står alltid først. Det kan være nyttig å vise kontraster mellom norske og serbiske utsagn slik at studentene kan lettere gjennomføre mappingen i sine hoder – dvs. prøve å finne rette domener hvor de skal sette de norske setningene som ikke er helt tilsvarende til de serbiske.

3.7. Objektsform av personlige pronomen

Som sagt i delen om personlige pronomen, kan de i følge Langacker (2008a) deles etter det om de hører til *interlocutors* (partisipanter som direkte deltar i en samtale) eller *non-interlocutors* (deltakere som indirekte deltar i en samtale). Første persons pronomen (jeg, vi) er sett som *the speaker* eller den som snakker, mens andre persons pronomen (du, dere) er sett som *the hearer* eller den som hører. De ble sett på som primære partisipanter. Tredje persons pronomen er sett som alle andre ved siden av *the speaker* og *the hearer*. Og de har en indirekte og referensiell funksjon innenfor samtalen. (Langacker, 2007). Det er viktig å nevne at partisipanter er konseptuelle enheter som deltar i en handling (Radden og Dirven, 2007). Som oftest tar de personlige pronomene rollen av agens innefor samtalen – dvs. de aktiverer en aksjon og påvirker andre partisipanter innenfor samtalekonteksten. Men de kan også ha rollen som pasiens, dvs. at de kan bli påvirket av en annen agent. Når de tar rollen som pasiens, får de tradisjonelt sett funksjon som objekt innenfor en setning og det gjelder både direkte og indirekte objekt. Det gjelder både norsk og serbisk. Det som er synlig først når vi sammenligner objektspronomenene i norsk og serbisk, er at norsk har bare en form for hver person, mens serbisk har flere. Det betyr at serbiske studentene har det lettere å lære objektspronomen i norsk siden en form i norsk dekker meningen av flere former i serbisk. Det kan ses i neste tabell:

norsk	Serbisk		
meg	mene (akkus.)	meni (dativ)	mnom (instr.)
deg	tebe	tebi	tobom
ham	njega	njemu	njim
henne	nju	njoj	njom
oss	nas	nama	nama
dere	vas	vama	vama
dem	njih	njima	njima

Tabell 3: norske objektspronomen vs. serbiske objektspronomen

Serbisk har flere former av objektspronomen som bøyes i kasus, mens norsk har bare en form uanset hvilken rolle den har innefor en setningskontekst.

På side 42 i *På vei* står det noen eksempler på bruken av objektspronomen innefor samtalekontekst. Jeg skal ta bare de tre første fordi de viser tre forskjellige situasjoner i forhold til partisipanter.

De ringer til meg. Oni telefoniraju meni.

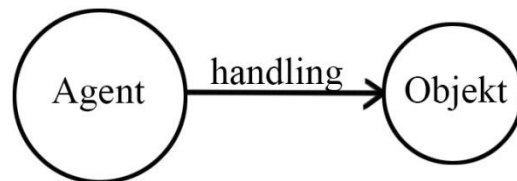
De ringer til deg. Oni telefoniraju tebi.

De ringer til ham. Oni telefoniraju njemu.

I den første setningen er *de* agens, dvs. subjekt mens *jeg* er objekt. Det som skjer her er at vi har en situasjon hvor *jeg* som har en prototypisk subjektfunksjon står som objekt. Det må skilles her mellom *jeg*-et som er *interlocutor* og *jeg* som er partisipant. Altså det må skilles ut fra den konkrete samtalsituasjonen og det som skjer innenfor samtalen. *The speaker*, altså taleren, konseptualiserer en situasjon hvor han eller hun selv er en partisipant. I det andre eksempelet har vi igjen *jeg* som er *interlocutor* eller *the speaker*, og en *du* som er *the hearer*, men innenfor

setningen har vi to partisipanter – *de* og *du*. Og i tredje eksempelet har vi igjen de samme *interlocutors*, mens partisipanter er *de* og *han*.

I alle de setningene har objektspronomenene indirekte objektsfunksjon. Radden og Dirven (2007) bruker begrepet *theme* (tema) istedenfor *pasiens* eller *objekt*. *Theme* forklares slikt: ”The theme is the neutral role played by a participant that is more passively involved in a situation, as an affected entity, as an entity brought into existence, as an entity that merely exists or as an entity that undergoes a change.” (Radden og Dirven, 2007: 270). Objektet i eksemplene som ble brukt her er en partisipant som mottar en telefonsamtale. Handlingen skjer fra agenten til objektet og det kan vises som en setningsmønster:

Figur 7 : konseptualiseringskjema for agens-objekt relasjon

Dette mønsteret gjelder både norsk og serbisk og kan betraktes også som arketypisk siden det gjelder en alltid gyldig relasjon innenfor konseptualisering. Istedenfor begrepene *agens/pasiens* og *subjekt/objekt* kan man også bruke begrepene *landmark* og *trajector*. Langacker (2008a) sier at subjektet er et nominal som gjør koding for *trajector* av et profilert forhold, mens objektet utgjør koding for *landmark*. *Trajector* er primær partisipant og *landmark* er sekundær partisipant i et profilert forhold. Langacker sier også at profilerte forhold er som oftest asymmetriske – det betyr at de kan gå bare enveis. De ringer til meg og ikke omvendt. Hvis det var omvendt vil det være et annet profilert forhold.

Som sagt – dette prinsippet av organisering av en handling innenfor samtalekontekst gjelder både norsk og serbisk. Det vil si at serbiske studenter ikke vil ha noen problemer med å forstå retningen av handlingen innenfor de setningene som ble brukt som eksempler. De mønstrene er

gyldige i begge språkene og det fører til at mapping fra serbisk til norsk kan skje uten noe store problemer.

Det som kan konkluderes er at det finnes et felles prinsipp i konseptualiseringen av objektspronomen og konstrueringen av en situasjon hvor objektspronomen har objektsrolle. Det at serbisk har flere former spiller ikke så stor rolle i konseptualisering som er her direkte avhengig av konstrueringsprinsippet. Det vil si at måten man konseptualiserer en partisipant på er avhengig av rollen den har, og ikke formen. Så objektspronomen har faktisk en avhengig form som ikke sier mye når de står selvstendig og uten noen kontekst. I serbisk kan man nesten anta hva slags rolle det har i en kontekst men i norsk er det nesten umulig siden det har bare en form for flere roller. Det betyr at selve undervisningen av objektspronomen må utføres i en kontekst og kontrastering av serbiske og norske eksempler må skje parallelt.

De norske objektspronomenene kan også være knyttet og kontrastert til subjektspronomenene som allerede er kjent fra før og derved kan det lages en meningsfull koherens.

3.8. Substantiv og artikkel – grammatisk kjønn

Substantivene representerer vår evne til å klassifisere verden rundt oss ved å gi navn til all slags enheter som finnes rundt oss (både konkrete og abstrakte). Vi gir navn til klasser, typer og enkelt eksempler av de typene for å kunne lage et klar skille mellom forskjellige ting og etterpå være i stand til å sette dem i adekvate kategorier. Det hjelper oss til å orientere oss bedre i verden. Når man lærer et nytt språk, bruker man de begrepskategoriene man kjenner fra før som et grunnlag. Det nye språket blir projisert til de allerede eksisterende kategorier som hjelper en til å orientere seg blant mange nye ord man møter.

Kategoriene som gjelder substantivene i norsk og serbisk er ikke så forskjellige, men hvordan substantivene er organisert innenfor kategoriene er litt annerledes. På side 32 i *På vei* kan vi se at de første eksemplene er *en kopp*, *ei bok* og *et eple*. Det som først blir merket er at artiklene står foran substantivet og at de viser kjønnen til substantivet. Artikler finnes ikke i serbisk fordi bestemthet som grammatisk kategori ikke finnes og selve forklaringen av hva en artikkel er, er derfor svært vanskelig. Det som skjer er at man må lage et nytt domene som inneholder artiklene

og deres funksjon, og så må artiklene bli godt forskansede enheter for at de kan bli brukt på en riktig og forståelsesfull måte. Jeg skal fokusere mer om artiklene i delen om substantivbøyning. Nå er det viktigere å si noe om substantivkategorisering og -klassifisering og grammatisk kjønn.

Både i norsk og i serbisk finnes det tre genus – maskulinum, femininum og nøytrum som deles i naturlig og grammatisk genus. Naturlig genus er nesten helt lik i norsk og serbisk, f.eks: en mann (M) = muškarac (M), eller ei kvinne (F) = žena (F) og er avhenging av fysiske kjønnsbetegnelser. Men i grammatisk genus er situasjonen litt annerledes. Grammatisk genus er avtalebasert og er nesten helt forskjellig fra språk til språk. Det gjelder substantivene som står for gjenstander og fenomener som ikke har et naturlig gitt kjønn. Det betyr at grammatisk genus ikke er en objektiv karakteristikk ved en gjenstand, men en avtalebasert karakteristikk som er knyttet til en språklig kontekst, dvs. at grammatisk genus er en abstrakt kategori.

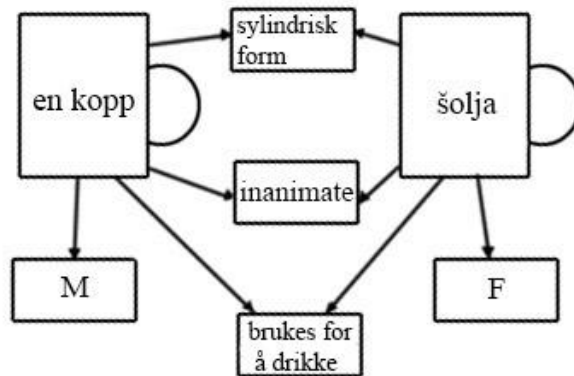
Hvis vi sammenligner de nevnte eksemplene med tilsvarende ord i serbisk skal vi se at det ikke finnes et samsvar i kjønn, nemlig alle tre tilsvarende substantivene i serbisk er i femininum:

en kopp (M) → *šolja (F)*

ei bok (F) → *knjiga (F)*

et eple (N) → *jabuka (F)*

Her kan det ikke utføres en direkte projisering av ordene i norsk til kategoriene som gjelder de tilsvarende ordene i serbisk. Måten en kopp blir konseptualisert på er litt annerledes fra måten *šolja* blir konseptualisert, faktisk det er bare en nyanse som skiller dem – og det er genus. Hvis vi ser neste skjema kan vi merke at egenskapene til *en kopp* og *šolja* er de samme, og det er bare genus som skaper et konseptualiseringsutfordring.

Figur 8: forskjell i konseptualisering av *en kopp* og *šolja*

De egenskapene som står innimellom *en kopp* og *šolja* klassifiserer dem etter flere kriteria⁸ og man kan bruke andre klassifiseringsmåter for begrepet [EN KOPP] og de vil vise seg som helt identiske bortsett fra genus. Men denne genus nyansen skaper store problemer for studentene som lærer norsk. Vi snakker her selvfølgelig om grammatisk genus. Grammatisk genus brukes for klasifisering av substantivene. Det er noen meninger som sier at grammatisk genus er semantisk tom og at det er unødvendig. Det er også en mening om at det finnes en begrenset semantisk motivasjon når det gjelder klassifisering av inanimate substantivene etter genus (Senft, 2007). Senft (2007) påpeker også at genus er en avtalebasert måte å klasifisere substantivene på. Aikhenvald (2000) sier at substantivklasser og genus er grammatikaliserte avtalesystemer som (delvis) er relatert til semantiske karakteristikk (menneskenes og animerte refentenes domene). Det betyr at genus har et semantisk grunnlag og spiller en viktig rolle i klassifiseringsprosesser innenfor språket. Men grammatisk genus er annerledes fra språk til språk, brukere av et språk har et annerledes konseptualisernigssystem enn brukere av et annet språk. Det skaper selvfølgelig problemer for dem som vil lære et nytt språk.

Klassifiseringssystemet som gjelder substantivene i norsk er ikke identisk med det i serbisk selv om selve klassifiseringsmønstret er helt likt. Begge språkene har 3 kjønn, nemlig – maskulinum,

⁸ "Description of the criteria that structure classifying systems generally make use of features such as " +/- human ; human and social status; human and kinship relation; +/- animate; sex; shape/dimension; size; consistency; function; arrangement; habitat; number/amount/mass/group; measure; weight; time; action +/- visible" (Senft, 2007:693)

femininum og nøytrum, men ikke alle substantivene er satt i samme kategorier og på samme måte. Det viser eksemplet med kopp ovenfor. Heldigvis gjelder dette avviket ikke alle substantivene men bare en del. Hvis vi betrakter nå resten av eksemplene brukt på side 32 i *På vei* kan vi merke at en del substantiv tilsvarer substantivene i serbisk i grammatisk kjønn også. Dette er selvfølgelig en tilfeldighet, men iallefall gjør det mye enklere å kategorisere substantivene. Det er kanskje viktig å nevne at klassifisering er et paraplybegrep for kategorisering, dvs. kategoriseringen skjer innenfor klassifisering (Aikhenvald, 2000).

Først finnes det en gruppe substantiv som hører til maskulinum: *en butikk*, *en jobb*, *en skole* og *en kafé*. Hvis vi sammenligner dem med serbisk, kan vi se at to av har forskjellig grammatisk kjønn, mens to tilsvarer:

en butikk (M) —————> *prodavnica (F)*

en jobb (M) —————> *posao (M)*

en skole (M) —————> *škola (F)*

en kafé (M) —————> *kafić (M)*

Der det finnes samsvar i grammatisk kjønn er kategoriseringen veldig enkel, og mappingen kan utføres direkte. Det betyr at f.eks. *en jobb* kan direkte projiseres til det domenet som hører til begrepet [POSAO].

Hvis vi antar at hvert substantiv har et semantisk grunnlag for sin genus, vil det bety at det finnes en forklaring hvorfor f.eks en kopp er maskulinum i norsk. Men det vil ta veldig mye tid å forklare hvert eneste ord, og derfor er den raskeste og mest effektive metoden her å bruke klassifisering og kategorisering som et forklaringsmiddel. Det kan gjøres f.eks. ved å sette substantivene sammen i en eller flere klasser først (f.eks.menneskelig og ikke menneskelig, *animate/inanimate*, *genus osv.*) og så prøve å dele dem etter kategoriene de hører til – f.eks. om de ikke er mennesker og ikke er *inanimate* da hører de til kategorien *dyr* og her kan det nevnes flere representanter fra denne kategorien.

3.9. Ubestemt form av substantiv – entall og flertall

Det oppstår veldig ofte problemer med læring av substantivene i norsk siden kategoriseringssystemet er litt annerledes enn i serbisk. Nemlig hvis vi betrakter hvordan substantivene bøyes i norsk og serbisk, vil vi se en klar forskjell ikke bare mellom de to språkene, men også i tenkemåtene. Når det gjelder substantivbøyning i serbisk er fokuset satt på kasus, mens i norsk er det bestemthet som er mer prominent. Det vil si at elevene i Serbia lærer å bøye substantivene i tall og kasus, mens elevene i Norge lærer å bøye substantivene i tall og bestemthet. Mangel av kategorisering etter bestemthet og mangel av artikler gjør det at serbiske studenter strever med læring av substantivbøyning i norsk. Derfor er det viktig å forklare prinsippet av en sãnn kategorisering og så vise hvordan artikler fungerer. Littlemore sier at noen ganger er det nok med å bare gi flere eksempler og at studentene selv kan finne mønster som gjelder et prinsipp. Det kalles for *pattern finding skills* (Littlemore, 2009). Dette prinsippet kan også brukes her, men det er kanskje mer effektivt å prøve å forklare – dette fører til bedre forståelse og mer effektiv forskansning.

På side 43 i *På vei* introduseres bøyning i tall, men bare i ubestemt form. Det er svært viktig å forklare først hva ubestemthet betyr etter KG. Taylor (2002) sier at *determiners* som er ubestemte har til felles at *the hearer* ikke kan identifisere instansen. Det betyr at *determiners* viser at instansen ikke er identifisert og at bare typen er kjent fra kontekst. Tyler (2012) sier at en entitet er bestemt når i en gitt kontekst både *the speaker* og *the hearer* kan etablere en mentalkontakt med den. Det impliserer at en entitet er ubestemt når bare *the speaker* har en mentalkontakt med den. Et sãnt prinsipp gjelder både norsk og serbisk (sã vel som mange andre språk) og det betyr at det kan være anvendt og forklart.

På side 43 i *På vei* er det vist hvordan substantivene med forskjellig genus bøyes i tall og bestemthet. Jeg skal sammenligne det med serbisk og prøve å vise forskjellene.

M	norsk		serbisk	
	entall	flertall	entall	flertall
	en venn	mange venner	prijatelj	puno prijatelja

Tabell 4: bøyning av *en venn /prijatelj* i entall og flertall

Forskjellen ligger i det at formene i serbisk kan fungere både som bestemte og ubestemte og selve substantivbøyning viser ikke om en substantiv er bestemt eller ubestemt. Det betyr at dette prinsippet som gjelder grounding og instansiering ved hjelp av determinativer ikke gjelder i serbisk. En løsning som kanskje kan anvendes her er å bruke tallordet *jedan* (en) siden det oppfører på nesten lignende måte som artikkel *en* i norsk. Det er ikke uvanlig å bruke *jedan* i serbisk, og det viser ikke bare at det er en enhet vi snakker om, men også at den ble nevnt for første gang. Men som oftest brukes *jedan* som tall og viser hvor mange enheter det er snakk om. Så hvis vi tar f.eks. setningen – *Hun leser en bok.*, og kontrasterer det med serbisk – *Ona čita knjigu.* eller *Ona čita jednu knjigu.*, vil det første eksemplet i serbisk være mer tilsvarende til det norske. Så det betyr at det er best å prøve å forklare ubestemt form ut fra kontekstbruk og ikke å finne alternative løsninger.

Når det gjelder flertall, er situasjonen nesten lignende. Formen *venner* i norsk tilsvarende formen *prijatelji* i serbisk, men som også her er forskjellen at den norske formen viser tydelig at det er en ubestemt form, mens den serbiske formen gjør ikke det. Og her kan også forklaringen hentes ut fra samtalekonteksten. Eksemplet som ble brukt ovenfor, *mange venner* og *puno prijatelja*, er litt problematisk siden *prijatelja* er i akusativ, mens *venner* er kasusnøytral når den står alene. Og her har vi en kategoriseringskollisjon.

mange venner	puno prijatelja
flertall	flertall
ubestemt form	nøytral bestemthet
nøytral kasus	akusativ

Tabell 5: trekkforskjeller av *mange venn/puno prijatelja*

Men hvis vi sammenligner *mange venner* og *puno prijatelja* ut fra en setningskontekst kan vi fjerne skillene og gjøre kategorisering lettere:

Jeg har mange venner.

Ja imam puno prijatelja.

Her fikk begge nominalfraser samme egenskaper – de er i flertall, i ubestemtform og er direkte objekt. Dvs. *Jeg har mange venner* viser at *mange venner* ikke er en enhet kjent fra før for *the hearer* og at jeg har mer enn en venn og at *Jeg har* er fulgt av et direkte objekt. Det viser at den beste måten å forklare sånne forskjeller mellom språkene er å bruke kontekstbasert forklaring. Hvis vi tar bare de formene som f.eks *mange venner* utenfor en kontekst vil selve rollen en sånn frase kan ha være uklart.

At begge substantivene er av samme genus i dette eksemplet, gjorde det lettere å sammenligne dem. Men i neste eksemplet – *en sjokolade* kan man ikke overse at det tilsvarende substantivet i serbisk er i femininum. Og dette elementet må også settes i en kontrasteringstabell.

3.10. Substantiv i bestemt form – entall og flertall

Det ble allerede nevnt at det ikke finnes ubestemt form av substantiv i serbisk og at en sånn egenskap er synlig bare innenfor en samtalekontekst. Det samme gjelder selvfølgelig bestemt form av substantiv. Bestemt form av substantiv står for en enhet innenfor samtalekonteksten som blir identifisert fra både *the speaker* og *the hearer*. Tyler (2012) sier at fra kognitiv lingvistisk perspektiv blir en enhet sett på som bestemt når både *the speaker* og *the hearer* kan etablere en mental kontakt med den. Hun nevner også at prototypiske bestemte substantiv er de som er unike i verden f.eks *sola*, eller unike i den umiddelbare konteksten. I en samtalekontekst kan ikke alle enheter være kjent og lett identifisert og her skal *the speaker* bruke ubestemt form. Ved å bruke ubestemt form introduserer *the speaker* en enhet til *the hearer*. Det antas at *the speaker* vet at *the hearer* har en kjennskap til den entiteten han eller hun vil introdusere i samtalen (Tyler, 2012).

Ved læring av bestemt form av substantiv er det kanskje lurt å sette de mest prototypiske eksempler inn i senteret av en radial kategori (*Sola*, *Månen*) og så alle de andre substantivene som er mindre ”kjente og unike” skal settes lenger bort fra senteret (Littlemore, 2009).

Taylor (2002) sier at et bestemt substantiv er en instans. Taylor snakker om *determiner* og fokuserer mest om rollen artiklene har i en samtale. Hun sier at bestemte *determiners* profilerer en instans som *the speaker* har framhevet og at han anntar at *the hearer* kan identifisere denne instansen – på den måten etableres en mentalkontakt mellom samtaledeltakerne.

I norsk gjenkjennes bestemt form ut fra endelsene –en, -a, -et og –ene, mens i serbisk er det konteksten som bestemmer om en enhet er bestemt eller ikke. Når det gjelder samtalekonteksten i begge språkene er en enhet bestemt når alle samtaledeltakerne har etablert en mental kontakt og identifisert enheten som det er snakk om. Så begge språkene har faktisk bestemthet, mens bare norsk har den på en morfologisk nivå.

Hvis vi tar igjen eksemplet *en venn* og sammenligner det igjen med *prijatelj*, men denne gangen med både bestemt og ubestemt form vil det se sånt ut:

ubestemt	bestemt	ubestemt	bestemt
en venn	vennen	prijatelj	prijatelj

Tabell 6: bestemthet av *en venn/prijatelj* i norsk og serbisk

Alle eksemplene er i entall og i maskulinum så det finnes et samsvar der. Det som er iøynefallende er at norsk har to forskjellige former for bestemthet, mens serbisk har bare en form.

Men hvis vi nå tar igjen eksempler fra konkrete setninger vil vi se igjen at bestemthet i serbisk finnes og den er kontekstbasert (Setningene ble tatt fra *På vei* side 52):

De har en sønn. Sønnen heter Jonas.

Oni imaju sina. Sin se zove Jonas.

I både norsk og serbisk har vi først introdusering og *grounding* – substantiv eller type som står for *en sønn* ble knyttet sammen med deltakerne i en handling (de i denne konteksten) og sted. Det antas at de deltakerne som først ble nevnt (de –subjekt) er kjent fra en forrige kontekst. Og så kommer neste setning hvor *the hearer* blir mer kjent med instansen. Den andre setningen er

kontekstavhengig til den første og til selve samtalekonteksten. Det som kan konkluderes her er at i begge språkene skjer instansiering på grunn av kontekst. Det betyr at selve forklaringen av bestemtheten (instansieringen) kan baseres på konteksten.

Det som er det aller viktigste er at serbiske studentene forstår hvordan artiklene og substantivbøyning i bestemthet fungerer. Å markere kjent informasjon er noe som finnes ikke bare i norsk, men også i serbisk, så det burde gjøre lettere for serbisktalende å forstå. Det som kan skape problemer når man har lært bestemthetprinsippet er det å bøye enkelte substantivene riktig. Her spiller forskansning hoved rollen, og de substantivene som brukes oftest skal bli forskanset og lært bedre enn de som ikke brukes så ofte.

3.11. Adverb – hit/her og dit/der

Det er ikke så mye som kan sies om adverbene *hit*, *her*, *dit* og *der*. Alle fire betegner sted hvor en handling tar plass. Adverbene *hit* og *dit* er knyttet til en dynamisk handling og de står for både sted og retning, mens adverbene *her* og *der* står bare for sted. Det er bare et ord i serbisk som svarer til *dit* og *der*, mens det er et til *her* og et til *hit*.

norsk	serbisk	norsk	serbisk
hit	ovamo	dit	tamo
her	ovde	der	tamo

Tabell 7: kontrastering mellom *hit/her*, *dit/der* og *ovamo/tamo*, *ovde/onde*

Hvis vi nå sammenligner dem i konkrete setninger skal vi se at selve konseptualisering er nesten det samme. Jeg skal modifisere litt de eksemplene fra side 42 i *På vei* så at det blir litt enklere å anvende begrepene *trajectory* og *landmark*.

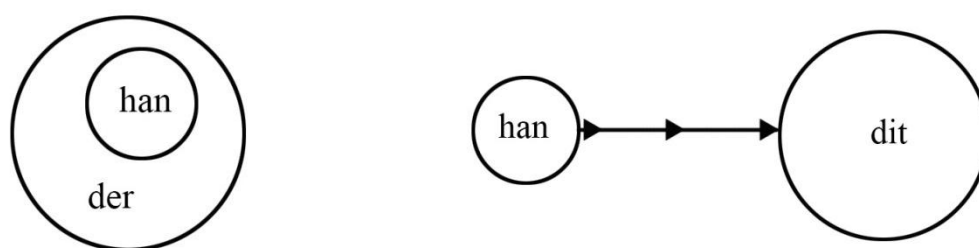
Han kommer hit. —→ *On dolazi ovamo.*

Han er her. —→ *On je ovde.*

Han går dit. —→ *On ide tamo.*

Han står der. → *On je tamo.*

Som nevnt før – *trajector* er den primærere partisipanten som er i fokus, mens *landmark* er den sekundære. Her er *trajector* – *han*, mens *landmark* er de adverbene. Forholdet de har profilerer hvor i rommet *trajector* finnes, altså et romsbasert forhold, hvor *dit* og *hit* har et mer dynamisk forhold til *han*. Det betyr at ved konseptualisering av *han* og *hit/dit* det er ikke bare rom som spiller en viktig rolle, men også tid. Vi konseptualiserer en bevegelse som går både gjennom tid og rom og det er noe som Langacker (2008a) kaller for *scanning*. *Scanning* er vår persepsjon av kontinuiteten i et forhold. Forholdene som gjelder kan være *simplex* og *complex*. *Simplex* forholdene har en konfigurasjon som er fullstendig manifestert i et enkelt tidspunkt. *Complex* forholdene inneholder forhold av mangfoldige komponenter som blir manifestert gradvis gjennom tidslinje (Langacker, 2008a). Vi kan merke at *simplex* forhold har de eksemplene med *her* og *der*, mens *complex* er de med *dit* og *hit*. Det betyr at f.eks setningen *Han er der.*, viser et *simplex* forhold fordi det er fullstendig i et enkelt tidspunkt. Det er ikke noe handling som skjer gjennom tidslinje og det finnes ikke noen endring. Mens i setningen *Han går dit.*, har vi et *complex* forhold fordi det finnes en handling som går gjennom tidslinje – vi konseptualiserer en bevegelse fra punktum A til punktum B. Punktum A er ikke nevnt i selve setningen, men vi klarer ikke å konseptualisere en bevegelse uten det. Vi kan vise konseptualisering som et slikt skjema:

Figur 9: konseptualiserings skjemaer av *han er der* og *han går dit*.

Dette skjema gjelder også serbiske eksempler *On je tamo.*(*Han er der*) og *On ide tamo.* (*Han går dit.*) Forskjellen er i det at serbisk har bare en form for *dit* og *der* og selve konseptualisering må skje innenfor en kontekst for å kunne absolutt tilsvare de norske i meningen. Dette skjemaet kan faktisk brukes i undervisning for å vise at bruken av *tamo* er tilsvarende til *dit* og *der*.

3.12. Preposisjoner

Preposisjonene som ble presentert i *På vei* (side 48) kan bli betraktet som prototypiske siden de har en konkret mening. Det som Littlemore (2009) anbefaler er å introdusere studentene først med de elementene som står sentralt i en radial kategori og har en konkret mening. Det vil si når det gjelder undervisning av preposisjoner – å introdusere først eksemplene hvor de dekker en konkret mening som er basert kroppslig erfaring. Zlatev (2007) sier at erfaring av rom rundt oss er en sentral og universal aspekt av all menneskelig erfaring. Han også sier at romdomene er mer konkret enn andre og derfor står det mest sentralt, så vel som at abstrakte domener blir konseptualisert ved hjelp av romdomene.

I *På vei* har vi eksempler på en konkret romrepresentasjon. Preposisjonene som blir brukt her hjelper å finne hvor i rommet *trajectory* finnes. Det vil si at lokasjonen til *trajectory* står sentralt. Det gjør det lettere for læring av de preposisjonene siden de har det samme betydning som de tilsvarende i serbisk. Det betyr at her kan bli utført en enkel mapping fra norsk mental leksikon⁹ til serbisk mental leksikon siden både serbiske og norske prototypiske preposisjoner dekker det samme konseptuelle domenet.

Hvis vi nå ser på eksempler fra side 48 i *På vei*:

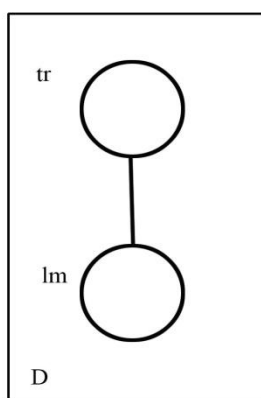
<i>Matpakka til Emma ligger på bordet.</i>	<i>Emina užina leži na stolu.</i>
<i>Den ligger mellom koppen og glasset.</i>	<i>Ona leži između šolje i čaše.</i>
<i>Skolesekken står under bordet.</i>	<i>Školski ranac stoji ispod stola.</i>
<i>Eplet ligger på gulvet under bordet.</i>	<i>Jabuka leži na podu ispod stola.</i>
<i>Det er melk i glasset.</i>	<i>Mleko je u čaši.</i>
<i>Jonas står bak døra.</i>	<i>Jonas stoji iza vrata.</i>

Alle de preposisjonene har en prototypisk betydning – de viser hvor et konkret objekt står i et konkret rom. Og hvis vi skulle sette dem i kategoriene vil de betydningene stå i absolutt senter av en kategori.

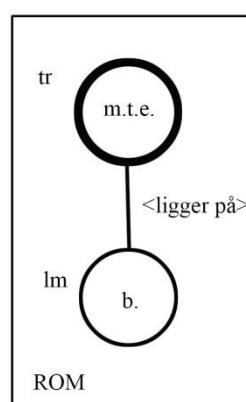
⁹ Etter Littlemore (2009) andre språks mental leksikon blir *mappet* direkte på morsmålsleksikon. Morsmålsleksikon blir sett som en grunn og uten den er det umulig å bygge neste ”språksetasje”.

Når det gjelder relasjonell profil – her har vi et *simplex* forhold. Etter Langacker (2008a) det er et forhold som er helhetlig manifestert i et enkelt tidspunkt. Det betyr at tidslinje ikke er relevant og i disse tilfellene er det sted som er relevant. Preposisjoner profilerer en relasjon (forhold) som er romsbasert. Når vi tenker om en preposisjon, tenker vi først på et tredimensjonelt rom. Preposisjoner i seg selv er relasjonelle ord – når man sier f.eks *under* det innebærer at noenting er under en annen ting (Taylor, 2002).

Relasjonelle profiler kan vises skjematisk. Etter Taylor (2002) en relasjonell profil inneholder fire elementer – *trajector* (tr), *landmark* (lm), relasjon og domene hvor relasjon blir konseptualisert (D).

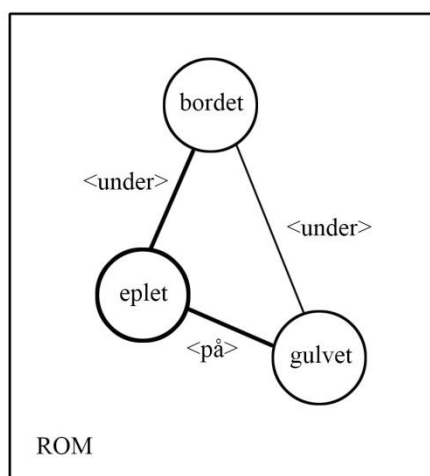
Figur 10: Taylors skjema av relasjonell profil

figur 11: Skjema av relasjonell profil av *Matpakka til Emma ligger på bordet.*

Til venstre har vi skjema av en relasjonell profil og til høyre har vi relasjonell profil av setningen *Matpakka til Emma ligger på bordet*. *Trajector* – *matpakka til Emma* (m.t.e.), ble framstilt som mer framhevet siden det er den første partisipanten i et forhold og det er dens posisjon vi prøver å finne her. *Landmark* – *bordet* er den andre partisipanten og den fungerer faktisk som en del av rommet hvor *trajector* finnes. Relasjon mellom de to ble framstilt som en linje – det er noe som binder de to sammen. Relasjon inneholder både verb (prosess) og preposisjon. Domenet hvor alt blir konseptualisert er et romdomene. Det samme skjemaet kan anvendes til det serbiske eksemplet - *Emina užina leži na stolu.*, hvor konseptualiseringen skjer på samme måten som i norsk.

I et annet eksempel som *Den ligger mellom koppen og glasset.*, har vi en relasjonell profil med to *landmarks* – *koppen* og *glasset*. Og her har vi to relasjoner – mellom *trajector* og *landmarks*, og mellom to *landmarks*. Mens i eksemplet *Eplet ligger på gulvet under bordet.*, har vi en enda mer kompleks relasjon. Her har vi *trajector* – *eplet*, og igjen to *landmarks* – *gulvet* og *bordet*. Relasjonene går fra *trajector* til *gulvet* *landmark*, og fra *trajector* til *bordet* *landmark*, så vel som mellom de to *landmarks*, hvor *gulvet* kan betraktes som *trajector* i *gulvet-bordet* relasjonell profil, siden *bordet* hjelper oss å finne hvor presist er det punktet på gulvet hvor eplet finnes, og denne relasjonen kan betraktes som sekundær.

Figur 12: skjema av relasjonell profil - *Eplet ligger på gulvet under bordet*

Trajector – *eplet* ble framhevet siden den er primær partisipant i en primær relasjon. Linje som står for relasjon mellom de to *landmarks* blir framstilt som tynnere i forhold til linjene mellom *trajector* og *landmarks* siden den representerer en sekundær relasjon. Dette skjema gjelder også det serbiske eksempelet *Jabuka leži na podu ispod stola.*

Det som kan sies her er det at konseptualiseringsmåtene i norsk er tilsvarende til serbisk når det gjelder preposisjoner med konkret mening som betyr at selve forståelse og læring skjer uten noen store vansker. Men det er også viktig å påpeke på faktumet at konseptualisering skjer på samme måten, det kan gjøres ved å vise enkelt de relasjonene på konkrete ting innenfor rommet. Det er til forskansning å gjøre sitt verk når det gjelder nye ord engang de har fått et kjent sted i konseptualiseringsdomener.

3.13. Infinitiv / Verb og infinitiv med å

I *Norsk referanse grammatikk* står det neste: ”Infinitiven angir verbets betydning uten hensyn til tid eller modalitet...Infinitiv er verbets nevneform og brukes når verbet blir omtalt...” (Faarlund et al.1997:470). I språket møter man som oftest infinitiv som en del av verbalet. Ved hjelp av modal- og hjelpeverb blir infinitiv bundet til tid. Selvstendig infinitiv er knyttet bare til en prosess eller en situasjon, men ikke til tid. Den kan betraktes også som en abstrakt kategori – en prosess blir abstrahert siden det ikke finnes noen partisipanter som deltar eller en bestemt tid når den skjer. Prosessene er, som vanlig, bundet til deltakere og tid (og rom også). Det er nesten umulig å konseptualisere en prosess uten deltakere. (Langacker, 2008a) Infinitiv kan betraktes også som navn på prosess som kan bli en del av den materielle verden bare gjennom tid og partisipanter.

Jeg synes at infinitiv burde ha vært introdusert i begynnelsen av boka før presens ble introdusert. Presens kan betraktes på en måte som *grounded* form av verbet, mens infinitiv kan betraktes om *ungrounded*. Og det er *ungrounded* form som kommer først ved introdusering. Studentene kan bli først introdusert til et verb i infinitiv og etter det til de andre formene dette verbet har.

Som allerede nevnt – kan infinitiv betraktes som betegnelse på prosess. Et verb kan stå i infinitiv uten noen binding til tid eller deltakere når den fungerer som subjekt, som f.eks. *Å lese er gøy*. Men til tross for at det mangler her både tid og deltakere, kan selve konseptualisering av *å lese* ikke skje uten å tenke på konkrete personer som gjennomfører lesingen gjennom tid.

Radden og Dirven (2007) skriver om *mental scanning* som refererer til konstruering av en situasjon gjennom tidsfaser. *Scanning* kan også være *sequential scanning* – som gjelder alle verb som har bestemt tidsform, og *summary scanning* – som gjelder situasjoner som er *tidløse*. *Summary scanning* er manifestert hvor det ikke finnes tid – som f.eks i infinitivs tilfelle eller hvor tiden ikke er viktig. Her situasjonen blir betraktet sånt at alle faser av situasjonen blir aktivert samtidig. Så det betyr at når man sier *Å lese er gøy*, *scanner* man hele lesingssituasjon samtidig – fra begynnelsen til slutten. Radden og Dirven (2007) sier også at dette gjelder setningene med

infinitiv som f.eks. *Jeg liker å lage mat.* (tatt fra side 65 i *På vei*). Situasjonen som blir framstilt her kan også betraktes som tidløs og *summary scanning* kan være anvendt.

Hvis vi setter *Jeg liker å lage mat.* opp mot tilsvarende setning i serbisk – *Ja volim da spremam hranu.*, kan vi finne en konstrueringsforskjell. Nemlig i serbisk er det vanligere å bruke konstruksjon *da + presens* etter et verb i verbalet. Infinitiv kan også brukes, men det er ikke så frekvent som *da + presens* konstruksjonen. I norsk er det normalt å bruke infinitiv etter verb. Det som skjer her er bare kollisjon i formen, men i ikke i betydningen. *Jeg liker å lage mat.* og *Ja volim da spremam hranu.* semantisk sett står veldig nært til hverandre. Konstruksjonen *da + presens* fungerer absolutt det samme som konstruksjonen med infinitiv, så *Ja volim da spremam hranu.* betyr det samme som *Ja volim spremati*¹⁰ *hranu.* som vil svare til den norske konstruksjonen med infinitiv. Men som sagt, denne konstruksjonen med infinitiv er ikke så vanlig i serbisk språk som konstruksjonen med *da + presens* er.¹¹ Alle de konstruksjonene står for en *tidløs* situasjon. Det betyr at konseptualiseringen skjer avhengig av tidslinje. Setningen *Jeg liker å lage mat.*, gjelder noe som alltid er gyldig. Her skjer en *summary scanning*, dvs. man konseptualiserer og konstruerer hele situasjonen (prosessen) i hodet samtidig. Langacker (2008) sier at ved bruk av infinitiv i en konstruksjon (så vel som substantivene med –ing endelsen) fører til atemporalisasjon av prosesser som betraktes som subordinerte. Det betyr at setningen mister *grounding* (en konkret tids- eller stedskontekst). En sånn prosess kan betraktes bare helhetlig (”holystically”) og ikke sekvensielt, eller som sagt før - det er bare *summary scanning* som kan gjelde her. Langacker sier også at en sånn profilert relasjon blir abstrakt. Så en som setning *Jeg liker å lage mat.*, ikke gjelder spesiell tid, sted og har ikke flere sekvenser. Man kan si at dette her er en *tidløs* situasjon siden det ikke finnes et bestemt punkt i tiden da den skjer, men selve verbal konstruksjonen er basert inn i nåtid dvs.presens. Det betyr at det gjelder det øyeblikket *the speaker* snakker om det, men ikke at det skjer akkurat nå.

Neste eksemplet fra side 65 i *På vei* er setningen *Jeg pleier å lage mat hjemme.* Tilsvarende setningen i serbisk vil være *Ja imam običaj da spremam hranu kod kuće.*, som har litt annerledes *construal* men betyr det samme. Her har vi en situasjon som ble framstilt i både norsk og serbisk, men *constual* som ble brukt er annerledes og ikke bare fordi ordene er fra forskjellige

¹⁰ *Spremati* er infinitivformen som oversettes med *å lage*.

¹¹ Her må nevnes igjen at presens formen i serbisk kongruerer i person og tall med subjektet i setningen.

språk, men også fordi måten prosessen blir konstruert på er anerledes. Det som skjer her er at vi har *pleier* som svarer til konstruksjonen *imam običaj* (som kan svare til det norske *jeg har vane*). *Pleier* er etterfulgt av infinitiv med *å* som i *pleier å lage*, mens *imam običaj* blir etterfulgt av *da* + *presens* konstruksjon som i *imam običaj da spremam*. Og som sagt før både konstruksjon med infinitiv og konstruksjon med *da* + *presens* gjør at prosessen mister sin *grounding* i tid. Både den norske og den serbiske versjonen profilerer en tidløs situasjon, de er ikke *grounded* i tid, men de er *grounded* i rom – nemlig situasjonen tar plass *hjemme*.

Det som kan gjøres her er å gi studentene en instruks å tenke situasjonen hvor de pleier å lage maten hjemme og så bruke forskjellige setninger i serbisk som framstiller den samme situasjonen, og så gjøre det samme med norske setninger. Det er svært viktig at studentene får et innsyn i hvordan *construal* fungerer og hvor mye vi bruker den i vår hverdagen.

En annen setningen som ble brukt er: *Jeg orker ikke å lage mat*. Den har samme betydning som serbiske *Ja ne podnosim da spremam hranu*. *Construal* regler som gjelder her er de samme som ble nevnt før – vi har en en situasjon som ikke er *grounded* i tid eller rom. Partisipanter er igjen det samme – *jeg* og *mat*, men prosessen er anerledes. Prosessen er en negasjon noen *orker ikke* å gjøre noe. Det som skjer når det gjelder konseptualiseringen av negasjoner er at man må først konseptualisere den motsatte situasjonen og så negere den (Verhagen, 2007). Som nevnt før i delen om ordstillingen, i serbisk først møter man negasjon og så prosess, mens i norsk møter man prosess og så negasjon (*ne podnosim* vs. *orker ikke*). Dette lager en nyanse i konseptualisering, i serbisk er det først negering og så konseptualisering av prosessen som allerede ble satt i et negativt domene, mens i norsk skjer det tvert motsatt – det skjer først konseptualisering av prosessen og så negering og setting i et negativt domene.

3.14. Modalverb + infinitiv

Når det gjelder modalverb + infinitiv konstruksjoner er situasjonen litt anerledes. Først og fremst modale verb kan betraktes som en selvstendig kategori. Deres rolle er å utføre *grounding* av en situasjon i virkeligheten. Det finnes tre typer virkeligheter innen KL – potensiell, faktisk (fortid, nåtid) og projisert virkelighet (framtid) (Radden og Dirven, 2007). Når det gjelder

engelske modale verb Radden og Dirven (*ibid.*) sier at de gjør *grounding* av en situasjon innen en potensiell virkelighet. De modale verbene som har funksjon å binde en situasjon til en potensiell virkelighet kan betraktes som prototypiske.

Norske norske modale verb kan binde en situasjon til alle tre typer virkeligheter, f.eks *Hun skal reise*. (tatt fra side 64 i *På vei*) binder situasjon til en projisert virkelighet - til framtiden. Det som oppstår som problematisk når det gjelder modale verb er at de norske modale verb i andre språkene kan betraktes som hjelpeverb som f.eks *skal*. Modale verb blir definert som verbene som viser talerens (*speaker*) holdning eller mening mot noen eller noenting (Golden et al. 2008). De bør, som Radden og Dirven(2007) sier, knytte en situasjon til en potensiell virkelighet. Eksemplene for *skal* som står på side 64 i *På vei* viser en annen funksjon – nemlig funksjon av hjelpeverb i bygging av en annen tidsform. *Skal* kan få modalfunksjon som f.eks i setningen: *Du skal ikke lyve*. (Golden et al. 2008:76). Her har vi en prototypisk modalfunksjon hvor vi klart kan se holdning som taleren har mot sin samtalepartneren. Det betyr at *skulle* kan oppføre seg både som hjelpe- og modalverb. Det også betyr at modalitet av modaleverb er direkt avhengig av samtalekonteksten. Mortelmans (2007) nevner at det kan være mulig at modaleverbene kan interpreteres utfra kontekst og ikke som uavhengige leksikalske form. Det kan vi klart se i norsk. Det kan stilles et spørsmål nå – skal modalverbene introduseres som verbene som representerer modalitet eller som verbene som har flere funksjoner hvor modalitet er bare en av funksjonene? Jeg selve synes det er et svært vanskelig spørsmål og at kanskje det må tas i hensyn at modaleverb er ikke sett som selvstendige leksikalske kategorier. De er mer knyttet til konteksten. Da er det kanskje best å vise flere funksjoner som et modalverb i norsk kan ha. Det finnes en synlig og stor forskjell når man bare leksikalsk betrakter verbet *skulle* og dets tilsvarende par i serbisk – *ću, ćeš, će, ćemo,ćete,će*. Det norske verbet betraktes som modalverb, mens de(t) serbiske betraktes som hjelpeverb. Men de har nesten lik funksjon innen språket, eller å være mer presist – innen den språklige konteksten.

Når det gjelder eksemplene med *ville*, finnes det både eksemplene som framstiller modalitet og framtid. Eksempelet *Han vil reise til Australia.*, har *vil* som hjelpeverb. Det framstiller en potensiell framtid, altså til en potensiell projisert virkelighet. Mens eksempelet *Hun vil ha is.*, gjelder modalitet, altså holdning mot noenting – og i denne tilfellen ønske. Her snakker vi om en potensiell virkelighet. Problemet som kan oppstå her er hvordan man kan forklare *vil* med sin

betydning som hjelpeverb. *Hun vil ha is.* er tilsvarende til serbiske *Ona bi sladoled.*, men *Han vil reise til Australia.* er tilsvarende til den serbiske setningen *On će da putuje za Australiju.* Det som er problematisk er at denne serbiske setningen svarer også til *Han skal reise til Australia.* Det betyr at *vil* som hjelpeverb kan skape problemer hos serbisktalende fordi i serbisk finnes det bare et hjelpeverb som brukes for å lage framtiden, og framtidens sansynlighet blir bestemt ved bruk av forskjellige setningsadverbialer. Men *vil* som modalverb, bør ikke skape noen forvirring når det gjelder meningen den har fordi det finnes tilsvarende ord og mening i serbisk.

Det som kan være litt problematisk er at de fleste serbiske studenter ikke er så kjente med modaliteten i det hele tatt. Det legges ikke så stor vekt på modalitet innen den tradisjonelle serbiske grammatikken og modalverb blir ikke sett separat fra de andre verbene. Og siden de ikke er så kjente med begrepet *modalverb* - hvordan forklarer man modalverb i norsk som ikke framstiller bare modalitet, men oppfører også som serbiske hjelpeverb? Her har vi en klar kollisjon mellom måten man kategoriserer ordene på etter tradisjonell grammatikk og hvordan man kategoriserer ordene i selve språket. Setningen *Hun skal reise* i serbisk blir betraktet som typisk framtidssætning og skal som typisk hjelpeverb. Men hvis vi hadde f.eks. setningen *Du skal ikke lyve.* vil modaliteten være litt klarere. Det svarer til den serbiske versjonen *Ti nećeš lagati.* Denne setningen viser klart modalitet – taleren viser et påbud og her kan det merkes talerens holdning mot noen. Det er kanskje smart å framstille begge kategoriene (tid og modalitet) når man introduserer modalverb bare for å kunne lage et klart skille i funksjon som er faktisk helt tilsvarende (i denne tilfellen) med serbisk. Nå kan vi sammenligne norske modalverb med tilsvarende verb fra serbisk på to ulike måter. Først er det leksikalsk kontrastering uten noen kontekst:

norsk	serbisk
kan	mogu, možeš, može, možemo, možete, mogu
skal	ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će
må	moram, moraš, mora, moramo, morate, moraju
vil	bih, bi, bi, bismo, biste, bi
bør	trebalo bi ¹²

¹² *Trebalo bi* er faktisk en gammel form for perfektum partisipp av verbet *trebati* som betyr å trenge og den er fremdeles i bruk i serbisk.

Tabell 8: norske modalverb og tilsvarende serbiske verb

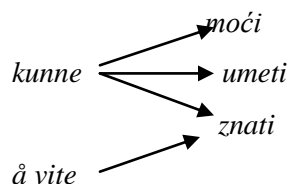
Det som først kan merkes er at vi har en klar domenesnevring – norsk har bare en form som dekker mening til flere former i serbisk. Det siste verbet *bør* har et helt uttrykk som svarer til i serbisk. Det som er interessant er at dette uttrykket ikke bøyes og viser klart modalitetsfunksjon – den knytter utsagnet til en potensiell virkelighet.

Neste kontrastering kan gjøres innen en konkret setningskontekst. Jeg har bestemt å ta setningene fra side 199 i *På vei* (og jeg tok bare en setning for hvert verb):

- Han skal kjøpe bil.* → *On će da kupi auto.*
Han må kjøpe bil. → *On mora da kupi auto.*
Han kan kjøpe bil. → *On može da kupi auto.*
Han vil kjøpe bil. → *On bi da kupi auto.*
Han bør kjøpe bil. → *On bi trebalo da kupi auto.*

Den første setningen med *skal* korresponderer med den med *će* i det at de begge to uttrykker noens intensjoner gjeldende framtid. Dvs. begge to knytter prosessen til framtid eller en projisert virkelighet. I begge to har vi samme partisipanter hvor *han/on* er *agent* og *bil/auto* er objekt eller *theme* og en kompleks relasjon som viser en forandring sett gjennom tidsfaser. Agent selv bestemmer om sine framtidsaksjoner og det betyr at verbet *skal* er svært subjektiv. Andre setningen med *må* korresponderer igjen helhetlig med den med *mora*. Begge to framstiller en nødvendighet, men her er det ikke agent som bestemmer om sine handlinger, men det er noen som står på siden, nemlig – taleren. I en sånn tilfelle har verbet *må* en typisk modalitets funksjon hvor *the speaker* uttrykker sin egen holdning til en situasjon. Tredje setning med *kan* korresponderer igjen til den tilsvarende serbiske setningen. De framstiller en mulighet eller å være mer presist – at noe er mulig. I denne tilfellen agent har mulighet til å kjøpe bil – han er fri å gjøre dette hvis han bestemmer seg – en projisert virkelighet / framtid. Det er noe som Radden og Dirven(2007) kaller for *intrinsic modality*. De definerer den slikt: “Intrinsic modality is concerned with potentialities arising from intrinsic qualities of a thing or circumstances...” (

Radden og Dirven, 2007:233). Det betyr at en sånn modalitet er avhengig av potensialet den første partisipanten (agent) har. Og i denne konkrete tilfellen er det at han har nok råd til å kjøpe bil. Verbet *kan* kan ha en annen betydning og det er nemlig at noen har evne å gjøre noe, eller at noen har lært å gjøre noe som i tilfellen *Han kan litt norsk*. (Golden et al. 2012:199). Her vil tilsvarende verbet i serbisk være verbet *znati* – *On zna malo norveškog*. Det som kan være problematisk her er kollisjon i betydningen siden tilsvarende verb til *znati* er *å vite*, men *znati* dekker også en del av betydningen av *kunne* i sin betydning. Her har vi en spleising av betydning og laging av en sammenflettet nettverk av mening:

Og det er synlig i sånne eksemplene:

Han kan kjøpe bil. → *On može da kupi auto.*

Han kan male. → *On ume da slika.*

Han kan norsk. → *On zna norveški.*

Han vet det. → *On zna to.*

Det som kan gjøres her er å vise alle viktige tilsvarende betydninger i serbisk ved undervising av modalverbet *kunne* for å lage en klar oversikt. Fra alle de tilfellene er bare *kunne* – *moći* tilfellen som framstiler modalitet – og som det ble nevnt før – det er en *intrinsic* modalitet. Når det gjelder relasjonelle profiler er de simple relasjoner siden de er helhetlig manifestert i et enkelt øyeblikk.

Neste eksempel er med *vil* og den er igjen helt tilsvarende til den serbiske setningen med *bi*. De eksemplene framstiller et ønske – det er noe som den første partisipanten har ønske å gjøre og

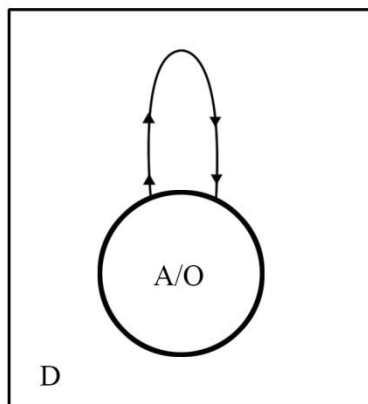
det kan være både mulig og umulig å være gjennomført. Denne setningen knyttes til den projiserte virkeligheten.

Det siste eksempelet er med *bør* som svarer til *bi trebalo*. Her verbet knytter situasjonen til en potensiell virkelighet og det betyr at det fungerer som modalverb. Det er talerens (*the speaker*) holdning at det er bra for den første partisipanten å gjøre noe. Partisipanten selv i denne konkrete tilfellen har ikke noe holdning til den aktuelle situasjonen og det betyr at dette verbet er svært upersonalisert. Denne upersonaliseringen enda mer bekrefter faktum at verbet i serbisk er upersonalisert og blir ikke bøyd som resten av verbene som ble nevnt her.

Det som kan konkluderes ut fra alt dette er at semantisk sett forskjellene mellom serbisk og norsk ikke er så store som gjør at læringen av norsk blir ikke så vanskelig. For at studentene kunne forstå hva et modalverb står for er det viktigste at verbene blir introdusert innen en kontekst – dvs. å forstå hvilket domene de gjelder. Det er spesielt viktig når det gjelder serbiske studenter siden etter min egen erfaring de fleste av dem ikke har noe kjenskap til modalverbene eller modaliteten i det hele tatt.

3.15. Refleksivt pronomen

Det har allerede vært snakk om personlige pronomenene og hva slags rolle de spiller innenfor språket. Som sagt de kan deles i flere kategorier – etter om de hører til *interlocutors* eller *non – interlocutors* dvs. om de er samtaledeltakere eller ikke, om de framstiller entall eller flertall, i kjønnsbasert kategorier og så videre. Refleksive pronomen er basert for det meste på sin rolle innenfor språket og de er som oftest objekt eller *theme*. Det som er spesielt når det gjelder refleksive pronomen er at de krever at agent eller subjekt er det samme partisipant som objekt – dvs. den første partisipanten eller agenten er samtidig den andre partisipanten eller objekt. Det som kan oppstå som paradoksalt når det gjelder relasjonell profil er hvordan kan det være en relasjon når det er bare en partisipant. Men det finnes en sirkulær relasjon. Det kan framstiles slikt:

Figur 13: konseptualiseringskjema av handling hvor agens er samtidig pasiens

D står for det konseptuelle domenet som omfatter konseptualisering av denne prosessen og A står for agens, mens O står for objekt. Dette skjemaet viser at relasjon begynner fra agensen (A) og så snur seg og går tilbake til agensen som har nå forandret seg til objektet (O). Noenting sånt er mulig siden det finnes en aksjon som blir aktivert av agensen som f.eks i *Hun sminker seg* eksemplet (eksemplet fra side 65 i *På vei*). Her det finnes en agens (hun) som aktiverer en aksjon hvor agensen selv er objekt. Når det gjelder kontrastering mellom norsk og serbisk finnes det noenting svært interessant – nemlig det som kan på en måte svare til de norske reflexive pronomenene er det enklitiske ordet *se*. *Se* har bare en form og er ubøyelig. Dens funksjon er faktisk å endre verbet og gi det en reflexiv funksjon. *Se* blir også betraktet som partikkel siden den er ubøyelig. Dens funksjon er også tilsvarende til den som reflexive pronomen har. Det kan være klart når vi sammenligner de eksemplene fra side 65 i *På vei* med tilsvarende eksempler fra serbisk.

Jeg vasker meg. —————→ *Ja se umivam.*
Du vasker deg. —————→ *Ti se umivaš.*
Hun vasker seg. —————→ *Ona se umiva.*
Han vasker seg. —————→ *On se umiva.*
Vi vasker oss. —————→ *Mi se umivamo.*
Dere vasker dere. —————→ *Vi se umivate.*
De vasker seg. —————→ *Oni se umivaju.*

Og hvis vi tar bort refleksive pronomene og *se* og sette f.eks *barn/decu* vil hele konteksten forandre seg – nemlig relasjon vil gå fra agenten og ikke komme tilbake, men fortsette til et annet objekt. Hvis vi hadde kontraster bare leksikalsk og uten noen kontekst vil alt virke mer forvirrende – siden det er refleksive pronomene i norsk som gjør *grounding* til refleksivitet, mens i serbisk er det enklitiske ordet *se* som er etterfulgt av verbene.

Man kan si at det er litt lettere å lage refleksivitet i serbisk, siden det er bare et lite ord som settes ved siden av verbet, enn i norsk hvor man må sette tilsvarende refleksive pronomene. Men på den andre siden verbene i serbisk bøyes i tall, person og kjønn som gjelder ikke norsk.

Det som gjør tingene lettere når det gjelder læring av norsk refleksivitet er at de fleste (bortsett fra *seg*) pronomene er kjent fra før da vi møtte objektspronomen. De er i sin essensen objektspronomen siden de tar objektsrolle. Men det kan ofte skje at man bruker feil refleksivpronomen og bruker objektspronomen istedenfor. En av de feilene som oppstår svært ofte er f.eks.at noen sier *Han vasker ham.*,mens man mente å si *Han vasker seg*. Det skjer nettopp fordi konseptuelle domene av *ham* og *seg* står veldig nært til hverandre og nybegynnere kan ha det vanskelig å lage et klart skille mellom dem. Derfor er det viktig å vise forskjellen mellom dem og prøve å framheve den forskjellen med eksempler.

Uansett at konstrueringsmåten er litt annerledes, selve konseptualiseringen skjer på samme måten. Det betyr at dette skjema som ble brukt her for profilering av en refleksiv relasjon stemmer både i norsk og serbisk.

3.16. Preteritum

Norsk preteritum er mest tilsvarende serbiske perfektum eller som det kalles i serbisk - *perfekat*. Begge to er knyttet til tiden før samtaleid – altså fortid. De betegner en handling som tok plass og sluttet i fortiden og derved kan de betraktes som prototypiske representanter for verbene som betegner fortid. Forskjellen er bare i det at preteritum alltid er knyttet til et konkret tidspunkt i fortiden (både eksplisitt og implisitt via samtalekonteksten) . Det kan sies også det at preteritum er *grounded* i bestemt tidspunkt, mens serbisk perfektum (*perfekat*) er *grounded* i tiden før samtale situasjonen (i sin bredere mening) så vel som i et konkret tidspunkt (hvis det trenges å

være framhevet). Det betyr også at *perfekat* har bredere meningsspekteret for den kan brukes for å betegne en situasjon som skjedde i fortida og også ,hvis det trenges, for å betegne en situasjon som skjedde i et bestemt tidspunkt i fortida.

Når det gjelder tempus som verbkategori, Radden og Dirven (2007) sier at det relaterer til hvordan en situasjon er lokalisert i tiden fra *the speaker's viewpoint*. Det betyr at tiden som er framstilt som tempus er bare en betraktningmåte. Det finnes tre basis tidssfærer og de gjelder enkle tempora, nemlig fortid, nåtid og framtid (Radden og Dirven, 2007). Preteritum og *perfekat* er som sagt prototypiske representanter for tempus som betegner fortidssfære. De er sett som tempusformene som *the speaker* bruker for å lokalisere situasjonen i tiden før samtalsituasjonen.

Som sagt i delen om modalverb, det finnes tre forskjellige virkeligheter – potensiell, faktisk og projisert. Tempusformene som betegner fortid hører til faktisk virkelighet. Det betyr også at situasjonene som vi vet skjedde i fortida hører til den faktuelle virkeligheten eller den epistemiske virkeligheten (Radden og Dirven, 2007). Både preteritum og *perfekat* hører til den faktuelle virkeligheten og det betyr at de er en del av *the speaker's* virkeligheten og i denne tilfellen også hukommelsen.

Det er klart at, uansett at det finnes en liten forskjell i det at preteritum nesten alltid behøver konkret tidspunkt, det ikke finnes så store forskjeller i det hvordan man konseptualiserer fortiden ved bruk av preteritum og *perfekat*. Hvis vi nå tar eksemplet fra side 76 i *På vei*:

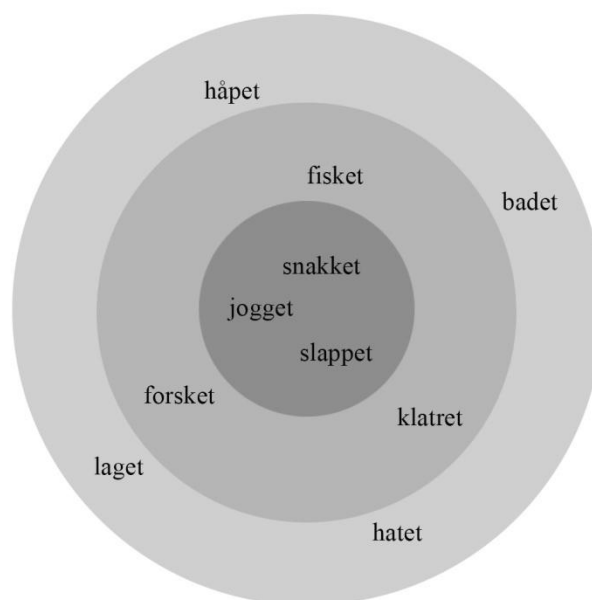
Hilde var hjemme i ferien. Hilde je bila¹³ kod kuće za vreme odmora.

Vi kan se at de to setningene er *grounded* i et konkret tidspunkt før samtalsituasjonen – da hun hadde ferien. Det betyr at selve forståelsen av hva preteritum står for ikke er så kompliserende siden den kan direkte relateres til den serbiske *perfekat*. Og det som kan hjelpe litt til er at det blir gjennomført en domenesnevring – nemlig , preteritum tar bare en del av meninger som *perfekat* dekker og det er det at den framstiller bare de situasjonene som er knyttet til et konkret tidspunkt i fortida. Når en sånn forståelsen er nådd, er det igjen ”bare” det å lære alle de formene preteritum kan ha. Det som kan hjelpe her fra KL er bare kategorisering og etterhvert

¹³ *Perfekata* i serbisk har en kompleks form som bygges slikt: presens av verbet *biti* (å være) + perfektum partisipp. I *je bila* eksempelet har vi altså verbet *biti* i presens, i 3.pers. i ent. + perfektum partisipp av verbet *biti*

forskansning. Derfor er det svært viktig å introdusere preteritsformene i forskjellige grupper – som det ble gjort i *På vei*. De ble sortert etter endelser de får : -et, -te, -de og -dde. Det som kan også gjøres her er å bruke radiale kategorier. I senteret av de radiale kategorier kan settes prototypiske representanter for hver form – for eksempel: for -et kan man sette *snakket*, fordi for dette eksemplet kan anvendes regelen at -et endelser får de verbene som har dobbel konsonant i stammen eller de som slutter på to eller flere konsonanter. Ved siden av senteret kan settes de verbene som ikke har to eller tre forskjellige konsonanter. Og så det kan vises verbene som avviker fra denne regelen som er mer fjerne fra kategoriens senter – for eksempel verbene som har bare en konsonant i den siste stavelsen.

Preteritum gruppe 1 (-et)

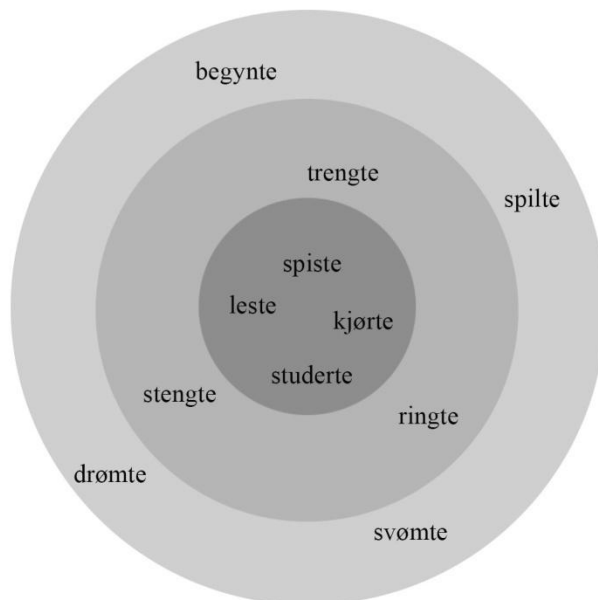

Figur 14: Radial kategori av verbene i preteritum som hører til gruppe 1

Det samme prinsippet kan anvendes til neste verbgruppe. Så for gruppe 2 som har -te endelser gjelder regelen at endelsen -te for de verbene som har bare en konsonant i sin siste stavelse. De typiske representantene for denne regelen vil stå i senteret av kategorien. Andre verbene som hører til gruppe to som i mindre eller større grad avviker fra denne regelen vil stå mer fjernt fra senteret. Så verbene som har diftong -ng i sin siste stavelse vil stå i den sirkelen som er neste fra

senteret siden diftonger blir behandlet som vokaler. I den siste sirkelen vil stå de verbene som har dobbel konsonant (sonorant) i sin siste stavelsen. Så denne radiale kategorien vil se slik ut:

Preteritum gruppe 2 (-te)

Figur 15: radial kategori av verbene i preteritum som hører til gruppe 2.

For gruppe 3 (-de) og 4 (-dde) er det litt lettere siden det er ikke så mange avvik fra regler som gjelder de to gruppene. Så for dem er det nok å forklare regler som gjelder. Altså for gruppe 3 er det at alle verbene som ender på diftongene -ei og -øy, eller -v eller -g, eller -d får -de endelsen. Og for gruppe 4 er det at alle korte verbene som ikke har mer enn en to stavelser og ender på en lang vokal får endelsen -dde i preteritum (Faarlund et al., 1997).

Når det gjelder uregelmessig bøyning av verb (sterke verb) er situasjonen litt annerledes. Her kan det være svært vanskelig å forklare hvorfor et verb ser nettopp sånt ut i preteritum. Det beste som man kan gjøre her er å prøve å introdusere de mest frekvente og bruke så mange eksempler som mulig helt til de verbsformene blir så mye som mulig forskanset i studentenes hoder. Sterke verb i norsk er som oftest svært frekvente verb. Littlemore (2009) sier at undervisning av høy frekvente ord bør gjøres med *rich instruction* dvs. å bruke kontrastiv analyse, hensynsvekkende teknikker og så videre. Et av mine egne eksempler for å vekke hensyn er: **Drakkula drikker blod.**, hvor jeg prøvde å knytte formen med en felles kunnskap om det hvem Drakula er og hva

han driver med. Her ble det faktisk brukt encyklopedisk kunnskap. Det er vanskelig å finne sånne eksempler for alle uregelmessige verbene. Så det betyr at for de som ikke kan framstilles på en annen måte det eneste som kan gjøres er å stole på det at forskningsingen skal gjøre sin del etterhvert.

3.17. Adjektiv i ubestemt form

Adjektivs rolle er å modifisere substantiv. Det profilerer en relasjon hvor det finnes bare en partisipant – nemlig *trajector*, som er sett som skjematisk og som spesifiserer det modifiserte substantivet mer detaljert. Det spesifiserer egentlig egenskap så vel som skalar posisjonering av *trajector*. *Trajector* blir posisjonert i skala etter hvor stor grad av et egenskap den inneholder (Langacker, 2008a). Langacker (*ibid.*) gir et eksempel på det at adjektivs *trajector* er skjematisk slikt:

“In *square tablecloth* , for example, *tablecloth* elaborates the schematic *trajector* of square. The relationship profiled by an adjective holds between its *trajector* and an entity which fails for some reason to stand out as a separate, focused participant. “ (Langacker, 2008a:116).

Det at *trajector* er skjematisk betyr at konseptualiseringen av adjektivene skjer skjematisk eller til og med abstrakt i noen tilfeller. Det betyr at når vi sier f.eks. *høy*, vi konseptualiserer dens *trajector* i forhold til skala som viser i hvor høy grad den manifesterer dette egenskapet. Eller når det gjelder fargene – vi konseptualiserer et bestemt området av *color space*. Dette posisjonering er ikke *landmark*, men noe som Langacker kaller for *nontrajector*. *Nontrajector* er ikke framhevet eller satt i fokus (Langacker, 2008a). Taylor (2002) på den andre siden snakker om en *landmark* i denne tilfellen og han sier at selve adjektivet innebærer *landmark* i seg selv. Den er ikke konkret framstilt, men den er innebært.

Taylor (2002) skriver om to funksjoner et adjektiv kan ha – attributiv og predikativ. Han sier også at den grunnleggende funksjonen av et adjektiv er å bidra til spesifisering av en type. Det modifiserer et *ungrounded* substantiv (ubestemt) og hjelper at det blir mer spesifisert. Dets primær og prototypisk funksjon er derfor attributiv. Når det gjelder predikativ funksjon – adjektiv viser et egenskap av entiteten som blir profilert av et *grounded* substantiv (bestemt).

Predikativ funksjon krever et verb (som oftest er det *å være*) som fører til at en temporal profil blir innført i en relasjon som er profilert av adjektiv. Taylor (*ibid.*) sier også at predikativ funksjon profilerer en statisk temporal relasjon. Dette fører til konklusjonen at attributiv funksjon framstiller et stabil egenskap (uavhengig av tid), mens predikativ funksjon framstiller et temporært egenskap. Attributiv funksjon er sett som primær fordi den har bredere meningspekteret. Det betyr at attributiv funksjon har flere meninger i motsetning til predikativ funksjon, som f.eks *en gammel venn* som kan være både noen som en kjenner i lang tid eller en venn som er gammel, mens i *vennen er gammel* finnes det bare en mening (Taylor, 2002).

På side 88 i *På vei* ble introdusert eksemplene av adjektivene som har predikativ funksjon. De framstiller egenskapene som er tidsavhengig og substantivet som er brukt her er bestemt som betyr at det ble *grounded* i samtalekonteksten. I norsk er predikativ funksjon skilt fra attributiv også i det at formen som adjektivet tar, dvs. at adjektiv har litt annerledes betstemthetsbøyning når den har attributiv og predikativ funksjon. Når adjektivene har predikativ funksjon de bøyes som de adjektivene i attributivfunksjon som beskriver et ubestemt substantiv, uansett at substantivet i relasjonen er bestemt. Jeg synes at det kunne ha vært mye bedre hvis det først var innført attributiv funksjon siden den er mer prototypisk og vil stå sentralt i en radial kategori som gjelder adjektiver.

De adjektivene som ble brukt her (*pen, fin, dyr, rød* og *varm*) kan betraktes som prototypiske. Alle bortsett fra *rød* kan være gradert som betyr at deres funksjon er skalar. Adjektivet *rød* framstiller et egenskap som er knyttet til et bestemt området av *color space*.

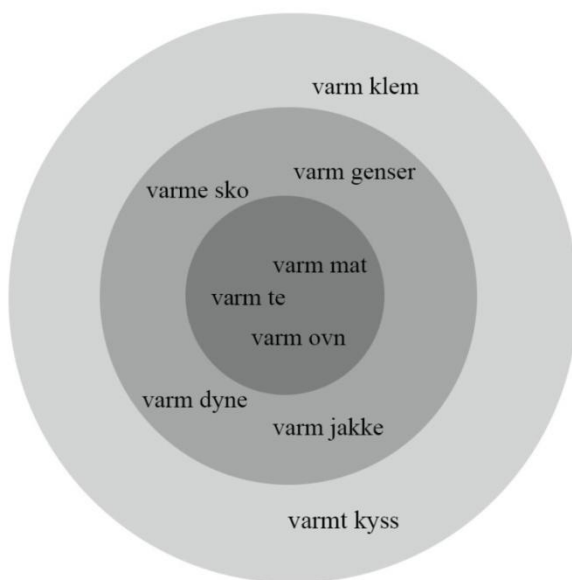
Genseren er rød. Džemper je crven.

Relasjonell profil her gjelder ordene *genser* og *rød*. *Rød* er en relasjonell element fordi den profilerer relasjon mellom *genser* (*trajectory*) og området i fargespekteret som *rød* omfatter. Taylor (2002) sier at *landmark* i en sånn relasjon er inkorporert og ikke framstilt. Det betyr at *landmark* her vil være dette område i fargespekteret som *rød* som farge omfatter. Denne relasjonen er også temporal som betyr at tid påvirker denne relasjonen (Taylor,2002).

Når det gjelder andre eksempler er relasjonen litt annerledes i det hva det innebæte *landmark* framstiller. Nemlig her har vi en skalar relasjonell profil. Adjektiv som f.eks *dyr* profilerer

relasjon mellom en ting – genser og et område innenfor prisskala for gensere (som blir konseptualisert som vertikal). Den samme regelen gjelder de andre eksemplene fra boka – *pen* knytter *trajectory* til et bestemt punkt på skala som viser hvordan vi vurderer noe i forhold til vår egen visuelle smak, *fin* knytter til en nesten lik skala som *pen*, og *varm* knytter *trajectory* til et bestemt område i varmeskala. Det samme gjelder for tilsvarende adjektiver i serbisk.

De fleste eksemplene brukt her viser bare sentral mening eller prototypisk mening av de adjektivene. Men *varm* har ikke her sin prototypisk betydning som betegner en konkret ting som er varm, men betegner noe som er tykk nok for å bevare vår kroppslig temperatur. Selve genseren har ikke noe varme i seg selv. Det betyr at denne betydningen står utenfor senteret av en radial kategori fordi den er metonymisk. Hvis vi setter de eksemplene inn i en radial kategori kan vi klart se at prototypisk og konkret betydning står i senteret, metonymisk betydning er i den neste sirkelen og i den siste og mest fjernte sirkelen står de eksemplene med metaforisk betydning.

Figur 16: radial kategori av meninger av adjektiver

Vi kan klart se at prototypisk betydning gjelder de enhetene som emitterer varme. Betydningen som står i den siste sirkelen er de betydningene som er mer metaforiske i abstrakte. Mens

betydningen som *varm genser* har ikke, som sagt en prototypisk betydning siden den ikke betegner noe som emitterer varme, men helst noe som hjelper å bevare varmen.

Når det gjelder bøyning av de adjektivene her skjer det i kjønn og tall. Nemlig maskulinum og femininum i entall får ikke noen endelser (-ø) mens nøytrum får -t og flertall (som omfatter alle de kjønnene) får -e endelse. Mens i serbisk finnes det flere endelser i flertall:

	entall	flertall
m	Džemper je lep. (Genseren er pen)	Džemperi su lepi. (Genserne er pene)
f	Jakna je lepa. (Jakka er pen)	Jakne su lepe. (Jakkene er pene)
n	Odelo je lepø. (Dressen er pen)	Odela su lepa. (Dressene er pene)

Tabell 9: bøyning av adjektiven *lep* i serbisk

Og som sagt før – det er lettere å lære noe som har færre former enn det i morsmålet. Her har vi en domenesnevring når det gjelder flertall – et ordform i norsk dekker flere meninger og flere serbiske ordformer.

Når det gjelder måten hvordan de adjektivene blir konseptualisert i norsk og serbisk på finnes det ikke så stor forskjell. Nemlig de adjektivene som ble brukt her kan betraktes, som sagt, som prototypiske og som har en konkret sentral mening (bortsett fra *varm* i denne konteksten) som betyr at de har lik konseptualisering i begge språkene. Bruk av disse eksemplene med en konkret mening fører til at den første kontakten og så mappingen blir svært lett.

3.18. Denne, dette og disse

I *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al., 1997) står det at *den* og *denne* brukes med referanser til noe (person eller ting) som kan iaktas eller som er kjent fra før. *Denne* som oftest viser at det som vises til er nært i tid og rom, mens *den* viser til noe som er litt fjernere (Faarlund et al.1997). *Denne, dette og disse* er definert som determinativer, mens i serbisk tilsvarende ord er definert som påpekende pronomen. Langacker (2008a) definerer dem som *grounding*

elements. Det ble nevnt før at *grounding* har en semantisk funksjon, som en aspekt av konseptuell organisasjon. *Grounding* kan ikke skje uten en bestemt *ground*. (Langacker, *ibid.*). Determinativere som *denne*, *dette* og *disse* har en *grounding* funksjon og de gjør en nominal *grounding*. Det betyr at *the speaker* retter *the hearer's* oppmerksomhet mot en bestemt diskursreferent. Determinativer som *denne*, *dette* og *disse* nevner ikke *the ground* eksplisitt. Den er innebært i selve samtalekonteksten. Langacker (2008a) sier også at de sånne determinativene kan stå alene og derfor de er skjematiske nominaler – de profilerer nemlig noen entiteter. De er også relasjonelle i seg selv – de inneholder relasjoner for avstand og identifisering. Langacker gir *this chair* som et eksempel:

” Very roughly, for instance, *this chair* indicates that the chair is near the speaker and uniquely identifiable for both interlocutors. As paraphrase for *this*, one might therefore suggest the relational expression *near me and identified to us*.” (Langacker, 2008a:273)

Det same gjeder *denne* og vi kan også lage den same parafrasen her – *near me and identified to us*. Det at entiteten det blir snakk om er i nærheten betyr ikke bare at den er i en fysisk nærheten, det kan være også en kontekstuell nærhet. Determinativer som *denne*, *dette* og *disse* innebærer også tall – nemlig om det er snakk om en eller flere entiteter.

Når det gjelder serbisk – her har vi påpekende pronomen som svarer til det som står for determinativer i norsk. Determinativer har også pronomens funksjon. Når de står alene de profilerer en entitet som er i fokus og som kunne også ha vært profilert av et substantiv.

Nå kan vi sammenligne norske determinativer og serbiske påpekende pronomen:

	entall		flertall	
M	denne	ovaj	disse	ovi
F	denne	ova	disse	ove
N	dette	ovo	disse	ova

Tabell 10: norske determinativer denne/dette/disse og tilsvarende serbiske påpekende pronomen

Som i mange andre tilfeller har norsk igjen færre former. Det er spesielt tydelig i flertalls tilfellen hvor en form i norsk dekker tre meninger i serbisk. De determinativene her profilerer entiteter

anerledes. For eksempel *denne* profilerer en entitet som er enten i masculinum eller i femininum, er bare en og står i nærheten, mens *ovaj* profilerer bare en entitet som er i masculinum, er bare en og er i nærheten. *Disse* profilerer entiteter som er i nærheten og som er flere enn en. Mens *ovi* profilerer entiteter som er i masculinum, er flere enn en og er i nærheten. Det betyr at for *disse* genus faktor blir irrelevant.

Når det gjelder *den*, *det* og *de* som determinativer (for de er også pronomer) er situasjonen enda vanskeligere når de blir sammenlignet med serbiske varianter.

	entall		Flertall	
M	den	onaj/ taj	de	oni/ti
F	den	ona/ ta	de	one/te
N	det	ono/to	de	ona/ta

Tabell 11: norske determinativer den/det/de og tilsvarende serbiske påpekende pronomer

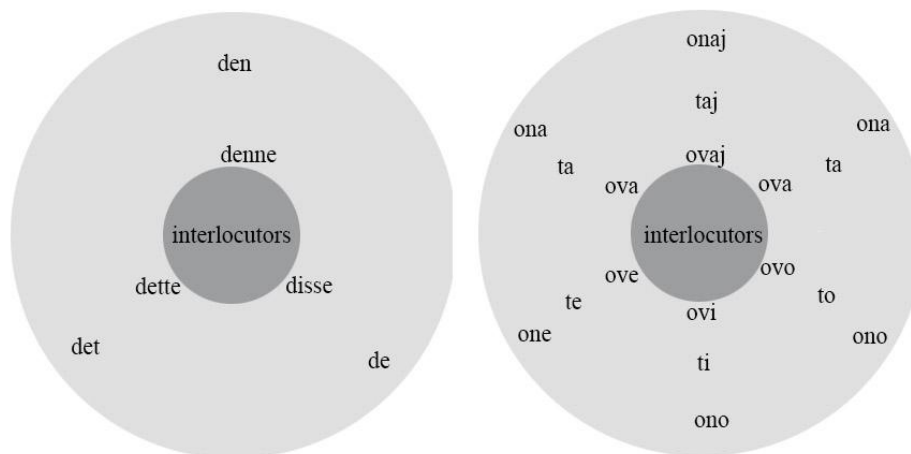
Det som er problematisk her er ikke bare det at serbisk har flere former, men det er også to leksemer som dekker meningen som *den* og dens former har. Alle de også profilerer forskjellige ting. For eksempel *den* profilerer en entitet som er enten i maskulinum eller femininum og som ikke står i nærheten av *interlocutors*, mens begge *onaj* og *taj* profilerer en entitet som er i maskulinum, men de profilerer ikke samme avstand av entiteten fra *interlocutors*. Nemlig *taj* profilerer en entitet som er nærmere til *interlocutors* enn *onaj* er. Det samme gjelder andre former av *onaj* og *taj*. *Ovaj* profilerer en entitet som står i umiddelbar nærhet til *interlocutors* på den samme måten som *denne* gjør. Så vi kan framstille distanseringen av entitetene fra *interlocutors* slik:

Interlocutors - denne - den

Interlocutors - ovaj - taj – onaj

Vi kan se merke at *den* dekker mening til både *onaj* og *taj* siden det står for alle de entitetene som det ble pekt på som ikke er i nærheten av *interlocutors*

Hvis vi sammenligner alle de nevnte determinativene og påpekende pronomene nå, vil distansieringsskjema se sånt ut:

Figur 17: konseptualiseringskjema av hvor fjernt er entitet i forhold til *interlocutor* ved bruk av determinativer /påpekende pronomer.

Her kan det klart sees hvordan posisjoneres entiteten i forhold til *interlocutors* (*the speaker* og *the hearer*). Et slikt skjema kan gjøre det lettere for serbiske studenter å ha en klar oversikt over hvordan man posisjonerer en entitet i forhold til distansen fra *interlocutors*.

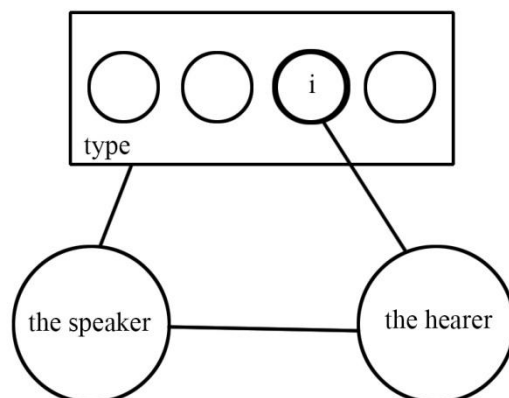
Taylor (2002) snakker om *determiners*, som faktisk er litt mer presist brukt begrep for det som determinativer betegner siden det ikke omfatter tall som er sett som en spesiell type som kalles for *quantifiers*. *Determiners* er definert som noe som profilerer skjematisk instans av en type og også som noe som peker på den profilerte instansen. Som sagt før – et *grounded* nominal er en insatns og det som ikke er *grounded* er en type. De *determiners* kan være bestemte og ubestemte. De som vi bruker her er bestemte *determiners*. De profilerer en instans som *the speaker* vil sette oppmerksomhet på og hvor både *the speaker* og *the hearer* har opprettet en mentalkontakt – de begge to har klart å identifisere instansen eller hvor *the speaker* antar at *the hearer* kan identifisere instansen (Taylor, 2002). *Determiner taj* og dens former er spesielle fordi den viser at det var en tilbakemelding fra *the hearer* og at mentalkontakt ble etablert – den framstiller en affirmasjon. De andre serbiske *determiner* har ikke en sånn funksjon, mens *den* og *denne* har den.

Det som kan konkluderes er at de norske leksemene har mye bredere mening enn de serbiske har og at det skjer en domeneutvidelse hvor et begrep fra norsk dekker flere i serbisk. Det er viktig at den domeneutvidelsen blir forklart med konkrete eksempler eller skjematisk så at studentene har en klar oversikt over hvordan fungerer de norske varianter i forhold til de serbiske.

3.19. Hvilken, hvilket og hvilke

Hvilken, hvilket og hvilke er definert i norsk som determinativer, mens i serbisk er de tilsvarende ordene definert som spørrende pronomen.¹⁴ I KG de kan faktisk defineres som begge deler – både som pronomen og determinativ. Vi skal først se hvordan oppfører *hvilken* som determinativ. I KG brukes det begrep *determiner* som står for ordene som gjennomfører *grounding* av et substantiv. Determinativer i norsk har funksjon som det som Taylor (2002) definerer som *determiners* og jeg valgte å bruke her begrepet *determiner* istedenfor *determinativer* siden det er mer spesifikk. *Hvilken* som *determiner* har funksjon å hjelpe identifisere den rette instansen av typen som det er snakk om. De gjennomfører ikke direkte identifisering, men er helst en middel som hjelper til at det blir gjort. Til forskjell fra de andre *determiners*, *hvilken* og dens former innebærer at *the speaker* er den som ikke kan identifisere instansen. *The speaker* antar at *the hearer* har den ønskede informasjonen dvs. at *the hearer* kan identifisere instansen. *The hearer* må faktisk identifisere den rette instansen fra flere mulige utvalg. Det finnes flere instanser av en type og *the hearer* må vise til *the speaker* hvilken er den rette. Typen omfatter flere instanser som har en felles karakteristikk og bare en av de instansene er den rette, dvs. den som *the speaker* har valgt å framheve. Det antas at *the speaker* har oversikt over typen og dens instanser. *The speaker* kan identifisere instansen umiddelbart ved hjelp av *the hearer*. Det kan vises skjematisk slikt:

¹⁴ *Koji, koja, koje, koji, koje* og *koja* har primært spørrende pronomens rolle, men de kan også fungere som relative pronomen som infører relative leddsetninger.

Figur 18: indirekte identifisering av instansen med bruk av *hvilken*

Eksemplet fra side 88 i *På vei: Hvilken størrelse bruker du?* viser at det finnes flere størrelser og at *the hearer* har informasjon om den som er den rette. *Hvilken* er her bundet til substantivet og kan ikke stå selvstendig. I tilfellene hvor substantivet (entiteten det blir snakket om) er kjent fra forrige kontekst, kan *hvilken* stå alene. Substantivet som er bundet til *hvilken* er *ungrounded*, det betyr at det ikke ble identifisert som en instans, men som en type. Selve *hvilken* som *determiner* er en ubestemt *determiner* siden den gjennomfører ikke *grounding* av substantivet. Taylor (2002) sier at *determiner* kan være bestemte og ubestemte. Bestemte er de som profilerer en instans som *the speaker* har pekt på og hvor *the hearer* kan også identifisere instansen. Ubestemte *determiners* er de hvor *the hearer* ikke kan identifisere instansen (Taylor, 2002).

Hvilken har faktisk flere roller innen språket – den hjelper at *the speaker* får den ønskede informasjon fra *the hearer* (en middel) og den profilerer en type og viser at det finnes flere instanser av den.

Den kan også fungere som spørrende pronomeren – den viser til *non-interlocutors* eller entiteter som ikke deltar i samtalen og det er alt vi vet om det siden den spesifikke instansen av *non-interlocutors* ble ikke gitt, og *the speaker* må prøve å identifisere dem.

Når det gjelder kontrastering av *hvilken* og dens former med tilsvarende leksemer i serbisk har serbisk igjen flere former. Det kan igjen vises med en tabell,;

	entall		flertall	
m	hvilken	koji	hvilke	koji
f	hvilken	koja	hvilke	koje
n	hvilket	koje	hvilke	koja

Tabell 12: hvilken og dens former og tilsvarende former i serbisk

Vi kan se at serbisk har flere former, hvor norsk har bare tre. I serbisk er det tre forskjellige former for entall og tre for flertall. Det betyr at det finnes igjen en domenesnevring. Som i substantivs tilfelle – kjønn i norsk korresponderer ikke fulstendig til kjønn i serbisk som f.eks. *hvilket skjurf* som i norsk har nøytralt kjønn vil i serbisk være i maskulinum – *koji šal*. *Hvilken* og dens former kongruerer med substantivet i kjønn og tall og det kan ofte skje at kjønn i norsk tilsvarer ikke til det i serbisk. Derfor er det viktig å bruke først de eksemplene hvor er kjønn tilsvarende i både norsk og serbisk og så gradvis komme til de som ikke tilsvarer. Det vil si – å sette de som har samme kjønn i senter av en radial kategori.

Når det gjelder selve betydningen *koji* og dens former har, skjer det en domeneutviding fordi *koji* dekker to (eller mer) leksemer i norsk – *hvilken* og *som*. Vi kan se denne forskjellen klart her:

Hvilken jakke er på salg?¹⁵

Koja jakna je na rasprodaji?

Den *som* koster 200 kroner.

Ta *koja* košta 200 krana.

Her er det viktigste å introdusere betydningen som korresponderer til *hvilken*, men det kan være også nyttig å vise denne forskjellen for å unngå mulige videre misforståelser.

¹⁵ Dette eksempelet er tatt fra side 88 *På vei*.

3.20. Leddsetninger med AT og OM

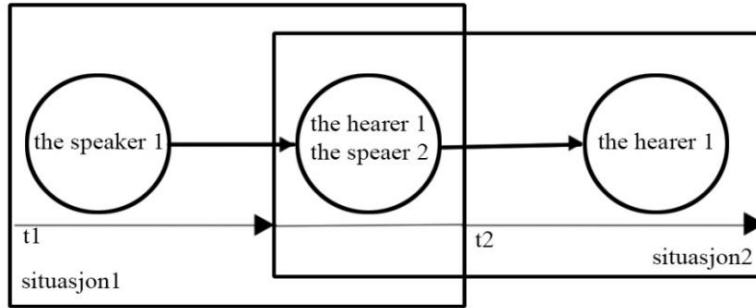
Her er det snakk om leddsetninger med *at* og *om* som innleder indirekte tale. Indirekte tale, som selve navnet sier, framstiller et utsagn som noen annen (den første *speaker*) har produsert og som *the speaker* har gjentatt. Det betyr at *the speaker* er på en måte et medium mellom den første taleren – *the speaker* og *the hearer*. Det finnes faktisk to samtalesituasjoner og to *speakers*. Vi kan betegne den første samtale situasjonen og dens *speaker* som primær og den andre som sekundær. De to samtalesituasjonene er nesten helt forskjellige siden de har forskjellige samtaledeltakere (*the speaker*), to *vantage points*¹⁶ og de tar forskjellige tidspunkter. Det altså finner to konstrueringsmåter (*construals*). Hvis vi tar de to første eksempler fra side 96 i *På vei*, og sammenligner dem vi kan klart se forskjellen mellom dem:

1. Nils sier: "Det er varmt". Nils kaže: "Toplo je."

2. Nils sier at det er varmt. Nils kaže da je toplo.

Den første setningen framstiller en samtalesituasjon hvor Nils er *the speaker* og han sier at det er varmt. Han kan betraktes som en person som direkte føler at det er varmt. *The hearer* i denne situasjonen er *the speaker* fra neste samtalesituasjon, men det kan også skje at *the hearer* fra neste situasjon også er til stede. Neste setning framstiller en samtalesituasjon hvor *the speaker* er den samme som *the hearer* fra forrige situasjon. *The speaker* har interpretert utsagnet fra forrige samtalesituasjonen og hans mening om det er varmt eller ikke ble det ikke uttrykt. Det betyr at han/hun ikke uttrykker sin følelse eller mening om noe, men helst bare gjentar det som forrige *speaker* har sagt. Det antas at i den andre samtalesituasjonen *the hearer* allerede vet hvem Nils er, men har ikke hørt hva er det som han sa eller er det bare *the speaker* som antar at utsagnet ble ikke hørt av *the hearer*. Som nevnt før – de to situasjoner har forskjellige tidspunkter – den første skjer først i tiden og etter at den tok slutt begynner den andre. Direkte og indirekte talens forhold kan framstilles skjematisk:

¹⁶ *Vantage point* er etter Langacker (2008a) en virkelig lokasjon av *the speaker* og *the hearer* og den er knyttet til den objektive situasjonen. Se teoridelen.

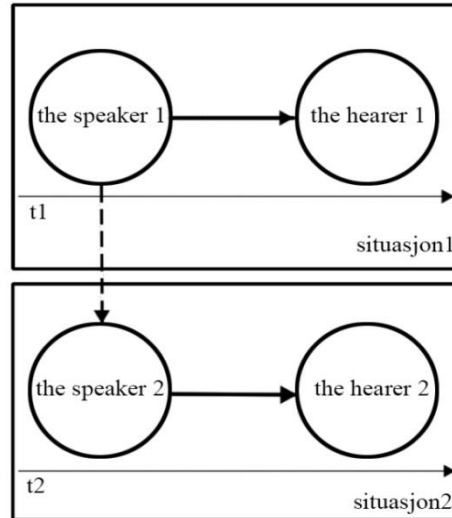

Figur 19: forhold mellom direkte og indirekte tale

Når det gjelder spørresetninger er situasjonen nesten lik. Her *the speaker 1* stiller et spørsmål. Som i førrige konteksten – dette spørsmålet kan være stilt til både *the hearer 1* og *the hearer 2* og til og med noen som ikke er en av de *interlocutors* som i eksemplet fra *På vei*:

1. *Nils spør Harald: "Vil du bli med på kafé?"*
Nils pita Harald: „Hoćeš li sa mnom u kafić?“
2. *Nils spør Harald om han vil bli med på kafé.*
Nils pita Harald da li on hoće sa njim u kafić.

Her har vi først situasjon 1 med *the speaker 1* og *the hearer 1* og så har vi situasjon 2 med *the speaker 2* og *the hearer 2*. Til forskjell fra direkte tale hvor *the speaker 2* er partisipant i begge samtalsituasjoner, her *the speaker 2* kan høre til det som *the speaker 1* sier men han/hun er ikke direkte involvert i samtalen. Det kan skjematisk vises slikt:

Figur 20: Forhold mellom direkte og indirekte spørrendesetninger

Siden spørsmålet ble ikke rettet mot *the speaker 2*, kan han/hun ikke betraktes som *the hearer* i det hele tatt uansett at han/hun faktisk hørte på spørsmålet. Her har vi to avhengige samtalsituasjoner og to tidslinjer.

Det som skjer i selve utsagnet til *the speaker 2* er at han/hun må nevne begge to partisipanter fra første situasjonen. Det betyr at *the speaker 1* og *the hearer 1* har blitt til subjekt og objekt dvs. agens og pasiens. Og i det første samtalsituasjon er fokus på det som *the speaker 1* spør *the hearer 1* (han vil få en informasjon fra *the hearer 1*), mens i andre situasjonen er fokus på spørreprosessen. *Vantage point* av de to *speakers* er helt forskjellige og det er nettopp det som viser hvordan de to samtalsituasjoner ble konstruert. *The speaker 1* ser situasjonen fra sitt subjektiv perspektiv hvorfra han setter *the hearer 1* i fokus og stiller direkte et spørsmål til ham. *The speaker 2* ser faktisk to scener – en hvor *the speaker 1* og *the hearer 1* finnes, og en annen hvor han selv og *the hearer 2* finnes. Han prøver på en objektiv måte å gjenfortelle det som *the speaker 1* har sagt til *the hearer 1*. Han uttrykker altså ikke sin egen mening om noenting.

En annen ting som kan nevnes her er forskjell mellom subjektivitet og objektivitet i *construal*. Langacker (2008a) beskriver subjektivitet og objektivitet ved å sammenligne dem med måten vi

opplever visuelt verden rundt oss på.¹⁷ Vi kan si at i den første samtalsituasjonen *the speaker 1* konstruerer et utsagn subjektivt – hvor han tar utgangspunktet i seg selv, mens i den andre situasjonen *the speaker 2* konstruerer sitt utsagn objektivt – hvor han tar utgangspunktet i verden rundt ham.

Selve *construal* er lik i både norsk og serbisk som betyr at studentene ikke bør ha problemer å forstå hvordan indirekte språket fungerer på norsk. De kan bare bruke det eksisterende mønsteret og bare projisere det på norskspråkets mental leksikon. Det som kan betraktes som problemskapende i de nevnte eksemplene er nemlig forhold mellom *om* og *da li* i indirekte spørresetninger. I de nevnte eksemplene *om* har den samme funksjon som *da li*, men de har ikke den samme meningen. *Om* brukes som både subjunksjon og preposisjon, som betyr at dens mening er kontekstbasert (eller funksjonsbasert), mens *da li* inneholder subjunksjonen *da* og partikkelen *li* som bare sammen kan innføre et spørsmål, men separat har de andre funksjoner. Derfor er det viktig å framstille både *om* og *da li* innenfor indirektespørresetningens konteksten og sette fokus på det at de har den samme funksjonen i dette tilfellet.

3.21. Imperativ

Imperativ er en av de 3 grunnleggende talehandlinger. De 3 grunnleggende talehandlinger kan være deklorative, bydende og spørrende og de fungerer som prototypiske verdier for grunnleggende setningstyper. Bydende talehandlinger er framstilt som imperative setninger. Imperative setninger mangler en synlig *grounding* og et synlig subjekt. Langacker (2008a) forklarer hvordan imperativ er faktisk *grounded* i talehandling slikt:

”Though not internally grounded, an imperative clause is grounded by the speech act itself. As with root modals (e.g. You should leave), grounding occurs as the effective rather than the epistemic level (§9.4.3). Ordering counts as grounding because it relates the profiled process to the interlocutors, specifying their effective stance in regard to it. It has also epistemic port, since something not yet effected is not yet real.” (Langacker, 2008a:474)

¹⁷ *Subjective construal is characteristic of viewer’s role as such – as an offstage locus of perceptual experience that is not self perceived. Conversely, objective construal characterizes the onstage focus of attention, which (at least in capacity) does not engage in viewing.* (langacker, 2008:77)

Root modals refererer til obligasjon, permisjon, intensjon og evne og deres modal kraft er manifestert innenfor sosial interaksjon. Deres modal kraft er også direktet mot å påvirke den prosessen som er *grounded*. Mens *epistemic modal* reflekterer *speakers* innsats å vurdere sansynligheten (Langacker, 2008a). Det betyr at imperativens funksjon er å påvirke en prosess gjennom sosial interaksjon. Radden og Dirven (2007) sier at imperativ har å gjøre med *the speakers* direktive holdning mot en aksjon som skal bli gjennomført. I en sånn talehandling *the speaker* prøver, ved å bruke sin egen autoritet eller en generell regel, å få en annen person å gjennomføre en handling. En direktive talehandling er laget i dette øyeblikket da (sam)talen skjer, men refererer til tiden etter talehandlingen (Radden og Dirven, 2007). Det betyr at imperativ er en talehandling som har som sitt mål å endre framtiden av en prosess.

Det at imperativ er *grounded* i selve talehandlingen betyr at vi kan gjenkjenne den der hvor formen av verb selv impliserer ikke at det er imperativ – som f.eks. i *gå* eller andre verb som har sin imperativform identisk til sin infinitiv-uten-å-form.

I serbisk bøyes verbene som er i imperativ etter person og tall, eller å være mer presist – etter 2.person i entall og 1. og 2.person i flertall. Det er fordi imperativ brukes i direkte sosial interaksjon som er mulig bare når det finnes minst to samtaledeltakere eller *interlocutors*. Hvis vi snakker med oss selve i speilet bruker vi *du* istedenfor *jeg* som viser at vi ikke er i stand til å lage en samtale (eller til og med et bydende utsagn) som er basert på en samtaledeltaker.

Det å lære imperativ på norsk er ikke utfordrende i det hele tatt for serbiske studenter fordi den bygges svært enkelt og så en form dekker flere meninger i serbisk.

vent - čekaj, čekajmo, čekajte

husk - zapamti, zapamtimo, zapamtite

gå - idi, idimo, idite

Eksempelet fra side 97 i *På vei* – Vent på meg., viser ikke eksplisitt hvem er *the hearer*. Det står ikke noe informasjon om det er en eller flere personer. Det betyr at både *the speaker* og *the hearer* er bundet til en konkret samtalesituasjon. I serbisk de forskjellige formene viser hvem er *the hearer* – om det er *du* eller *vi*, eller *dere*. I det konkrete eksempelet kan *the hearer* være enten

du eller *dere* siden *vi* er litt ugrammatikkalsk hvis uttrykt på serbisk (Vent på meg. / *Čekajmo me.). Så dette eksempelet i norsk vil ha to mulige tilsvarende setninger i serbisk:

Vent på meg - Čekaj me./ Čekajte me.

Imperativ i norsk referer ikke til *vi* og den er brukt bare når *the speaker* refererer til *the hearer* med *du* eller *dere*. Imperativ i serbisk kan brukes i *vi* tilfelle, men selve denne bruken virker litt ulogisk siden *jeg* er en del av *vi*-gruppen og det er nesten umulig at det forekommer en samtale hvor *the speaker* er den samme som *the hearer*. Som sagt før – imperativ gjelder interaksjon og det finnes ikke interaksjon når det finnes bare en *interlocutor*. Når man bruker formen av imperativ som refererer til *oss* betyr at *the speaker* krever at noe blir gjort fra til og med seg selv og prøver å skape en interaksjon med seg selv siden han/hun er en del av *vi* –gruppen. Mer logisk vil være her å referere bare til *dere*-gruppen.

Neste eksempelet er problematisk fordi *construal* av selve setningen er forskjellig fra den i serbisk. Nemlig, i en sånn kontekst i serbisk brukes frase – *ikke glem* istedenfor *husk*. De betyr at i serbisk brukes et antonym med negativ ladning som impliserer at det er et synonym. Så kontrastering av de setningene vil se sånt ut:

Husk lue! - Ne zaboravi kapu!/ Ne zaboravimo kapu!/ Ne zaboravite kapu!

Det som også er synlig, er det at igjen imperativs referent er innebært innen samtalsituasjonen, mens i serbisk er det klart vist i selve verbformen.

Selve setningen – *Husk lue!* kan betraktes som forkortning av *Husk å ta lue med deg!* som betyr at det kan betraktes som metonymi siden en del tok den samme betydningen som hele konstruksjonen. Det samme gjelder også serbisk hvor *Ne zaboravi kapu!* Kan betraktes som forkortning av *Ne zaboravi da poneseš kapu!*. Det betyr at det finnes metonymi i begge tilfeller.

Tredje eksempelet som ble brukt i *På vei* gjelder verbet *gå* - *Gå hjem nå!* Hvor tilsvarende setninger i serbisk vil være: *Idi kući sad!*, *Idimo kući sad!* og *Idite kući sad!*. I serbisk er det mulig å bruke formen som refererer til *oss*. Imperativ av verbet å *gå* er svært mye knyttet til en konkret samtalsituasjon. Det betyr at utfra en konkret samtalsituasjon kan vi gjenkjenne imperativ og *interlocutors*. I serbisk er det litt mer synlig på grunn av formene som svarer til situasjon og som viser at det er imperativ.

Det som kan konkluderes her er at det skjer en klar domene snevring når det gjelder meningen et verb i imperativ har. Det er bare en imperativsform i norsk som kan brukes til å referere til *du* og *dere*, mens i serbisk er det 3 former som svarer til *du*, *vi* og *dere*.¹⁸ Det er viktig å sammenligne de eksemplene for at studentene kan ha en klar oversikt over forskjellene og så kunne utføre mapping enda lettere.

3.22. Eiendomsord

Eiendomsord eller possessiver hører i norsk til determinativer, mens i serbisk er de betraktet som pronomen, eller å være mer presis - possessive pronomen. Etter KG har possessiver rolle som *determiners* dvs. at de gjennomfører *grounding* av et substantiv. En sånn *grounding* kaller Langacker (2007) for *possessive grounding* hvor *the possessor* er referansepunkt. Langacker (2008a) forklarer at når vi prøver å opprette en mental kontakt vi påkaller entiteter. Referansepunkt er den første entiteten som blir påkalt, og gjennom den første entiteten kommer vi til neste entitet – *target*. Referansepunktet kan ha flere *targets* og de oppretter noe som heter *reference point's dominion* (Langacker, 2008a). Eksempelet som *hans kone* er *target* som viser bak til *reference point* og det er man som står bak *hans* – dvs.den som er gift med denne kvinnen. *Target* er alltid avhengig av *reference point* og viser alltid bakover. Langacker (*ibid.*) sier at referansepunktet gjelder to faser av fokusert bevisstheten. Først det blir fokusert på *reference point* og gjennom den kommer vi til *target*. Når det blir satt fokus på *target*, referansepunktet faller i bakgrunn. Det betyr at både referansepunktet og *target* er i fokus, men i forskjellige tidspunkter (Langacker, 2008a). Radden og Dirven (2007) sier at possessiver danner en kvalifiseringsrelasjon. De sier at kvalifikasjoner er brukt for spesifisering både ting og instanser av en ting, og at kvalifiseringsrelasjoner får vi ved å relatere en entitet til en annen.

De sånne definisjonene gjelder både norske og serbiske possessiver og de begge har den samme rollen – å danne en kvalifiseringsrelasjon som hjelper at vi gjenkjenner instansen av et substantiv. De har altså den samme funksjonen, men *construal* som gjelder possessiver i norsk er annerledes enn i serbisk og man kan si at selve relasjonen mellom referansepunktet og *target* blir

¹⁸ Det faktisk finnes også imperativsformen for *hun/han* og *de* men den jeg valgte å unngå dem her siden de ikke framstiller en direkte interaksjon men helst en indirekt.

konstruert litt annerledes. Nemlig, i norsk kan en possessivrelasjon framstilles på to måter – en hvor possessiv kommer før substantiv og andre hvor possessiv kommer etter substantiv (Eksempelene fra side 109 i *På vei* gjelder også refleksiv form av possessive pronomen så jeg skal bruke eksempler fra side 191 (Minigrammatikk seksjon).):

a)		b)			
<i>Min datter</i>	→	<i>moja ćerka</i>	<i>dattera mi</i>	→	<i>*ćerka moja</i>
<i>Min sønn</i>	→	<i>moj sin</i>	<i>sønna min</i>	→	<i>*sin moj</i>
<i>Mitt hus</i>	→	<i>moja kuća</i>	<i>huset mitt</i>	→	<i>*kuća moja</i>
<i>Mine barn</i>	→	<i>moja deca</i>	<i>barna mine</i>	→	<i>*deca moja</i>

Eksempelene hvor possessiv kommer først svarer i måten de ble konstruert på til de i serbisk. Her kan det anvendes de bevissthetsfokuseringsfasene som Langacker (2008a) snakker om. Her er *the speaker* selv referansepunkt, og gjennom ham/henne kommer *the speaker* til *target*. En slik relasjon er prototypisk possessivrelasjon fordi den er en enkel to-delt relasjon som følger de grunnleggende prinsippene i referansepunktet – *target* relasjon. Referansepunktet kan også være en annen person – du, han, hun eller flere – vi, dere, de. Så i eksempelet *–din datter* er *the hearer* referansepunkt. *Han, hun* og *de* framstiller de såkalte *non-interlocutors* (Langacker, 2007) og de er referansepunkter i eksempler som: *hans datter, hennes datter* og *deres datter*. Når *non-interlocutors* er referansepunkt, da antas det at både *the speaker* og *the hearer* kjenner entiteten som står for referansepunktet fra en forrige kontekst. Eksempelet *vår datter* viser til at referansepunkt er en gruppe hvor *the speaker* finnes eller hører til. I alle de eksemplene viser referansepunkt bakover til en entitet kjent fra før og første fokuset blir satt på den. I de eksemplene hvor *target* står først er situasjonen litt annerledes, nemlig det blir fokusert først på *target* som allerede er framstilt som en kjent instans (bestemt form) og så beveger fokuset mot referansepunktet. En sånn framstilling følger ikke en typisk tankerekkefølgen, men helst den regelen at bare en kjent informasjon kan stå foran. Når man sier *dattera mi* første entiteten som blir satt i fokus er *dattera*, men man kan ikke si at det er et *grounded* substantiv siden den ikke ble spesifisert eller identifisert av begge *interlocutors* og det betyr at *dattera* her står for en type og ikke for en instans. Derfor er det litt ulogisk å bruke bestemt form her ut fra et semantisk perspektiv. Men denne konstruksjonen er mest brukt i norsk så dettt betyr at nordmenn har en spesifikk konseptualiseringmåte når det gjelder possessivkonstruksjon. Dette substantivet ble

grounded av possessivet *mi* som kommer etter. *Mi* oppfører som et typisk referansepunkt som viser bakover til *the speaker*. Men det som er litt problematisk er at *grounding* skjer før substantivet ble inført. Derfor er det litt kompliserende for de serbiske studenter å forstå og begynne å bruke en slik konstruksjon. I serbisk kommer først referansepunkt som gjør *grounding* og så kommer *target*. En slik konstruksjon er det faktisk mulig å bruke i serbisk i vokativ tilfeller hvor *the speaker* er et referansepunkt og *the hearer* er *target*. Men det skjer en annen type *grounding* siden *the hearer* er *the target*.

Når det gjelder ordformer her har serbisk igjen flere former som betyr en domenesnevring ved læring av de norske formene:

entall		flertall	
min datter / dattera mi	moja ćerka	mine døttre /døtrene mine	moje ćerke
min sønn / sønnen min	moj sin	mine sønner /sønnene mine	moji sinovi
mitt barn /barnet mitt	moje dete	mine barn /barna mine	moja deca

Tabell 13: norske eiendomsord vs.serbiske eiendomsord

Det som kan konkluderes her er det at det er lettere for serbisktalene å lære norsk possessivkonstruksjon som går fra referansepunkt til *target* siden den svarer til den i serbisk, mens den hvor det først kommer *target* og så referansepunktet er litt vanskeligere å prosessere og forstå siden det gjelder en anerledes *construal*. Domenesnevring hjelper at studentene kan mappe enklere tilsvarende former på sin mentalleksikon og det kan gjøres ved å kontrastere norske og serbiske eksempler så at de har en klart oversikt over forskjellene som finnes.

Når det gjelder refleksive possessiver er *construal* litt anerledes. Nemlig her har vi referansepunkt på to steder i en setning – der hvor den står som agens og der hvor den spesifiserer instansen av pasiens. Så i setningen *Hun savner mora si*. (side 109 i *På vei*) er *hun* referansepunkt og *target* er *mora*. Her possessivet *si* viser tilbake til *hun*. Det som er viktig når det gjelder refleksive possessiver er at de gjelder bare *non-interlocutors*. I det nevnte eksempelet har vi igjen omvendt *grounding* hvor substantivet står foran. Hvis vi bruker her eksempelet *Hun*

savner sin mor., vil *grounding* skje på en typisk måte. Men selve denne eksempelet er ikke godt valg siden tilsvarende eksempel på serbisk ikke kan brukes som et eksempel på refleksive possessiver siden det ikke inneholder refleksive possessiver i det hele tatt. Nemlig, tilsvarende oversettelse til serbisk vil være *Nedostaje joj (njena) majka*.¹⁹ Her er possessivet nesten unødvendig og selve setningen innebærer at det er hennes mor og ikke noen andres. En ting til i sammenhengen med dette eksempelet er det at *majka* her er i nominativ som betyr at det ikke har typisk objektsfunksjon uansett at det står på objekts plass, men helst subjektsfunksjon siden det også kan stå først som i: *Majka joj nedostaje* (Det er mora hun savner). I en setning som *Nedostaje joj još čokolade za kolač.*,²⁰ er objektsfunksjon svært tydelig ikke bare på grunn av plassen i setningen, men fordi substantivet *čokolade* er i genitiv (indirekt objekt). Men her *nedostaje* betyr ikke det samme som *savner*, men helst *trenger*. Hvis vi går tilbake til det serbiske eksempelet *Nedostaje joj (njena) majka* kan vi klart se at *construal* er helt anerledes. Derfor er det ikke et godt valg å bruke eksempelet *Hun savner mora si.* og det kan føre til forvirrelsen. Et bedre valg vil være en setning som på både norsk og serbisk inneholder refleksive possessiver og som har nesten den samme *construal*. Så hvis vi brukte her *Han elsker sin kone.*, vil tilsvarende setningen på serbisk være *On voli svoju ženu*. Her kan det sees klart hva gjelder refleksive possessiver i norsk i forhold til det serbiske eksempelet. referansepunkt her er *han/on* og target er *kone/ženu*, og så *han/on* er agens, mens *kone/ženu* er pasiens. Det betyr at vi har to typer relasjoner her referansepunkt – *target* og agens-pasiens.

Det som er også viktig å nevne er at refleksive possessiver *sin/si/sitt/sine* brukes bare til *non-interlocutors* dvs. tredje persons pronomen, mens i serbisk brukes refleksive possessiver til både *interlocutors* og *non-nterlocutors* dvs. i alle tilfeller. Det betyr at refleksive pronomen i norsk og serbisk ikke helhetlig svarer i mening til hverandre. Derfor er læring av refleksive pronomen en utfordring for serbiske studenter.

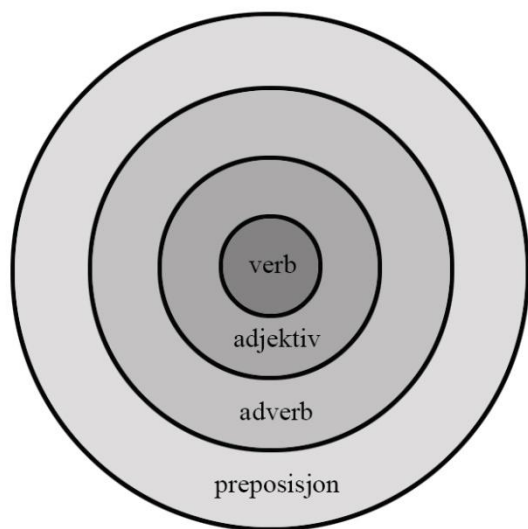
Det er svært viktig at man finner eksemplene som er så tilsvarende i *construal* som mulig, for hvis *construal* er anerledes kan det skje at det ikke blir nådd en forståelse i det hele tatt. I situasjonene hvor det er umulig å finne *construals* som er nesten like må man prøve å forklare så godt som mulig hvordan *construal* i det språket som læres fungerer.

¹⁹ *Nedostaje-presens 3.per.ent.; joj –obj.pronomen 3.pers.ent.; (njena) – poss.pronomen 3.per.ent (kongruerer med subst.i F); majka – subst.ent.F nom.*

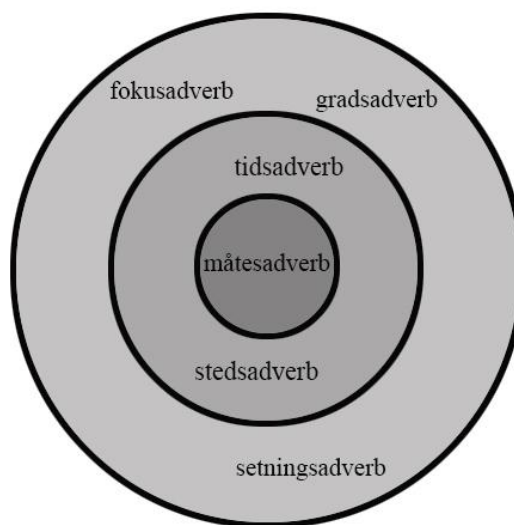
²⁰ **Hun savner mer sjokolade for kaken.*

3.23. Adverb

Adverb er definert som noe som modifierer et verb, et adjektiv eller et annet adverb. Alle de har til sammen at de profilerer en relasjon så det betyr at adverb brukes for å profilere en relasjon innenfor en annen relasjon (Langacker, 2008a). Prototypiske adverb vil være de som modifierer verb og de kan derfor være satt i senteret av en radial kategori som omfatter adverb. Og det kan lages en radial kategori innenfor selve adverbkategorien hvor måtesadverb vil stå i senteret.

Figur 21: Radial kategorisering av adverbs modifieringsroller

figur 21: Radial kategorisering av adverbtyper

Et prototypisk måtesadverb ble introdusert i *På vei* (side 109): *Maten lukter godt*. Et sånt adverb svarer på spørsmålet *på hvilken måte?* *Godt* kan betraktes som prototypisk adverb siden den er et måtesadverb som modifierer et verb. *Godt* profilerer en relasjon mellom *trajectory* (*godt*) og skallar posisjon i området som gjelder hvor mye kan noe lukte godt. Siden det modifierer et verb, nemlig *å lukte*, det betyr at dette adverbet er knyttet til temporal element av denne relasjonen, dvs. at denne profilerte relasjonen er helst temporær enn stabil. Så når vi sier: *Maten lukter godt.*, det gjelder bare det konkrete øyeblikket da *lukter* som prosess er aktiv og i fokus. Slikt som i adjektivenes tilfelle – adverb har bare en partisipant som er i fokus som spesifiserer både karakteristik og skalar posisjon. Det betyr at det har bare *trajectory*, mens *landmark* er innebært i selve adverbet – det området innenfor en skalla som det blir vist til (Langacker,

2008a). Når det gjelder forhold mellom måtesadverb *godt* i norsk og serbisk – i begge språkene har det den samme formen som tilsvarende adjektiv som modifierer et substantiv i nøytrum. Det betyr at måtesadverbene i norsk ikke er noen utfordring til serbiske studenter. Det nevnte adverbet er ikke i senter av kategori bare på grunn av det at det er et prototypisk måtesadverb som modifierer et verb, men også på grunn av det at det har en bokstavelig og grunnleggende mening av adverbet *godt*.

4. Oppsummering og konklusjon

På grunnlag av analysen ovenfor kan vi konkludere med at kognitiv lingvistikk framstiller grammatikk på en måte som reflekterer vår konseptualisering av verden. Grammatikk kan gjenspeile måten vi tenker på, og dette kan brukes som et grunnlag for forklaring. Det er altså mulig å forklare grammatikk utfra et meningsbasert perspektiv. Ved å forklare grammatikk på en sån måte forklarer vi også hvordan språket gjenspeiler måten vi tenker på. Hvordan vi konseptualiserer verden, er tett knyttet til vår synsans som vi får mest informasjon fra. Det betyr at konseptualisering er for det meste en mental visualisering. Dette kan utnyttes i språkundervisning og språklæring. Man kan forklare et språks grammatiske regler ved å bruke visuelle skjemaer og illustrasjoner. Vi har bedre kontroll over informasjon vi får gjennom å se enn over den vi bare hører. Derfor er en visuell forklaring den forklaringen som bør brukes mest. Mesteparten av de kognitiv lingvistiske konseptene som ble brukt her, kan forklares ved hjelp av visuelle skjemaer, bl.a. *construal*, kategorisering, metafor og metonymi. I begynnelsen av læringen av et språk, kommer man ikke så ofte i kontakt med metafor og metonymi fordi konkret betydning dominerer, men både *construal* og kategorisering brukes i en nokså stor grad. Begge kan brukes som elementer i visuelle forklaringsmidler, og i de konkrete tilfellene i oppgaven gjelder dette bruk av skjemaer.

I delen om framstilling av alfabetet og enkeltlyder ble det vist at kategorisering spiller en stor rolle i begynnelsen av spårklæring. Man bruker de kategoriene man kjenner fra før for å strukturere ny informasjon. Den nye informasjonen blir satt i et nytt domene som blir deretter knyttet til det domenet som omfatter alle fonemene man har i sitt morsmål. Den nye informasjonen er sett på som mer prominent enn den man kjenner til fra før, og derfor legger man mye mer vekt på den – noe som fører til det at det nye blir lettere husket.

I delen om pronomen så vi hvordan både kategorisering og *construal* er viktig. Pronomen viser hvordan vi konseptualiserer verden rundt oss ut fra to forskjellige synsvinkler: om vi er deltakere i en samtale eller ikke. Forkjellene mellom norsk og serbisk er bare i hvordan vi konseptualiserer og kategoriserer pronomen som referer til ikke-samtaledeltakere. Det så vi i *det/den* tilfellet hvor kategoriseringen er litt annerledes enn i serbisk. Men også her ble kategorisering brukt som et forklaringsmiddel sammen med kontrastering.

Construal spiller en viktig rolle i konseptualiseringen av verb. Verbene som profilerer en tidsavhengig prosess kan være konstruert på forskjellige måter i forskjellige språk. Presens og preteritum er heldigvis nesten helt tilsvarende i *construal* til de serbiske *prezent* og *perfekat*. Det finnes selvfølgelig nyanser som ikke er helt like, men de bør ikke være beraktet som store hindringer i læringsprosessen. Kategorisering kan brukes for å sette verb av samme type sammen og så introdusere grammatiske regler. Bruk av radiale kategorier er en god metode for å forklare hvordan reglene fungerer. I delen om preteritum ble det brukt radial kategorisering for å forklare hvordan preteritumsform lages for en del regelrette verb.

Når det gjelder substantiv er kategorisering det viktigste hjelpemiddelet. Vi klassifiserer først substantivene og så kategoriserer dem videre. Et substantiv hører som oftest til flere kategorier samtidig og det hjelper oss å ha bedre oversikt over mulige egenskaper en enhet, som blir betegnet av substantivet, kan ha. I selve begynnelsen av språklæringen er kategorisering av substantivene tett knyttet til de allerede eksisterende kategoriene som finnes i morsmålet. For å kunne identifisere kategorier i et fremmedspråk bruker man den kunnskapen man har fra sitt morsmål. Derfor er det svært viktig å framstille kategorisering eksplisitt, spesielt hvis det finnes noen forskjeller i måten man kategoriserer på i fremmedspråket.

Ord som profilerer relasjoner som f.eks. adjektiver, adverb og preposisjoner, krever *construal* som forklaringsmiddel. *Construal* illustrerer hva slags relasjon de profilerer og hjelper til at den blir identifisert. På begynnernivå er disse relasjonene som oftest prototypiske og framstiller en konkret betydning, f.eks. blir preposisjoner først presentert med sin konkrete romlige betydning.

På syntaktisk nivå er igjen *construal* den forklaringsmåten som er mest anvendbar. Den profilerer flere relasjoner som blir satt sammen. Den forklarer hvorfor ordene i en relasjon står i en bestemt rekkefølge og forteller hvordan konseptualiseringen av en handling utvikler seg.

Det er helt klart at nettopp *construal* og kategorisering er de viktigste konseptene fra kognitiv lingvistikk som kan anvendes i begynnelsen av språklæring. Når man begynner å lære et fremmedspråk, bygger man en ny "språklig etasje" på morsmålet grunnlag. I begynnelsen knytter man all ny kunnskap til den kunnskapen man allerede har i sitt morsmål. Det betyr at kategorisering bare skjer innenfor rammene av morsmålet kunnskap. Det skjer fordi konseptualiseringsdomenene for fremmedspråket ikke ennå har blitt etablert. Her er

kontrastering en viktig faktor som hjelper til at hvert segment blir satt på en riktig plass. Betydningene i to språk overlapper som oftest bare i de tilfellene som betegner en konkret betydning. Derfor bruker man i begynnelsen bare de ordene og utsagnene som har en konkret betydning. Metaforiske betydninger pleier ikke å overlape og krever en ny tenkemåte fra de som lærer språket. Etterhvert blir selvfølgelig man i stand til ”å tenke på et fremmedspråk” og endelig å kombinere forskjellige domener og lage metaforisk betydning, men i begynnelsen er man på en måte nødt til å bruke bare ord med konkret betydning.

Vårt hverdagslige språk er kontekstbasert. Vi forstår det som sies utfra en samtalekontekst. Vi er også i stand til å forstå mye mer enn det som blir sagt med ord. Det fører til at presentering av et nytt språk bør skje innenfor en kontekstuell ramme. Grammatiske regler er best forstått når brukt i en konkret samtalekontekst. Vi har som mennesker evne til å finne et mønster i språket og forstå hvordan regler fungerer bare utfra et par eksempler. Derfor er det viktig å presentere grammatikk gjennom eksempler og gjennom en virkelig språklig situasjon. Det ble vist i delen om modalverb at kontekst er en veldig viktig faktor for serbisktalende for å forstå norske modalverb. Uten en kontekst og uten bruk av eksempler er det nesten umulig å nå en forståelse. Det at vi forstår mye mer enn det som blir sagt, betyr at en samtalekontekst har en bakside som gjelder all vår kunnskap. Selve språket er omringet av vår kunnskap, og det nye språket man lærer bygges på den kunnskapen man allerede har. Det er svært viktig at ved siden av rent språklig informasjon, blir det framstilt en del informasjon om det språklige samfunnet. Noen språklige fenomener kan nemlig bare bli forklart ved hjelp av fakta fra andre, utenomspråklige domener.

Det som endelig kan konkluderes er at kognitiv lingvistisk tilbyr forklaringer som er anvendbare i fremmedspråksundervisning. Disse forklaringene har grunnlag i vår tenkemåte og er derfor lett forstått, og som er viktigst, gir de svar på *hvorfor* – spørsmål. Det er altså mulig å forklare tradisjonelle grammatiske enheter utfra et kognitiv lingvistisk perspektiv og det fører til en bedre til en bedre forståelse av hvordan språk fungerer.

Litteraturliste:

- Faarlund, Jan Terje.** 1987. Om beskriving og forklaring I lingvistisk teori. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 1/1987, 13-28
- Endresen, Rolf Teil.** 1995. Kompetanse og kognitiv grammatikk. I: Cathrine Fabricius-Hansen & Arnfinn Muruvik Vonen (red.), *Språklig kompetanse: hva er det, og hvordan kan det beskrives?* Oslo: Novus. 63-84
- Littlemore, Jeanette.** 2009. Applying cognitive linguistics to second language learning and teaching. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Tyler, Andrea.** 2012. Cognitive linguistics and second language learning: theoretical basics and experimental evidence. New York: Routledge
- Radden, Günter & Dirven, René** (ed.) . 2007. Cognitive English Grammar. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company
- Taylor, John R.** 2002. Cognitive grammar. Oxford: Oxford University Press
- Langacker, Ronald W.** 2008a. Cognitive grammar: a basic introduction. Oxford: Oxford University Press
- Langacker, Ronald W.** 2008b. The relevance of Cognitive Grammar for language pedagogy. I: de Knop, Sabine & de Rycker, Teun (red.). *Applications of Cognitive Linguistics : Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar : A Volume in Honour of Rene Dirven.* Berlin: Mouton de Gruyter. 7-35
- Broccias, Cristiano.** 2008. Cognitive linguistic theories of grammar and grammar teaching. I: de Knop, Sabine & de Rycker, Teun (red.). *Applications of Cognitive Linguistics : Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar : A Volume in Honour of Rene Dirven.* Berlin: Mouton de Gruyter. 67-90
- Ellingsen, Elisabeth & Mac Donald, Kirsti** (ed.). 2012. På vei: norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere : tekstbok Oslo: Cappelen Damm
- Langacker, Ronald W.** 2007. Constructing the meaning of personal pronouns. I: Radden, Günter (red.). *Aspects of meaning construction.* Amsterdam: John Benjamins. 171 – 187
- Golden, Anne. Mac Donald, Kirsti & Ryen, Else** (ed.) 2008. Norsk som fremmedspråk: grammatikk. Oslo: Universitetsforlaget
- Husby, Olaf.** 2007. Andrespråksfonologi: teori og metodikk. Oslo: Pensumtjeneste

Verhagen, Arie. 2007. Construal and perspectivization I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 48-81

Rohrer, Tim. 2007. Embodiment and experientialism. perspectivization I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 25- 47

Lewandowska – Tomaszczyk, Barbara. 2007. Polysemy, prototypes, and radial categories. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 139-169

Grady, Joseph E. 2007. Metaphor. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 188-213

Zlatev, Jordan. 2007. Spatial semantics. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 318-350

Fauconnier, Gilles. 2007. Mental spaces. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press 351-376

Nuyts, Jan. 2007. Cognitive linguistics and functional linguistics. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 543-565

Senft, Gunter. 2007. Nominal classification. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press 676-696

Boogaart, Ronny & Janssen, Theo. 2007. Tense and aspect. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press 803-828

Mortelmans, Tanja. 2007. Modality in cognitive linguistics. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press 869-889

Pütz, Martin. 2007. Cognitive linguistics and applied linguistics. I: Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (red.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press 1139-1159

Aikhenvald, Alexandra Y. 2000. *Classifiers: A typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press